

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ESKİÇAĞ TASVİR SANATINDA MÜZİK VE MÜZİK ALETLERİ

Ziya ÖZER

Tez Danışmanı
Prof. Dr. A. Emel ERTEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

TEMMUZ 2022

ESKİÇAĞ TASVİR SANATINDA MÜZİK VE MÜZİK ALETLERİ

Ziya ÖZER

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ 2022

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ziya ÖZER

07/07/2022

ESKİÇAĞ TASVİR SANATINDA MÜZİK VE MÜZİK ALETLERİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ziya ÖZER

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2022

ÖZET

Günümüzde arkeoloji diğer bilim dalları ile çok yönlü ilişki içerisinde. “Eski Çağ Tasvir Sanatında Müzik ve Müzik Aletleri” başlıklı tez çalışmada içerisinde, arkeolojik materyaller üzerinde yer alan tasvirlerden, müzikal unsurlar, müziğin sosyal etkinlikler ve sosyal kurumlar için önemi, müzik grupları, müzisyenler, çalgılar, birbirleriyle ilişkileri, benzerlikleri araştırılmıştır. Yazılı tarihten önceki dönemden, Geç Antik Çağ başlangıcına kadar olan tarih süreci içerisinde, insanlık uygarlık tarihinin temellerinin atıldığı bugünkü Mezopotamya, Anadolu, Akdeniz, Mısır ve Avrupa topraklarında kurulmuş medeniyetlerden günümüze ulaşan arkeolojik buluntular üzerinde yer alan müzik ve müzik aleti tasvirli seramik, taş, madeni eserler, duvar resimleri, mozaikler, sikkeler, süs eşyaları vb. örnekler, litaretür taraması ve müzelerde yapılan gözlemler sonucunda incelenip, elde edilen veriler tezin kapsamında değerlendirilmiştir. Özellikle arkeolojik materyaller üzerinden müziğin ve müzik aletlerinin kültürel etkileşimleri, gelişimleri araştırılmış bu bağlamda kültürler üzerinde nasıl etkileri olduğu konusunda sonuçlar çıkartılmaya çalışılmıştır. Muhakkak ki üzerinde müzik ve müzik aleti hakkında bilgi ve tasvir barındıran eserler en önemli kaynaklar olmuştur. Bunlar haricinde daha önce bu çalışmanın içerisinde yer alan başlıkları içerisinde barındıran akademik çalışmalar titizlikle incelenerek kullanılmıştır. Konu çok geniş bir coğrafyayı ve birçok eski kültürleri kapsadığı için, insanlıkla yaşıt olan müzik olgusunun geniş kitlelere yayılmasında, uygarlıklar içerisinde kendinden sonraki kuşaklara, resmi ve özel yaşantıda ne gibi uygulamalar yapılacağına dair görsel ve yazısal bilgilerin aktarılmasında, tasvir sanatının çok önemli bir araç olduğu kanısına varılmıştır. Bu konuda özellikle Türkiye’de yapılmış olan çalışmaların yetersizliği ve arkeolojik bakış açısıyla çalışmaların yapılmamış olması bu tez çalışmasının gerçekleştirilmesindeki en önemli nedendir. Daha sonra yapılacak olan akademik çalışmalara gerek yöntem gerekse içerik açısından bir alt yapı oluşturmak ise öncelikli amaçlarımızdan olmuştur. Yayınlarda arkeolojik materyaller üzerindeki müzik ve müzik aleti tasviri ile ilgili sahnelerin çözümlenmesi konusunda belirsizlik ve yanlışlıkların olduğu görülmektedir. Başlıca hata ve yanlışlıklar tasvirlerin yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Daha sonra yapılacak olan çalışmalarda arkeolojik materyaller üzerinde yer alan tasvirler yorumlanırken, yapılması muhtemel hataların en aza indirilmesi amacıyla bazı öneriler getirilmiştir.

Bilim Kodu : 118015
Anahtar Kelimeler : Arkeoloji, Eski Çağ, Antik Çağ, Tasvi sanatı, Müzik
Sayfa Adedi : 195
Tez Danışmanı : Prof. Dr. A. Emel ERTEN

MUSIC AND MUSICAL INSTRUMENTS IN ANCIENT REPRESENTATIONAL ART

(Master Thesis)

Ziya ÖZER

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

July 2022

ABSTRACT

Today archeology has a multicultural and sophisticated relation with other disciplines. This masters thesis titled “Music and Musical Instruments in Ancient Representational Art” has demonstrated a perfect study of not only the similarities and connections of certain musical instruments, musicians and bands, but also the significance of music in social activities and social groups, by analyzing the depictions found in archeological studies which have reached to the present day. Including a time frame starting from the early times before written history till the beginnings of Late Antique Era, this detailed study covers a wide range of interpretation and evaluation of several findings, such as ceramics, Stones, metal artworks, coins, mosaics, carved walls and decoration stuff. On such findings one can clearly see the images of music and musical instruments. All findings and items are part of collection of archeological discoveries on the lands of Anatolia, Mediterranean, Egypt, Europe and Mesopotamia which is regarded as a turning point history of human civilization. Data that is included in this study has been presented by using the techniques of preliminary research and careful observations in particular museums. Moreover, through in depth analysis and research, the historical background of music and the musical instruments on the archeological findings is presented in this study in order to reach a conclusion showing how music and musical instruments affect the interaction and development of cultures in history. It is an important fact that the main tools of this detailed study are the pieces of arts with the depictions of music and musical instruments. In addition, several academic studies were analyzed, evaluated and used in this master’s thesis. Since this issue covers extremely wide geographical areas and ancient cultures in history, all depictions reflecting the concept of music and musical instruments have been great tools to spread music as a phenomenon to larger communities aim to guide and teach them how to use and transfer these valuable archaic visuals and written documents to the next generations through the history of civilization. The main purpose of this detailed study is to reveal a careful research and evaluation of such an issue which has never been studied with careful plan and research in Turkey. It can also be seen that the previous studies carried out in Turkey lack archeological mindset. In this study it is significant that the aim is to provide further studies regarding archeological method and content. Furthermore, in some of the previous studies it can be seen that much information on music and musical instruments pointed out in archeological data was misinterpreted causing ambiguity and misconception. To prevent and avoid such drawbacks, this study also provides valuable suggestions to be used in future studies in terms of accurate interpretation and presentation of art forms and archeological data.

Science Code	: 118015
Key Words	: Archaeology, Old Age, Ancient Age, Depiction Arts, Music
Page Number	: 195
Supervisor	: Prof. Dr. A. Emel ERTEN

TEŞEKKÜR

“Eski Çağ tasvir sanatında müzik ve müzik aletleri” başlıklı tez çalışmasında, konunun belirlenmesinden, hazırlanmasına kadar olan süreçte beni teşvik eden, yönlendiren, destekleyen, yardımlarını esirgemeyen, varlığı her zaman bana güç veren, araştırmalarım adeta nefes olan, arkeoloji biliminin örnek hanımefendisi, tez danışmanım sayın Prof. Dr. A. Emel ERTEN’e, teşekkürü bir borç bilirim

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
RESİMLERİN LİSTESİ	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. ESKİ ÇAĞDA MÜZİK VE MÜZİK ALETLERİ	5
2.1. Arkeolojik Veriler Işığında Müzik Olgusu ve Müzik Aletlerine Genel Bakış	5
2.1.1. Başlangıçlar: Prehistorik Çağ.....	5
2.1.2. Tunç Çağı	12
2.1.3. Demir Çağı	18
2.1.4. Eski Yunan	24
2.1.5. Roma	27
2.2. Yazılı Kaynaklarda Müzik ve Müzik Aletleri.....	34
2.2.1. Çivi Yazılı Belgeler.....	34
2.2.2. Eskiçağ Yazarları ve Yunanca - Latince Belgeler.....	41
3. ESKİÇAĞ TASVİR SANATINDA MÜZİK VE MÜZİK ALETLERİ	57
3.1. Seramik.....	57
3.2. Taş ve Terracotta Eserler.....	77
3.3. Madeni Eserler	91
3.4. Mozaik.....	105
3.5. Süs Eşyaları	115
3.6. Duvar Resimleri ve Kabartmaları.....	124

	Sayfa
3.7. Sikkeler.....	138
3.8. Eskiçağ Kùltürlerinde Müziği Yansıtan Diğer Arkeolojik Bulgular.....	154
4. SONUÇ	161
KAYNAKLAR	173
ÖZGEÇMİŞ	195

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 2.1. Orta Paleolitik (MÖ 200.000 – 40.000) döneme tarihlenen bir mağara ayısının uyluk kemiğinden yapılma flüt.....	6
Resim 2.2. Geibenklösterle mağarasında bulunan flüt	7
Resim 2.3. Fransa İsturitz mağarasında bulunan Gravettian kültürü flütleri	8
Resim 2.4. Basses-Pyrenees'teki Isturitz Mağarasında bulunan iki kemik flüt. Uzunluklar 108 mm ve 92 mm	8
Resim 2.5. Svabya Alplerinde Üst Paleolitik Döneme ait bir flüt	9
Resim 2.6. Cro-Magnon insanına ait Hohle Fels' de ele geçen kemik flüt	9
Resim 2.7. Magdalenian Kültürüne ait bullroarer (boğa-böğürten) MÖ 17-10 bin. 180 mm uzunluk, 40 mm genişlik	10
Resim 2.8. Bornholm' da ele geçen Neolitik Dönem' e ait kemik flüt. Uzunluk 142 mm	11
Resim 2.9. Moravsky Krumlov Neolitik flütü. Uzunluk 63 mm	11
Resim 2.10. Metropolitan müzesinde sergilenen E.T.Ç. sonuna tarihlenen sistrum.....	14
Resim 2.11. Kayseri müzesinde sergilenen Tunç Çağı defnesi içerisinde yer alan Çalparalar	15
Resim 2.12. Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen Frig Kybele Heykeli	19
Resim 2.13. İstanbul Sadberk Hanım Müzesi'nde sergilenen ve Urartu' lara atfedilen bronz kemer parçasından detay, bir müzik grubu.....	20
Resim 2.14. Urartulara atfedilen bronz kemer parçası üzerindeki sahnede yer alan, çift borulu ve lir icracısı	21
Resim 2.15. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilen, Kargamış buluntusu .	23
Resim 2.16. Didyma Apollon tapınağı.....	26
Resim 2.17. Dionysos festivali tasvirli lahit, Louvre Müzesi, Paris- Fransa	27
Resim 2.18. Viyana'da sergilenen Efes Part anıtı görselleri.....	29
Resim 2.19. Efes Part anıtında tuba görseli	30
Resim 2.20. İspanya Villa Romana de Noheda mozaik üzerinde org tasviri.....	31

Resim	Sayfa
Resim 2.21. Pompeii Toskana Granduca Evi'nde bulunan müzik aleti tasvirli mozaik.....	32
Resim 2.22. Kartaca mozaiginde müzik aleti tasvirli ziyafet	33
Resim 2.23. Hurri dilinde bir ilahinin yazılı olduğu çivi yazılı kil tablet	41
Resim 2.24. Zeugma Mousalar evinde yer alan 9 mousanın bulunduğu mozaik	43
Resim 2.25. Dionysos' u temsil eden kült heykeli müzisyenlerle beraber tekerlekli gemisinde	44
Resim 2.26. Roma, Santi Marcellino e Pietro, yeraltı mezarlarında Orpheus tasviri.....	46
Resim 2.27. Kırmızı Figürlü Atina Vazolarından Hermes, liri ve sığırlarının Görsel tasviri.....	48
Resim 2.28. İtalya Napoli Arkeoloji Müzesinde yer alan Tanrı Pan ve Daphnis heykeli.....	48
Resim 2.29. Paris Petit Palace' de sergilenen Linos ve Herakles tasvirli kırmızı figür amphora	50
Resim 2.30. Üzerinde siren tasvirlerinin yer aldığı siyah figürlü seramik kap.....	51
Resim 3.1. Şanlıurfa Arkeoloji müzesinde sergilenen çanak parçası üzerinde bulunan üç insan figürü.....	58
Resim 3.2. Sistrum eşliğinde şarkı söyleyen insanların tasviri.....	59
Resim 3.3. Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen İnandık Vazosu	60
Resim 3.4. Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen Bitik Vazosu	61
Resim 3.5. Hüseyin dede büyük vazosu	62
Resim 3.6. Hüseyin dede tek frizli küçük vazo.....	62
Resim 3.7. Hüseyin dede vazolarında yer alan müzisyen ve müzik aleti tasvirleri	63
Resim 3.8. Hüseyindede büyük vazosu friz çiziminde müzisyenler ve müzik aletleri tasviri	63
Resim 3.9. Üzerinde yedi telli lir tasviri bulunan kap parçası	64
Resim 3.10. Protoattik döneme tarihlenen, Atina üretimi müzik aleti tasvirli amphora	65

Resim	Sayfa
Resim 3.11. Chigi vazosu üzerinde yer alan Aulos çalan müzisyen tasviri.....	66
Resim 3.12. Lir ve aulos çalan müzisyen tasvirinin yer aldığı siyah figürlü amphora	67
Resim 3.13. Kırmızı figür tekniğiyle resmedilmiş üç tanrıça ve elinde liriyle Paris	68
Resim 3.14. Müzik dersi tasvirinde elinde lirleriyle öğretmen ve öğrencisi	69
Resim 3.15. Melousa ve Terpsichore enstrümanlarıyla	70
Resim 3.16. Mousaios elinde kaplumbağa kabuğundan yapılma liriyle tasviri....	71
Resim 3.17. Aulos çalan kadın ve ona eşlik eden iki genç adam.....	72
Resim 3.18. Barbiton çalıp, nota veya şarkı söyleyen öğretmen ve aulos öğrenen öğrenciler	73
Resim 3.19. Berlin ressamı tarafından boyanan müzik aleti tasvirli amphora.....	74
Resim 3.20. Aulos reconstruction örnekleri.....	75
Resim 3.21. Geras ressamı ait müzik aleti tasvirli pelike	76
Resim 3.22. Üzerinde lir, aulos, Apollon ve Marsyas tasvirleri bulunan lekanis kapağı.....	77
Resim 3.23. Megiddo da bulunan taş kabartmanın çizimi	78
Resim 3.24. Keros kültürü arp çalan müzisyen heykelciği.....	79
Resim 3.25. Çift boru çalan Minos kültürüne ait tasvir çizimi ve resmi	80
Resim 3.26. Hagia Triada lahti üzerinde lir tasviri	80
Resim 3.27. Aulos icrası eşliğinde ekmek yapan kadınlar.....	81
Resim 3.28. Kireç taşından yapılmış, aulos çalan müzisyen heykelciği.....	82
Resim 3.29. Assos terracotta müzisyen figürinleri	83
Resim 3.30. Pişmiş topraktan yapılma adak heykeli	84
Resim 3.31. Teracota grup üzerinde lir çalan gelin	85
Resim 3.32. Smyrna buluntusu Aulos çalan heykelcik başı	86
Resim 3.33. Elindeki zilleri çalan satyr tasviri	86

Resim	Sayfa
Resim 3.34. Ayakta aulos çalan erkek tasviri	87
Resim 3.35. Aulos tasvirli mermer altar taşı.....	88
Resim 3.36. Mermer sütun üzerinde Seikilos Yazıtı.....	89
Resim 3.37. Kurban sahnesi tasvirinde aulos çalan müzisyen.....	90
Resim 3.38. Apollon ve Marsyas arasındaki müzik yarışması tasvirli mermer lahit yüzü.....	91
Resim 3.39. Müzik aleti tasvirli Kıbrıs yapımı bronz pedestal.....	92
Resim 3.40. Kıbrıs parası.....	93
Resim 3.41. Müzik aleti tasvirli Bronz pedestal	93
Resim 3.42. Arkaik dönem bronz lir çalan figür heykelciği	94
Resim 3.43. Mısır yapımı elinde sistrum taşıyan kadın heykelciği	94
Resim 3.44. Mısır Abu Simbel tapınağında kraliçe Nefartari elinde sistrumla	95
Resim 3.45. Bronz malzemeden yapılma şamdan üzerinde kastanyetleriyle kadın heykelciği	96
Resim 3.46. Bronzdan yapılma, trompet çalan genç birey heykelciği	96
Resim 3.47. Aulos çalan Satyr, Louvre Müzesi.....	97
Resim 3.48. Müzik aleti tasvirli, bronz malzemeden ayna kapağı.....	98
Resim 3.49. British Museum da sergilenen bronz askeri trompet	98
Resim 3.50. Müzik aleti tasvirli bronz malzemeden yapılma Helenistik dönem ayna kapağı	99
Resim 3.51. Aulos tasvirinin yer aldığı kolye parçası	100
Resim 3.52. Müzik aleti tasvirli, Helenistik döneme tarihlenen altın madalyon ..	100
Resim 3.53. Boscoreale hazinesi içinde müzik aleti tasvirli gümüşten iskeletli kadeh.....	102
Resim 3.54. Boscoreale hazinesi içiresinde yer alan müzik aleti tasvirli skyphos	102
Resim 3.55. Boscoreale hazinesinde gümüş kap üzerindeki müzik aleti tasvirleri	103
Resim 3.56. Bronz Oinochoe üzerinde ziyafet sahnesinde müzik aleti tasviri	104

Resim	Sayfa
Resim 3.57. Kastanyet çalan şovmen figürü.....	105
Resim 3.58. Letoon kutsal alanında yer alan mozaik	106
Resim 3.59. Necmi Asfuroğlu müzesinde Dokuz Mousa mozaïği	107
Resim 3.60. Dionysos ve Heracles'in içki yarışmasında aulos çalan köle kız	108
Resim 3.61. Orpheus mozaïği ve müzik aleti olarak lir	109
Resim 3.62. Lirinin ezgileri şuan sessiz olan, kayıp orpheus mozaïği	110
Resim 3.63. Dionysos ve Heracles'in içki yarışına eşlik eden müzisyen kadın ...	111
Resim 3.64. Nennig Roma villasında yer alan mozaik üzerinde müzik aleti tasvirleri	112
Resim 3.65. Maraş Germanicia mozaiklerinde müzik aleti tasvirleri.....	113
Resim 3.66. Orpheus liriyle mozaik üzerinde.....	114
Resim 3.67. Müzik aletleriyle beraber altı müzisyen kadın.....	115
Resim 3.68. Siyah serapın taşı üzerinde lir tasvirli kompozisyon	116
Resim 3.69. Yeşil serapın taşı üzerinde lir tasvirli kompozisyon.....	117
Resim 3.70. Akik taşı üzerinde satyr ve elinde lir	118
Resim 3.71. Elinde liriyle tasvir edilen sirene görselli altın küpe	119
Resim 3.72. Müzik aleti tasvirli carnelia taşı süslemeli altın kolye.....	119
Resim 3.73. Cam süs eşyası üzerinde Apollon ve lir tasviri.....	120
Resim 3.74. Centaur Cheiron'un, Achilleus'a verdiği müzik eğitimi tasviri.....	121
Resim 3.75. Zafer tanrıçası Nike, elinde liriyle	122
Resim 3.76. Sardonyx yüzük taşı üzerinde lir' ini akort eden kadın tasviri	123
Resim 3.77. Su orgu oyması bulunan akik taşından mühür	123
Resim 3.78. Bronz yüzük üzerinde Achilleus' a müzik eğitimi veren Cherion....	124
Resim 3.79. Bizon başlı bir şamanın elinde müzikal bir yayla tasvir edildiği resim.....	125
Resim 3.80. Çatalhöyük duvar resmi av sahnesi	126

Resim	Sayfa
Resim 3.81. Hagia Triada, Crete de bulunan stucco üzerinde müzikal tasvir	126
Resim 3.82. Hagia Triada, Crete de bulunan fresco üzerinde müzikal tasvir	127
Resim 3.83. Peleponnes'te bulunan fresco üzerinde yer alan Apollo liriyle	128
Resim 3.84. Thebes' de sıva üzerine yapılan müzik aleti tasvirli resim	128
Resim 3.85. Anadolu medeniyetleri müzesinde sergilenen Alacahöyük rölyefi üzerindeki lut çalan müzisyen eşliğinde kurban sahnesi	130
Resim 3.86. Zincirli rölyefi üzerindeki tasvirde yer alan Hitit müzik grubu	130
Resim 3.87. Karatepe rölyefi üzerinde bir Hitit müzik grubu tasviri	131
Resim 3.88. Müzik ve dans etkinliklerinin tasvir edilmiş olduğu diğer Karatepe rölyefi	132
Resim 3.89. Kargamış rölyefi üzerinde yer alan bir müzik grubu ve dansçının tasviri	132
Resim 3.90. Doğal trompet icracısı ve büyük deri gerili çalanların bulunduğu, Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen rölyef	133
Resim 3.91. Anadolu Medeniyetleri Müzesinde yer alan, Kargamış rölyefindeki müzik eşliğinde yemek sahnesi	134
Resim 3.92. Apollon ve Marsyas arasındaki müzik yarışmasının mermer üzerinde tasviri	135
Resim 3.93. Müzik aleti tasvirlerinin yer aldığı Dioynsos şenliği tasvirli lahit kabartması	136
Resim 3.94. Boscoreale'deki P. Fannius Synistor Villasının duvarını süsleyen lir tasvirli resim	137
Resim 3.95. Elinde lir çalan kadın ve sevgilisi	138
Resim 3.96. Elektron malzemeden sikke örneği	139
Resim 3.97. Sikke 1	140
Resim 3.98. Sikke 2	141
Resim 3.99. Sikke 3	142
Resim 3.100. Sikke 4	143
Resim 3.101. Sikke 5	144

Resim	Sayfa
Resim 3.102. Sikke 6	145
Resim 3.103. Sikke 7	146
Resim 3.104. Sikke 8	147
Resim 3.105. Sikke 9	148
Resim 3.106. Sikke 10	149
Resim 3.107. Sikke 11	150
Resim 3.108. Sikke 12	151
Resim 3.109. Sikke 13	152
Resim 3.110. Sikke 14	153
Resim 3.111. Ahşap lir 'in ön bölümünü süsleyen altın boğa başı ve plak	154
Resim 3.112. Erken Ur hanedanlığı dönemine ait kraliyet mezarlığında bulunan bir tasvir	155
Resim 3.113. British Museum da sergilenen kutunun iki yüzünde yer alan tasvirler	156
Resim 3.114. Müzik aleti tasvirli plak / Irak - Nippur arkeolojik buluntusu	156
Resim 3.115. Fildişi malzemeden yapılma kadın davulcu heykelciği	157
Resim 3.116. Mısır Thebes bölgesi üretimi Lavta	158
Resim 3.117. Mühür baskı yüzünde Aulos çalan Eros	159
Resim 3.118. Aulos çalan eros tasvirli kandil	159

1. GİRİŞ

“Eski Çağ Tasvir Sanatında Müzik ve Müzik Aletleri” konulu bu tez çalışmasında, seramik, taş ve terracotta, madeni eserler, mozaik, süs eşyaları, duvar resim ve kabartmaları, sikkeler ve Eski Çağ kültürlerinde müziği yansıtan diğer arkeolojik buluntular üzerinde yer alan müzik ve müzik aleti tasviri barındıran arkeolojik veriler incelenmektedir.

Tezin hazırlanması sırasında, 17 Kasım 2019 yılında Çin’in Wuhan eyaletinde başlayıp tüm dünyaya yayılan ve 11 Mart 2020 de Türkiye’ de ilk vakanın görülmesiyle insan hayatını olumsuz etkileyen ve tezin savunmasının yapıldığı esnada da halen devam eden, tüm insanlığa kabuslar yaşatan, adeta hayatın durduğu Covid 19 pandemi sürecinin var olduğunu belirtmekte fayda görmekteyim.

Tezimizde zaman olarak Prehistorik dönemden, Roma İmparatorluğu sonuna kadar olan süreç içerisindeki müzik ve müzik aleti tasvirlerinden örnekler kronolojik sıraya uygun olarak değerlendirilmiştir.

Prehistorik dönemden itibaren insan yaşamında müzik, doğayı taklit etmek, duyguları anlatmak, mutluluğu ve öfkeyi belli etmek, tanrılarla iletişim kurmak için kullanılan bir unsur olmuştur. İnsanoğlu müzik aracılığıyla yaptığı bu eylemler esnasında kullandığı esntrumanları, yöntemleri, kült inanışlarını en başta mağara duvarlarına, sonrasında kullanmış olduğu çeşitli nesnelerin üzerine tasvir ederek, kendi dönemindekiler ve sonraki kuşaklara ulaştırmıştır. Üzerlerinde müzik ve müzik aleti tasviri barındıran tüm bu eserler, dönemlerinin müzik ve müzik aletleri kültürü konusunda eşsiz arkeolojik bilgiler sunmaktadır.

Müzik ve görsel sanatın gelişimiyle paralel gelişen tasvir sanatında, dini törenler, askeri törenler, cenaze törenleri, festivaller, bayramlar, kurban törenleri, sonraki dönemlerde arena gösterileri gibi etkinliklerde kullanılan müzik ve müzik aletlerinin betimlenmesinde bir gelişim söz konusudur. Tasvir sanatındaki bu gelişmenin yanında, müzik ve müzik aletlerinde olan gelişim ve artan çeşitlilik, kullanıldıkları kompozisyonlarda ki görseller cevaplanması gereken bazı soruları da gündeme getirmiştir. Arkeolojik veriler üzerinde yer alan tasvirlerde hangi müzik aleti tasvirleri kullanılmıştır? Tasvirlerde yer alan kompozisyonların hangileri, içerisinde müzik öğesini barındırmaktadır? Görsellerde yer alan müzik ve müzik aletleri tasvirleri,

hangi medeniyet ve dönemi içerisinde yer almaktadır? Tasvirler bize müzik aletleri hakkında hangi bilgileri sunmaktadır? Müzik ve müzik aleti barındıran arkeolojik veriler de yer alan tasvirlerin içerisindeki mitolojik sahneler hangileridir? Arkeolojik veriler üzerinde yer alan tasvirlerde, müzik ve müzik aletlerinde bölgesel ve zamansal olarak hangi benzerlikler ve farklılıklar söz konusudur? Tasvirlerde yer alan hangi etkinlikte, bireysel icra veya toplu icra söz konusudur? Tasvirlerden yola çıkarak, müzik hangi uygarlıklarda hangi amaç veya amaçlar için kullanılmıştır? Hangi enstrümanlar, hangi tanrıyla, hangi kahramanla özdeşleştirilmiştir? gibi soruların cevabına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Tezimizde tüm bu soruların cevabına ulaşılmaya çalışılırken, öncelikle ikinci bölümde prehistorik çağdan itibaren insan yaşamında yer alan müzik aletleri, içerisinde müzik barındıran arkeolojik materyaller ve mağara duvarları üzerindeki arkeolojik değere sahip görseller özenle incelenerek yorumlanmıştır. Kronolojik sıraya uyularak Tunç Çağı, Demir Çağı, Eski Yunan ve Roma medeniyeti arkeolojik materyalleri içerisinde yer alan müzik aleti tasvirli ve içerisinde müzik barındıran unsurlardan örnekler verilerek, uygarlık tarihi içerisinde müziğin, yaşam içerisindeki yeri hakkında arkeolojik sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Tezimizin ikinci bölümünde araştırmamıza dahil ettiğimiz içerisinde müzik ve müzik aleti hakkında eşsiz bilgiler sunan çivi yazılı belgeler önem arz etmektedir. Çivi yazılı belgeler sayesinde özellikle Mısır, Sümer, Hitit uygarlıklarında müziğin toplumda ki yeri, inançtaki yeri, eğitimde ki yeri hakkında edinilen önemli bilgilerin yanında, müzik ve müzik aletlerinin dini resmi törenlerde, düğün gibi insan yaşamının sürmesi için yapılan kutsal birliktelik törenlerinde, bayramlarda festivallerde yeri hakkında önemli sonuçlar elde edilmiştir. Yine ikinci bölüm içerisinde Eski Çağ yazarları tarafından yazılmış eserlerde geçen müzik ve müzik aleti temalı bölümler okunarak yorumlanmıştır. Antik Yunan’ da Homeros, Hesiodos gibi yazarların eserlerinde de müzik aleti ve kökeni hakkında bilgiler oluşu edebi metinlerin de bu tasvirlerde yer alan görsellerle ilişkilendirilmesinde önem arz ettiğini göstermektedir. Tezimizin üçüncü bölümünde bugünkü Mezopotamya, Anadolu, Akdeniz, Mısır ve Avrupa topraklarında kurulmuş medeniyetlerden günümüze ulaşan arkeolojik buluntular üzerinde yer alan müzik ve müzik aleti ile ilgili tasvirler temel kaynakları oluşturmaktadır. Bu kaynaklar içerisinde yer alan seramik, taş, madeni eserler, mozaik, süs eşyaları, sikkeler, duvar resimleri arkeolojik verileri üzerinde barındırmaktadır.

Müzik ve müzik aletli tasvirlerin tümü yerine, materyaller üzerinde yer alan sahnelerde karakteristik özelliklere sahip olan arkeolojik veriler araştırmaya dahil edilmiştir. Tasvirler yorumlanırken, Hitit tablet metinleri, Sümer tabletleri, antik Yunan dönemi yazarları, Sümer, Hitit, Yunan, Roma mitolojilerinden yararlanılmıştır. Üçüncü bölümde ayrıca Eski Çağ enstrümanları arasında yer alan kithara, lir, arp, barbitos, saplı lut gibi telli, syrinks, aulos, çift borulu, trompet gibi nefesli, simbal, küçük ve büyük deri gerili gibi vurmali enstrümanların görsellerinin yer aldığı arkeolojik materyaller ile beraber müzikal unsur içeren sahneler, çalışma için analiz edilerek, bu tasvirlerin yorum kapsamı genişletilmiştir. Üçüncü bölümde prehistorik dönemden başlayarak, birçok medeniyette çeşitli materyaller üzerinde yer alan müzik ve müzik aleti tasvirlerinin varlığıyla, tüm bu medeniyetlerin gerek birbirleriyle ilişkileri, gerekse diğer medeniyetlerle kültürel ilişkileri, müzik kültürleri, müzisyenlerin enstrümanlarını icra ediş şekilleri açısından benzerliklerinin yanında, yine tasvirlerden yola çıkarak önemli kavram farklılıklarının olup olmadığı konusunda yorumlar getirilmiştir. Arkeolojik veriler üzerinde yer alan müzik ve müzik aleti tasvirleri yorumlanırken, buluntuların tip ve form açısından özelliklerinin yanında, kronolojik sıraya tüm tez boyunca önem verilmiştir. Bu tez çalışması sırasında müzelerin koleksiyonlarında yer alan arkeolojik veriler internet üzerinden veya bizzat ziyaret edilerek değerlendirme içine alınmıştır. Tezin içerisinde yer alan arkeolojik materyallerin birçoğuna ait görsellere internet üzerinden ulaşılarak, akademik çalışmalarda kullanılabilme izni olanlar kullanılmıştır.

Bu tez hazırlanırken birçok bilimsel çalışmadan faydalanılmıştır. Öncelikle arkeoloji literatürü taranmıştır. Konuyla ilgili daha önceden yapılmış çalışmalar olup olmadığı araştırılmış ve ardından bu tezin konusunu kapsayan veya yakından ilgisi olan çalışmalar kütüphane veri tabanlarından ve internet ortamından temin edilerek bir sıralama halinde arşiv haline getirilmiş ve detaylı olarak okunarak birbirleriyle karşılaştırılmıştır.

Araştırmamıza yararlı olabilecek tüm çalışmalardan, kaynak gösterme suretiyle yararlanılmıştır. Kaynaklardan elde edilen şekiller ve resimler bilgisayar tabanlı programlarda yeniden düzenlenerek, özenle arşivlenmiş ve tezin konusunun daha iyi anlaşılabilir olması amacıyla kaynak gösterilerek bu tezde gerekli görülen yerlerde kullanılmıştır.

2. ESKİ ÇAĞDA MÜZİK VE MÜZİK ALETLERİ

İnsanoğlunun duygularının anlatım biçimlerinden olan müzik, tarihin her aşamasında geçerli bir sanat dalı olmuştur. Eskiçağda müzikle ilgili başlıca bilgi kaynaklarımız, arkeolojik veriler olarak korunabilen müzik aletleri ve müzik aletlerinin yer aldığı tasvirlerdir. Bu gibi arkeolojik veriler, kültürlerle dair bilgiler sunar. Müzik aletleri, bir toplumun kültürünün müzik düzeni ile ilgili bilgiyle o kültüre mal olmuş müziğin duyusal ve işitsel öğelerini barındırdıkları kadar tasarımlarından, yapımlarında kullanılan teknolojiye kadar içinde bulundukları kültürün anlamlarına ve değerler bütününe ulaşmada da yararlanılan kültürel ürünler toplamıdır¹.

2.1. Arkeolojik Veriler Işığında Müzik Olgusu ve Müzik Aletlerine Genel Bakış

2.1.1. Başlangıçlar: Prehistorik Çağ

Prehistorik insanın ilk olarak doğayı taklit ederek müziği bulmuş olduğu düşüncesi bugün için bilim dünyasında genel olarak kabul görmektedir. Başlangıçta belki de insanlığın etrafında bulunan her şey müziğin bir yansımasıydı. Örneğin, insanlar denizin sakinliğinde huzurlu tanrıların iyiliğini görürken, yüksek dalgalarda ise öfkeden kudurmuş hale gelmiş tanrıların kötülüklerini hayal etmekteydiler.

İnsanoğlunun sahip olduğu müzik birikiminin oluşumu, gelişimi konusunda çeşitli düşünce ve öneriler bulunmakla birlikte; bu konuda somut kanıtlar, arkeolojik veriler önem kazanmaktadır. Müziğin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, prehistorik dönemden günümüze ulaşan müzik aletleri arkeolojik kazılarda ele geçmiştir². Organoloji yani, müzik aletlerinin niteliği ve sınıflandırılmasıyla ilgilenen bilim dalı, eskiçağda arkeolojik veriler bağlamında ilerlemektedir.

Prehistorik sanatta müzik aletlerinin birçoğu ise yapılmış oldukları dayanıksız malzemelerin (kemik, deniz kabuğu, ahşap vb.) günümüze kadar sağlam kalamayışı

¹ Theo Krispijn, "Musical Ensembles in Ancient Mesopotamia", Proceedings of the International Conference of Near Eastern Archaeomusicology (ICONEA), London 2010, s.125

² Ahmet SAY, Müzik Tarihi, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1997, s 24-25

nedeniyle ne yazık ki tek bir parça halindeki varlıklarının kanıtları, günümüze ulaşmamıştır³. Paleolitik dönem verileri uyarınca, müzik aletleri beş ana gruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilki ve en sık kullanılanı flüt veya boru biçimli olanlardır. İkinci sırada “Falanks (parmak) flütleri” isimli delikli parmak kemikleridir. Bunlar, omurgalı hayvanlara ait olan parmak kemikleridir. Üçüncü tür “Aerofon” yani “boğa böğürten” (bullroarer) olarak yorumlanan müzik aletleridir. Dördüncü olarak paralel oluklarla çentiklenmiş kemik parçalarıdır. Son olarak ise mağaralarının kendisinin, duvarlarının akustik ses aracı olarak kullanılması şeklindedir⁴.

Arkeolojik veriler uyarınca bilinen en eski müzik aletlerinin yaklaşık 40 bin yıl önce ortaya çıktığını doğrulamaktadır⁵.

Slovenya'da Divje Babe mağarasında yapılan arkeolojik kazılarda genç bir mağara ayısının uyluk kemiğinden yapılan flüt Orta Paleolitik döneme tarihlenmektedir ve bu nedenle şüana kadar dünyadaki en eski enstrümanı temsil ettiği kabul görmektedir⁶. (Resim 2.1)

Resim 2.1. Orta Paleolitik (MÖ 200.000 – 40.000) döneme tarihlenen bir mağara ayısının uyluk kemiğinden yapılmış flüt⁷

³ Werner BACHMANN, Türkiye’de Müzik Kültürü Kongresi Bildirileri, Anadolu’nun Tarih Öncesi Müzik Arkeolojisi, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2011, s 96

⁴ I. Morley, The Evolutionary Origins And Archaeology Of Music or An Investigation into the Prehistory of Human Musical Capacities and Behaviours, Using Archaeological, Anthropological, Cognitive and Behavioural Evidence, Faculty of Archaeology and Anthropology of Cambridge University, Doktora Tezi; Cambridge: 2003, s 33

⁵ A. Killin, The origins of music: evidence, theory, and prospects. Music & Science 2018; 1:1-23

⁶ F. D’errico F, et al. Middle Palaeolithic origin of music? Using cave-bear bone accumulations to assess the Divje Babe I bone ‘flute’, Antiquity 1998; 72: 65–79 / Kunej D, Turk I. (2000). New perspectives on the beginnings of music: Archeological and musicological analysis of a middle paleolithic bone “flute.” In: Wallin N, Merker B, Brown S. Editors. The origins of music. Cambridge: MIT Press; 2000. pp: 235–269

⁷ Turk M, Turk I, Otte M. The Neanderthal Musical Instrument from Divje Babe I Cave (Slovenia): A Critical Review of the Discussion. Applied Sciences. 2020; 10(4):1226

Yine arkeolojik araştırmalar sırasında Almanya’da Geibenklösterle mağarasında bulunan kemik flüt, Üst Paleolitik dönemin başlarına tarihlenen Aurignacian kültüründen kalma bir müzik aletidir. Almanya’daki bu mağarada mamut fildişinden oyulmuş örneklerin dışında Aurignacian aerofonları⁸ ve 37 bin yıllık bir kuğunun ön kol kanat kemiğinden yapılmış üzerinde üç deliğın bulunduğu flüt ele geçmiştir⁹. (Resim 2.2)

Resim 2.2. Geibenklösterle mağarasında bulunan flüt¹⁰

Bir başka arkeolojik çalışmada ise Gravettian kültürü dönemiyle tarihlenen, akbaba ulneasından yapıldığı tespit edilen, 20 den fazla kemik boru parçası Fransa’da İsturitz Mağarası’nda bulunmuştur¹¹. Yine aynı mağarada yaşı günümüzden 35-32 binden, 17-11 bin yıl öncesine kadar değışen, antik kuş kemiğinden yapılmı 20 kadar flüt bulunmuştur¹². (Resim 2.3)

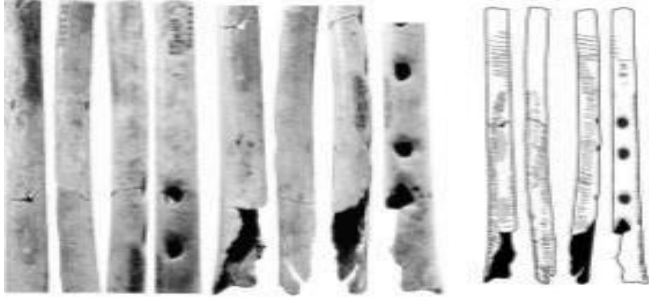
⁸ İçindeki havanın titreşmesiyle ses veren çalgıların ortak adı

⁹ S.C. Münzel, F Seeberger, Hein W. The Geissenklösterle Flute—Discovery, Experiments, Reconstruction. Hickmann E, Kilmer AD, Eichmann R, editors. Studien zur Musikarchaologie III; Archaologie früher Klargerzeugung und Tonordnung; Musikarchaologie in der Agais und Anatolien. Orient-Archaologie Bd. 10. Verlag Marie Leidorf GmbH: Rahden/Westfalen; 2002. pp: 107–118.

¹⁰ A.g.e.

¹¹ C. G. Benito, M.A. Gracia, C.M. Perez, Reproduction of an Upper Palaeolithic Bird-Bone Pipe with Finger Holes from Isturitz First Experiments. In: Eichmann R, Koch LC, Jianjun F, editors. Sound-Object-Culture-History. Papers from the 9th Symposium of the ISGMA at the Ethnological Museum, State Museums Berlin: 09-12 Eylül, 2014. Orient-Archäologie 37, Studien zur Musikarchäologie X, 2016. pp: 213-223.

¹² C. BRADE, The Prehistoric Flute-Did It Exist? The Galpin Society Journal 1982; 35 (1): 138-150

Resim 2.3. Fransa İsturitz mağarasında bulunan Gravettian kültürü flütleri¹³

Fransa’da bulunan bu mağaranın Üst Paleolitik döneminde ise Orta Aurignacian kültürüne ait tabakada iki flüt parçası daha ele geçmiştir. (Resim 2.4)

Resim 2.4. Basses-Pyrenees’teki Isturitz Mağarasında bulunan iki kemik flüt. Uzunluklar 108 mm ve 92 mm¹⁴

Üst Paleolitik döneme tarihlenen başka arkeolojik buluntular ise Almanya’nın Svabya Alplerinde ele geçmiştir. Bunlar ağırlıklı olarak akbabanın önkol, dirsek kemiklerinden veya kuğu kemiğinden veya birkaç tanesi de mamut fildişiinden yapılmış flütlerdir¹⁵. (Resim 2.5)

¹³ C. BRADE, The Prehistoric Flute-Did It Exist? The Galpin Society Journal 1982; 35 (1): 138-150

¹⁴ C. BRADE, The Prehistoric Flute-Did It Exist? The Galpin Society Journal 1982; 35 (1): s 149

¹⁵ A. KİLLİN, The origins of music: evidence, theory, and prospects. Music & Science 2018; 1:1-23

Resim 2.5. Svabya Alplerinde Üst Paleolitik Döneme ait bir flüt¹⁶

Bundan 43 bin yıl önce Afrika’dan, Avrupa’ya kadar gelen Cro-Magnon insanları belleklerinde kendi kültürlerini de getirmişlerdir. Bu yolculukta taşınan kültürde, müzik aleti yapma ve kullanma yetenekleri de onlara eşlik etmiştir. 40 bin yıl önce Orta ve Üst Paleolitik dönem arasında yer alan Chatelperronian kültürüne ait akbaba ön kol kemiğinden yapılmış flüt, Almanyanın Svabya Alplerinde bulunan Hohle Fels’ de yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılmıştır¹⁷. (Resim 2.6)

Resim 2.6. Cro-Magnon insanına ait Hohle Fels’ de ele geçen kemik flüt¹⁸

Paleolitik dönemde karşımıza çıkan buluntulardan flüt haricindeki bir diğer müzik aletide “bullroarer”; diğer bir adıyla “boğa-böğürten” enstrümanıdır. Bunlara flüt veya boru tipi olarak bilinen enstrümanlara göre daha az rastlansa da birçok

¹⁶ A.g.e. s 6

¹⁷ J. ATEMA, Musical origins and the stone age evolution of flutes. Acoustics Today 2014; 10(3): 25-34.

¹⁸ Günümüzde bazı Avustralya Aborjinleri doğanın doğal seslerinde meydana geldiklerine inandıkları ruhları taklit etmek için bu aleti kullanırlar. Günümüzde yine birçok Kuzey Amerikalı grup, Yeni Zelanda’nın Maurileri, Yeni Gine ve İskandinavya Samileri arasında da bu alet hala kullanılmaktadır. Malezya federasyonunda yaşayan halklar, hayvanları tarlalardan uzaklaştırmak için yine bu enstrümanı kullanırlar. N. Conard N, Malina M, Münzel New flutes document the earliest musical tradition in South western Germany. Nature 460 2009; 737–740.

örneğini bulunmaktadır. Boğa böğürtenler, nefesli enstrüman olarak nitelendirilebileceğimiz müzik aletlerinden farklı olarak, bir kordonun ucunda yer alan düz delikli bir ahşap veya kemikten oluşur. Dairesel olarak büküldüğünde bir uğultu çıkarır¹⁹. Sonuç olarak, çok sayıdaki Paleolitik bullroarerlerin sırtlan vb. yırtıcıları uzaklaştırmak amacıyla üretildikleri sonucuna ulaşılabilir²⁰. (Resim 2.7)

Resim 2.7. Magdalenian Kültürüne ait bullroarer (boğa-böğürten) MÖ 17-10 bin. 180 mm uzunluk, 40 mm genişlik²¹

Devam eden tarihsel süreç içinde, Neolitik Dönem’ e geldiğimizde, Danimarka’nın Bornholm adasında ele geçen kemikten bir flüt tanınmaktadır. Bu buluntunun arka bölümünde oval şekilli bir hava deliği, ön yüzünde ise üç parmak için delikler yer alır. Bu deliklerde bulunan yivlerin yaşı, flütün Tunç Çağı’na kadar varlığını sürdürdüğü göstermiştir. Bu buluntunun en önemli yönü ise, tarihlenemeyen birçok buluntu için, analogilerde kullanılabilen bir arkeolojik veri niteliğinde olmasıdır. (Resim 2.8) Neolitik Döneme ait bir başka buluntu ise Çek Cumhuriyeti’nde yer alan Moravsky Krumlov kasabasında bir mezarda ele geçen, kemikten yapılmış flüttür²². (Resim 2.9)

¹⁹ Alan P. Merriam, and Valerie Merriam. The Anthropology of Music. Chicago: North Western University Press: 1964

²⁰ I. Morley, The Evolutionary Origins And Archaeology Of Music or An Investigation into the Prehistory of Human Musical Capacities and Behaviours, Using Archaeological, Anthropological, Cognitive and Behavioural Evidence, Faculty of Archaeology and Anthropology of Cambridge University, Doktora Tezi; Cambridge: 2003, s 33

²¹ I. Morley, The Evolutionary Origins And Archaeology Of Music or An Investigation into the Prehistory of Human Musical Capacities and Behaviours, Using Archaeological, Anthropological, Cognitive and Behavioural Evidence, Faculty of Archaeology and Anthropology of Cambridge University, Doktora Tezi; Cambridge: 2003, s 36

²² C. Brade, The Prehistoric Flute-Did It Exist?. The Galpin Society Journal 1982; 35 (1): 138-150

Resim 2.8. Bornholm’ da ele geçen Neolitik Dönem’ e ait kemik flüt. Uzunluk 142 mm²³

Resim 2.9. Moravsky Krumlov Neolitik flütü. Uzunluk 63 mm²⁴

Buzulların erimesiyle başlayan süreç sonrasında, Paleolitik dönemin sonlarına doğru, yeni iklimsel koşullara uyum sağlayan avcı toplayıcı insanlar, yoğun bitki örtülü yeni çevrede gırtlak sesleri, el çırpmaları ve ayak hareketleriyle doğayı taklit ederek müzik de yapmaktaydı. Keşfedilmesi süren tabiat, güçlü, gizemli canlıların etrafta çokça olduğu düşünülen bir yer olarak görünüyordu. Ateşe hükmetmeyle başlayan dönemden itibaren ilkel kabileler, büyü ayinleri yaparak tabiatı denetim altında tutmaya çalışıyorlardı. Bu ayinler söylenen şiirleri, müziği ve dansı

²³ C. Brade, The Prehistoric Flute-Did It Exist?. The Galpin Society Journal 1982; 35 (1): 138-150

²⁴ A.g.e. s 138 -150

birleştirmektedirler. Büyü, Prehistorik dönemden itibaren, ilkel insan için avlanma vb. faaliyetlerde yardımcı olan çok önemli bir olaydı. Tabiatı anlama olayının başlangıcını oluşturmaktaydı. Savaş, avlanma, ergenliğe kabul, ölü gömme törenleri söz konusuydu. Tüm bu törenlerin kendine has şarkısı, dansı, müziği vardı²⁵.

Anadolu'da Neolitik Dönemin önemli yerleşim merkezleri arasında yer alan Çatalhöyük'te, James Mellaart tarafından yapılmış olan kazı çalışmaları sonucu ortaya çıkarılan duvar resimleri üzerinde bulunan av sahnelerinde dans eden bir avcı grubu figürünün, çeşitli vurmali çalgıları kullandığı yönünde görüşler yer almaktadır²⁶. Burada, vurmali çalgıların sesleri ile hayvanları ürkütüp, avcılarının olduğu yere yönlendirildiği yönünde öngörüsünde bulunabiliriz.

2.1.2. Tunç Çağı

Anadolu'da Eski Tunç Çağı'nı temsil eden önemli buluntu grupları Alacahöyük mezar buluntularıdır. Mezarlar Erken Tunç Çağı III evresiyle tarihlendirilmektedir. Haliyle mezarda ki buluntularında bu dönemde yaşayan bir aileye ve sülaleye ait mezar hediyeleri olduğu konusunda bize fikir verebilir. O dönem için henüz yazı kullanılmadığından dolayı bu mezara gömülenlerinin kimlikleri hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Fakat Alacahöyük yerleşiminin o zaman için bir krallığın ya da beyliğin merkezi olduğu değerlendirildiği için, mezarda yatan kişilerin ve hediyelerinin, otoriteyi elinde tutan bir ailenin, elit bir gruba ait olduğu söylenebilir. Dokuz mezarda yedi kadın iskeletine rastlanmış olması Alacahöyük'ü yöneten kesimin anaerki bir toplumun üyeleri olduğu yargısını bilim dünyasına sunmuştur. Mezar hediyeleri arasında ele geçen, arkeoloji literatürüne ikiz idoller olarak geçen mobilya süslemesi, buluntular arasında ki önemli eserlerdendir. Ele geçen objeler, dönemin tanımlaması yapılması konusunda bilim dünyasına ışık tutmuştur. Arkeoloji literatürüne Troya Hazinesi olarak giren Hisarlık Tepe buluntuları, Alacahöyük mezar buluntuları ile çağdaştır²⁷. Mezar hediyelerinin birçoğu altın ve gümüşten kap kakak,

²⁵ Sidney FINKELSTEİN, Müzik Neyi Anlatır, Çev: M. Halim Spatar, Kaynak Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2000, s 13

²⁶ Burak KARAAĞAÇ, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran, 2018, Cilt 20, Sayı 1, s 285 - 298

²⁷ Aykut ÇINAROĞLU, Alaca Höyük Erken Tunç Çağı Kralı Mezarları ve İkiz İdoller, Arkhaia Anatolika, 2018, Volume 1, s 1 - 14

silah ve süs eşyaları ve bronz veya gümüş güneş kurslarından oluşmakta; altın diademler, iğneler, taşlar, gerdanlık ve kolyeler, bilezik, saç halkası, küpe, toka, gümüş tarak, bakır ayna, kulak tıkaçları, kadınlara (prenseslere) ait mezarlara bırakılan seçkin süs eşyaları olarak kabul edilmektedir. Mezar hediyelerinde madeni birçok nesnenin bulunması, Alacahöyük elitlerinin oldukça fazla metal sahibi olduklarının ve bunu ölümlerinden sonra bile göstermek istediklerinin kanıtıdır. Alacahöyük mezar buluntuları arasında bronz çalparaların da yer alması, konumuz bakımından önem taşımaktadır. Anadolu’da tespit edilen en erken tarihli müzik aletleridir. Buluntular Alacahöyük T mezarında, mezarında ele geçmiştir. Çalparaların çapları 12,8 ile 13 cm ve 6,4 ile 6,2 cm’dir²⁸. Çalparaların kullanımıyla ilgili, Alacahöyük kabartmalı vazo parçalarında tasvirler karşımıza çıkmaktadır. Hitit dinsel törenlerinde kullanılmış olmasından yola çıkarak, bu çalparaların mezar hediyesi olarak sunulmasından, belki cenaze ritüeli sırasında kullanılmış, sonrasında mezara bırakılmış olduğunu söyleyebiliriz. Yaptığım araştırmalarada Hitit cenaze töreni esnasında çalınan bir enstrümanın sonrasında mezara hediye olarak bırakılmasına rastlamadım. Fakat neticede kişinin diğer dünyadada yolculuğuna devam edeceği düşüncesinden yola çıkılarak, oradaki töreninde de eşlik etmesi için bu çalparaların mezar hediyesi olarak bırakıldığı söylenebilir

Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak da anılan Orta Tunç Çağı’nda, Asurlu tüccarların Anadolu’ya beraberlerinde müzisyenlerin yanı sıra tapınma, adak ve kült alışkanlıklarını da getirmiş olmalıdırlar. Asurlu tüccarların kendi kurmuş oldukları mahallelerin yanı sıra yerli halkın yaşadığı bölgelerde varlık gösterdikleri de öne sürülmektedir²⁹. Boğazköy’deki Hitit devlet arşivi buluntuları arasında ticari belgelerin yanı sıra evlenme, boşanma, evlatlık alma ve benzeri sosyal uygulamalar ile ilgili tabletlerin de bulunuyor olması, bu kişilerin Anadolu sosyal hayatı üzerinde etkili olduğuna işaret etmektedir³⁰. Bugün Metropolitan Müzesinde sergilen bir Sistrum, müzik aleti olarak MÖ 2300 – 2000 yıllarına tarihlenmektedir. Hatti’lere ait olduğu tespit edilen bakır alaşımlı Sistrum’un buluntu yeri tam olarak bilinmemektedir. 1955 yılında satın alınma yoluyla müze koleksiyon eserleri arasına katılmıştır. (Resim 2.10)

²⁸ Hatçe BALTACIOĞLU, Hitit Yazılı Kaynaklarında ve Görsel Sanatlarında Purpura – Purpuri, Anadolu Sayı 41, 2015, s 249

²⁹ Tahsin Özgüç, Kültepe- Kaniş Kazıları, VI. TÜRK TARİH KONGRESİ, Ankara, 1967, s 22

³⁰ Firuzan Kinal, Eski Anadolu Tarihi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s 61

Resim 2.10. Metropolitan müzesinde sergilenen E.T.Ç. sonuna tarihlenen sistrum³¹

Orta Tunç Çağına tarihlenen müzik aleti buluntuları da çeşitli arkeolojik kazılarda ele geçmiştir.

Bunun arasında Anadolu’da 1983 yılında Kayseri’de Çukur bucağının 3 km. kuzeydoğusunda, kağını deresinde yer alan kum ocaklarında Erken Tunç döneminin sonlarına, Orta Tunç Döneminin başlarına tarihlenen bir kap içerisinde olduğu için define olan adlandırılan 29 parça eserden oluşan arkeolojik buluntu ele geçmiştir. Ele geçirilen bu arkeolojik eserlerin arasında yer alan 13 parça çalpara yer almaktadır. Çalparaların kulpları yarım küre biçimli ve başları deliklidir. Delikler tüm çalparalarda aynı yerde bulunmakta, tepe noktasında kulba eğik biçimde inmektedir. Kulplar uzun olup, aşağıdan yukarıya doğru daralmaktadır. Kulplarının tamamı yuvarlak kesitli olup sadece bir tanesi spiral yivlerle bezeli durumdadır. Gövdeleri kurs biçimli olup, dış kenarları düzgün olmayan çember biçimindedir. Alt yüzlerinin ortalarında yuvarlak bir çukur yer almaktadır. Hepsinin gövdesi alttan dış bükey, üstten iç bükey kavisli olarak şekillendirilmiştir. Çalparalar farklı kalıplardan çıkarılmıştır. Yükseklikleri 4 – 6 cm, gövde çapları ise 5- 7 cm arasında değişmektedir. Çalparalar çift olarak kullanılan aletlerdir böyle bakıldığında boyut olarak hiç birisi birbiriyle eş durumda değildir. Sayı olarak da 13 olması bir tanesini tek bırakmaktadır³². Bu durumda

³¹ [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sistrum_\(rattle\)_MET_HB55_137_1.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sistrum_(rattle)_MET_HB55_137_1.jpg)

³² <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1963/tur>

buluntuların tamamının müzeye teslim edilmediğini düşündürmektedir (Resim 2.11) Bu çalparaların tarihlendirilmesinde Horoztepe ve Alacahöyük çalparaları yardımcı olmuştur³³. Horoztepe ve Alacahöyük Çalparaları yapılan kazılarda in-situ biçiminde ele geçirilmesi önem arz etmektedir. Horoztepe çalparalarında, çalparaların saplarının yukarı bölümünde delil bulunan örneklerde yer almaktadır. Ayrıca Horoztepe’de hem gövdesinin, hemde yarım küre biçimli başın derin yivlerle süslendiğini gösteren çok iri çalparalarda ele geçmiştir³⁴. Tahsin Özgüç bunlardan bahsetmektedir. Horoztepe’yi Alacahöyüğe bağlayan eserlerin en tipik örneği ortası göbekli, sapının yuvarlak başı delikli olan çalparadır. Alacahöyükte gümüş ve bakırdan yapılmış birçok çalpara bulunmuş olup, Horoztepe çalparası, Alacahöyük çalparalarını ilk defa yalnızlıktan kurtarmıştır. Horoztepe çalparasının tek olması, bütün mezar eşyalarının toplanamadığını, bir kısmının yerinde bırakıldığını ve bulunduktan sonra kaybolduğunu göstermektedir. Horoztepe çalparası, sapının yuvarlak başında bulunan deliği bakımından Soloi – Pompeipolis kurslarında büyük benzerlik göstermesi açısından önemlidir. Bu benzerlik kronolojik uyum açısından da önem arz etmektedir³⁵.

Resim 2.11. Kayseri müzesinde sergilenen Tunç Çağı defnesi içerisinde yer alan Çalparalar³⁶

Geç Tunç Çağı içinde Anadolu topraklarında Hitit egemenliği söz konusudur. Asur ticaret kolonileri çağı ve sonrasına ait tabletlerdeki metinlerde bağbozumu ile ilgili bilgilerin yanında devlete, tapınaklara ve kişilere ait özel bağlar olduğu da öne

³³ <https://belleten.gov.tr/tam-metin/1963/tur>

³⁴ Hamdi KODAN, Kayseri Müzesindeki Eski Tunç Çağı Defnesi, Belleten Cilt 51, sayı 200, Ağustos 1987, s 583

³⁵ Tahsin ÖZGÜÇ – Mahmut AKOK, Horoztepe Eserleri, Belleten cilt 21 sayı 82, Nisan 1957, s 205

³⁶ <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1963/tur>

sürülmektedir³⁷. Müzik ile ilgili uygulamalara etkin bir şekilde yer verilmiş olan bağ bozumu törenlerinin, üzüm yetiştiriciliği yapılan her yerde olduğu gibi Hitit topraklarında da gerçekleştirilmiş olduğu sonucunu ortaya çıkarabiliriz³⁸. MÖ 1200 yıllarındaki Kavimler Göçü' ne kadar varlığını sürdüren Hititler' de müzik sosyal ve günlük hayatın yanında, devlet yönetiminde de önemli rollere sahiptir. Çivi yazılı tablet metinlerinden öğrendiğimiz kadarıyla Hititlerin yaptığı savaşlar neticesinde birçok yerden getirilmiş olan köleler belirli şahıslara ve kurumlara paylaştırılmakta; bazı kadın şarkıcıların taşra şehirlerindeki saray ve tapınaklara gönderilmektedir³⁹. Müzisyenlerin yanı sıra müzik gruplarının da şehir etkinliklerinde görev almak üzere Hitit şehirlerine gönderilmiş olduğu anlaşılmaktadır⁴⁰.

Hititler' de müzik uygulamaları ile ilgili bilgi sahibi oldukları anlaşılan rahiplerin de sosyal statü olarak da oldukça önemli konumlarda oldukları bilinmektedir. Bazı durumlarda prenslerin de rahiplik görevine getirilmiş olmaları bu mevkiye verilen öneme işaret eder⁴¹.

Hititlerde müzikal unsurlar öncelikle törenlerin bazı aşamalarını birbirinden ayırmak, başlangıç ve bitişlerini ifade etmek amacıyla kullanılmış olmalıdırlar. Resmi törenlerin ve belirli periyotlarda gerçekleştirilmiş olan dinsel törenler ve festivaller, gerek içerikleri gerekse yapılış biçimleri açısından, Mezopotamya'nın Anadolu Medeniyetleri üzerindeki etkisinin önemli bir kanıtıdır. Hitit sanatında müzik ve müzik aletleri tasvirlerinin en güzel örnekleri kabartmalı dini vazoları üzerindeki bantlarda bulunan tören sahnelerinde bulunmaktadır. Bu vazolar üzerinde yer alan, kadın ve erkek figürleri, saz, lir ve çalpara gibi çalgılar, koç, geyik ve boğa gibi hayvanlar, kağrı arabası, sunaklar, mobilya tasvirleri, dans sahneleri dönemin figüratif sanatı ve dini kutlama ayrıntıları hakkında bilgiler sağlamıştır⁴². Özellikle Hüseyinde vazosu üzerinde yer alan, saz ve çalpara eşliğinde bugünkü "halay" benzeri bir dans icra eden

³⁷ Sedat Alp, Hititlerde şarkı, müzik ve dans Hitit çağında Anadolu'da üzüm ve şarap Kavaklıdere kültür yayınları, Ankara, 1999, s 68

³⁸ Trevor Bryce, Hitit Dünyasında Yaşam Ve Toplum, çev. Müfit Günay, Dost Kitabevi Yayınları Ankara, 2003, s 121

³⁹ Ahmet Ünal, Hititler Devrinde Anadolu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, s 140

⁴⁰ Firuzan Kınal, Eski Anadolu Tarihi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s 161

⁴¹ Firuzan Kınal, Eski Anadolu Tarihi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s 162

⁴² İbrahim Tunç SİPAHİ, Hititlerde Dans Müzik ve Günümüze Yansımaları, Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2019, s 71 -97

kadınlar, günümüzden farksız bir görünüm sergilerler⁴³. Hitit İmparatorluk döneminde kabartmalı vazoları dışında kaya kabartmaları da Tunç Çağı Anadolu’ da tasvir sanatının güzel örnekleridir. Coğrafi olarak Boğazköy’den başlayarak güneye doğru giden hat üzerinde bu kabartmalar yoğunlaşmaktadır. Boğazköy Yazılıkaya’daki kabartmalar üzerinde yer alan tören vb. sahnelerde o dönemde Anadolu topraklarında kullanılan müzik aletleri ve müzikli törenler tasvir edilmektedir. Arkeolojik veriler üzerindeki sahnelerde müzisyenlerin ve çalgıların en az ilgili törenin diğer bileşenleri kadar detaylı olarak tasvir edilmiş olmaları da törenlerde müziğe verilen öneme işaret eder. Yazılıkaya’nın A ve B odalarındaki 34 ve 64 numaralı Kral 4. Tuthaliya’nın tasvirlerinde güneş kursu bulunması ilginç bir örnektir. Hitit krallarının yaşarken tanrı olarak kabul görmesinden yola çıkarsak, Güneş tanrısının bir müzik aleti olarak yaşama girmiş olması ve yapılan dini veya resmi törenlerde kullanılmış olması açısından önem arz etmektedir. Yazılı kayanın B odasında bulunan 81 numaralı kabartmada da Kral 4. Tuthaliya tanrı Sarumma’ya göre daha küçük tasvir edilmiş, kanatlı güneş kursuyla taçlandırılmıştır⁴⁴. Hitit mitolojisinde de müzik ve çalgıların varlığı söz konusudur. Örneğin Tanrıça İştar kumsal üzerinde gezinerek hem çalıp hemde şarkı söyleyerek dev deniz yılanı görünömlü canavar Hedammu’yu cezbedip denizden çıkarır ve onu öldürtmeye çalışır. Bu sırada hizmetkarları Ninatta ve Kullita’ya, arkammi ve galgalturi müzik aletlerinizi alın sahile koşun, sahilde galgalturi çalın, Hedammu bizi duyacak denizden çıkıp gelecek diye söyler. Bu arada kendi ellerinde de aynı çalpara gibi kullandığı midye kabukları bulunmakta ve büyüleyici şekilde şarkı söylemektedir. Boğazköy Yazılıkaya’ da İştar Şavuşga 38 numaralı kabartma’da, hizmetkarları olan Ninatta ve Kullitta 36 ve 37 numaralı kabartmalarda tasvir edilmişlerdir⁴⁵.

Anadolu’daki tarihsel süreç içerisinde Hitit imparatorluğunun sonrasında, MÖ 1200/1150 yılından itibaren “Deniz Kavimleri Göçü” nün hemen ardından Anadolu da Karanlık Çağ olarak adlandırılan dönem yaşanır. Bu dönemde sosyal ve kültürel yaşam, teknolojik diyebileceğimiz gelişmeler sekteye uğramıştır.

⁴³ İbrahim Tunç Sipahi, Son Yıllardaki Çalışmaların ve Buluntuların Işığında Eski Hitit Kabartmalı Vazoları Üzerine Değerlendirmeler, Anadolu/Anatolia dergisi, sayı 40, 2014, s 21 -36

⁴⁴ H. Kübra ENSERT, MÖ İkinci Binde ‘Kanatlı Güneş Kursu’ İle Taçlandırılmış Anadolu Hitit Figürleri, Anadolu/ Anatolia dergisi sayı 28, 2005, s 33

⁴⁵ İbrahim Tunç SİPAHİ, Hititlerde Dans Müzik ve Günümüze Yansımaları, Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2019, s 87

2.1.3. Demir Çağı

Demir Çağı'nın Anadolu uygarlıklarından birini yaratmış olan Frigler, MÖ 9. yüzyılda Anadolu'ya gelmiş olsalar bile, Kültepe, Boğazköy, Alacahöyük, Alishar gibi yerleşim yerlerinde ele geçen Frigler'e ait arkeolojik veriler, MÖ 750 yıllarından itibaren tarihlendirilir⁴⁶. Frig uygarlığının başkenti olan Gordion'da ki arkeolojik veriler de bizlere, Frigler'in müzikal yaşamı hakkında bilgiler sunar. Ana tanrıça kültü Anadolu'da Neolitik dönemden, Roma dönemi sonuna kadar tapınım görmüştür. Antik dönem içerisinde özellikle Phrygia bölgesi bu inancın merkezi haline gelmiştir. Bölge içerisinde yer alan Pessinus antik kenti (Ballıhisar) Kybele tapınınının merkezi olmuştur⁴⁷. Frigler denilince akla gelen tanrıça Agdistis, Matar Kubile (Büyük ana), ya da Kubile denilen Kybele'dir. Kybele Frigler için doğa tanrıçası hatta doğanın bizzat kendisidir⁴⁸. Kybele aynı zamanda genç kızların koruyucusu olarak kabul görmektedir⁴⁹. Frigler Kybele tapınımını o kadar çok benimsediler ki tüm devlet ve ülkelerini Kybele'nin mülkü olarak saydılar. Böylelikle kökü çok eskilere dayanan Anadolu tanrıçası Kybele tarihe Frig tanrıçası olarak geçmiş oldu⁵⁰. Boğazköy, Ankara, Gordion ve Afyonkarahisar ile Eskişehir arasındaki dağlık frigya bölgesinden Kybele'nin birçok örnekleri vardır⁵¹. Antik Yunan Medeniyetinde de varlığını sürdürmüş olan, Hitit tanrıçası Kubaba'nın devamı olarak düşünülen, Frig Kibele heykeli, Frig uygarlığında müzik hakkında karşımıza çıkan en önemli arkeolojik verilerden bir tanesidir. MÖ 7. yüzyıla tarihlendirilen bu heykel, Boğazköy yerleşiminde, Frig çağı kale kapısında bulunmuştur. Boğazköy'de bulunmuş olan heykel de Kybele iki yanında figürlerle karşımıza çıkmaktadır. Ankara Etlik'te bulunan bir kabartmada Kybele insan ve hayvan karışımı bir cinle beraber ellerini yukarıya kaldırmış, dua eder şekilde betimlenmiştir. (Resim 2.12)

⁴⁶ Ekrem AKURGAL, Anadolu Kültür Tarihi, Tübitak Yayınları, Ankara, 1998, s 265

⁴⁷ Melih ARSLAN – Mustafa METİN, Yeni bir Kybele Heykeli, Anadolu/ Anatolia dergisi, Sayı 26, 2004, s 2

⁴⁸ Hasan Tahsin UÇANKUŞ, Tarih Öncesi Çağlardan Perslere Kadar Anadolu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s 569

⁴⁹ Recep YILDIRIM, Eskiçağ'da Anadolu, Meram Yayıncılık, İzmir, 1996, s 133

⁵⁰ Veli SEVİN, Anadolu Arkeolojisi, Başlangıçtan Persler'e Kadar Anadolu Arkeolojisi, Der Yayınları, İstanbul, 2003, s 249

⁵¹ Lynn E. ROLLER, "Frig Dini ve Kült Uygulamaları", Friglerin Gizemli Uygarlığı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s 141 -142

Resim 2.12. Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen Frig Kybele Heykeli⁵²

Kybele heykelinin sağında ve solunda yer alan figürler, Frig müziği hakkında önemli veriler sunmaktadır. Grup heykel üzerinde yer alan müzisyen figürlerden bir tanesi aulos, diğeri ise kitara benzeri bir çalgı çalar vaziyettedir. Muhtemelen bu ana tanrıça ile ilgili kült törenlerindeki görevlileri tanımlamaktadır. Hititlerde kullanılan ve sonrasında Antik Yunan medeniyetinde de kullanılan aulos icracılarının kullandığı “phorbeia” heykeldeki müzisyenin ağzında tasvir edilmiştir. Buda Frig müziğinde de kullanılan phorbeia’ nın, Hitit ve Antik Yunan medeniyetiyle bağlantılarını gösterir. Yine diğeri figür de bulunan müzik aleti kithara, Hitit ve Antik Yunan medeniyeti ile ilgili bağlantılarının kanıtlarındandır. Müzik aleti taşıyan bu figürlerin, tanrıça heykelinin yanında bulunması, Frigler’ de müziğe verilen önemi ve kült törenlerinde müziğin inanç boyutunda, vazgeçilmeyen bir unsur olduğunun ispatıdır.

Euripides’ in “Truvalı Kadınlar” adlı yapıtında Frig tanrıları için kolay (müzik) ritimlerinin ve dansların yer aldığı ritüellerin yapıldığını belirtmesi, Yunan Klasik Çağı’nda bile Frig dinsel geleneğinin hatıralarının silinmediğini göstermektedir⁵³.

Anadolu’nun Demir Çağı uygarlıklarından bir diğerini yaratmış olan Urartuların, etkinlikleri içerisinde (tören, festival vb.), Mezopotamya kökenli müzikal uygulamalara yer verdiği düşünülmektedir. Urartular özellikle Demir Çağı’nın Kuzey

⁵² https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e1/Museum_of_Anatolian_Civilizations065.jpg

⁵³ EURIPIDES, Truvalı Kadınlar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, s 8

Suriye kent devletleri ile siyasal ilişkiler kurmuşlardır⁵⁴. Bu şekilde Geç Hitit dönemi müzikal unsurlarının da Urartular tarafından benimsenmiş olduğunu düşündürebilir.

Urartuların yaşadığı coğrafyada bulunan değerli maden yatakları, ülkenin birçok kez saldırıya uğramasına, savaşlarla sarsılmasına yol açmıştır⁵⁵. Ancak, bu maden kaynaklarının varlığı bir yandan da, Urartuların savaşçı bir toplum olmalarının yanında, madencilikte ilerlemelerini, ustaca metal eserler ortaya çıkarmalarını sağlamıştır. Hatta Urartu madeni eserleri Frigya (Gordion), Yunanistan'da da kullanılmış, taklitleri üretilmiştir⁵⁶.

Urartu madeni eserleri içinde müzikle ilgili bilgi vermesi nedeniyle konumuz bakımından önem taşıyan bir yapıt, Arğıştı Dönemi'ne (MÖ 713-685) tarihlendirilen bronz kemer parçasıdır. Bu eser üzerinde, bir ziyafet sahnesinin tasvir edildiği düşünülmekte ve kemer parçası Urartu müzik yaşantısıyla ilgili somut bir veri niteliği taşımaktadır⁵⁷. (Resim 2.13) Sahnede yer alan müzisyen tasvirleri ve ellerinde bulunan tef gibi vurmali, lir gibi telli çalgılar, Anadolu'nun o dönemindeki kültürel sentezine ışık tutmaktadır. Sadece müzik aletleri değil, sahnenin tasarlanması da Hitit rölyeflerindeki kompozisyonlara yakınlık göstermektedir. Benzerlikler olduğu görülmektedir.

Resim 2.13. İstanbul Sadberk Hanım Müzesi'nde sergilenen ve Urartu' lara atfedilen bronz kemer parçasından detay, bir müzik grubu⁵⁸

⁵⁴ Altan Çilingiroğlu, Urartu ve Kuzey Suriye Siyasal ve Kültürel İlişkiler, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1984, s 91

⁵⁵ Oktay Belli, Van Gölü'nün Güneyindeki Maden Yataklarının Mezopotamya İçin Önemi XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi, 6-10/VII/1987-İstanbul Kongreye Sunulan Bildiriler, 305-313, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XXVI. Dizi-Sa.3, Ankara, 1998, s 305

⁵⁶ Tahsin Özgüç, Altıntepe II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969, s 7

⁵⁷ Belkis Dinçol, Eski Önasya ve Mısır'da Müzik, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1999, s.7

⁵⁸ T. Anlağan, Sadberk Hanım Müzesi'ndeki bir Urartu Kemerine üzerine gözlemler, Sadberk Hanım Müzesi yıllığı, İstanbul, 1988, s 52

“Küçük deri gerili” icracısının çalgıyı tutuş şekli, dansçıların müziğe eşlik ediyor vaziyette olması, çift borulu tip çalgıyla, lir’ in aynı müzikal yapı içinde tasvir edilmesi Hitit ve Antik Yunan medeniyetinde ki görsellere benzemektedir. (Resim 2.14) Bu tasvirden yola çıkarak Urartu törenlerinde de Hitit ve Yunan medeniyeti törenlerinde olduğu gibi birden fazla müzisyenin yer aldığı grubun ya da müzik icra türünün geçerli olduğunu varsayabiliriz.

Resim 2.14. Urartulara atfedilen bronz kemer parçası üzerindeki sahnede yer alan, çift borulu ve lir icracısı⁵⁹

Urartu tapınakları, dini törenlere verilen önemin göstergesidir. Tanrı Haldi için büyük tapınaklar inşa etmişler, her gün birçok hayvanı bu tapınaklarda kurban etmişler, değerli maden, fildişi, ağaçtan yapılmış eşyaları adak olarak sunmuşlardır⁶⁰. Bu adak törenlerinde birçok tapınak görevlisinin (dolayısıyla müzisyen ve müzik gruplarının) yer almakta oldukları öngörülebilir. Hatta tapınaklarda değişik cinsteki adaklara göre farklı müzikal etkinliklerin de yapıldığı düşünülebilir.

Urartu Ölü gömme geleneği incelendiğinde ölen kişinin, başarılı olduğu mesleğin objelerinin mezar da yanına konulduğuna rastlanmaktadır. Ölü armağanlarının ise ölen kişinin ilgi duyduğu alanla ilgili armağan olduğu değerlendirilmektedir. Ele geçen buluntular bunların mezarlara çeşitli sebeplerle formu bozularak ya da kırılmış şekilde konulduğuna işaret etmektedir⁶¹. Urartu mezar buluntuları arasında bugüne kadar herhangi bir müzik aleti kalıntısına rastlanmamıştır.

⁵⁹ T. Anlağan, Sadberk Hanım Müzesi'ndeki bir Urartu Kemerine üzerine gözlemler, Sadberk Hanım Müzesi yıllığı, İstanbul, 1988, s 52

⁶⁰ Tahsin Özgüç, Altıntepe II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969, s 3

⁶¹ Nevzat Çevik, Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s 79 – 80

Bu durumu ölü kültü ile ilgili ritüellerde herhangi müzikal etkinliğin yapılmadığını, mezarlara müzik aletlerinin armağan olarak bırakılmadığını düşündürebilir. Ancak, Urartuların yaşadığı bölgede yapılan arkeolojik kazılarda ele geçen demirden yapılmış eşyaların, aşırı derecede deforme olduğu gözlemlenmektedir⁶². Bu durum karşısında tunç kadar sağlam olmayan demirden yapılmış müzik enstrümanlarının deforme olup, günümüze ulaşmadığı önerilebilir.

Geç Hitit Beyliklerine ait olan yerleşim yerlerinde bulunan arkeolojik veriler bizlere, Geç Hitit Beyliklerinde ki müzikal unsurlar ve kullanılan müzik aletleri hakkında bilgiler vermektedir. Bu verilerden örnek verecek olursak Geç Hitit Beylikleri döneminin önemli yerleşim yerlerinden biri olan Kargamış arkeolojik verileri önem arz eder. Kargamış da ki arkeolojik çalışmalarda ele geçen, bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen taş üzerine yapılmış olan bir tasvirde sol tarafında saplı lut çalan bir figür yer alır. Lut un sapında muhtemelen süsleme amaçlı kullanılan bir püskülün sarktığı görülmektedir. Bugün Anadolu da kullanılan çalgılar olan bağlama, saz gibi çalgılarda bu geleneğin halen devam ettiğini söylemek mümkündür. Tasvir de yer alan kısa boylu figürün ellerinde ise kastanyeti andıran idyofonlar görülmektedir. Lut çalan kişinin hemen önündeki figür ise çift borulu (muhtemelen aulos vb.) bir müzikal alet icra etmektedir. Müzikal sahnenin en sağında ise dans eden bir figür bulunmaktadır. (Resim 2.15)

⁶² Altan ÇİLİNGİROĞLU, Urartu ve Kuzey Suriye Siyasal ve Kültürel İlişkiler, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1984, s 108

Resim 2.15. Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde sergilenen, Kargamış buluntusu⁶³

Demir Çağı uygarlıkları arasında yer alan Asurluların müzik kültürü hakkında da günümüze ulaşan bilgiler mevcuttur. Assur’larda müzik önemliydi. Günlük yaşantıda ve resmi toplantılarda yer almaktaydı. Yeni Asur Dönemi krallarından II. Sargon’ un (MÖ 722-705) Korsabad sarayında bulunan bir yazıtında, kralın egemenliği altındaki görevlileri, hediyeleriyle birlikte kabul edişi ve müzik eşliğinde verdiği şölen anlatılır. Bu yazıta göre davetliler arasında, krala bağlı prensler, üst düzey görevliler, denetleyiciler, memurlar, kâtipler ve kentin yaşça ileri gelenleri yer almaktadır⁶⁴.

Ninive arşivinde yer alan bir başka şölen belgesinde de davetliler arasında 6 şarkıcının da olması, şölenlerin müzik eşliğinde yapıldığının yazılı kanıtlarındandır. Çağırılan konuklar arasında askerler, valiler, âlimler, eğiticiler, hadımlar, şarkıcılar ve çobanlar bulunmaktadır⁶⁵.

Yeni Asur kültüründeki arkeolojik buluntular arasında yer alan duvar kabartmaları incelendiğinde, törenlerde kullanılan arp türlerine göre askeri bir tören

⁶³https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ed/Museum_of_Anatolian_Civilizations_1320168_nevit.jpg?uselang=tr

⁶⁴ John Curtis Franklin, “A Feast of Music: The Greco-Lyidian Musical Movement on the Assyrian Periphery”, *Anatolian Intafaces: Hittites, Greeks and Their Neighbours*, Oxford 2007, s.196

⁶⁵ Esma Öz, “Çivi yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Mezopotamya’da Kral Sofraları ve Şölenler”, *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, 11/1, Ankara 2016, s.121

mi, halkın bayramları ve festivalleriyle bir tören mi olduğu anlaşılmaktadır. Erkek müzik icracılarının askeri törenlerde, kadın icracıların normal törenlerde yer aldığı söylenebilir⁶⁶

2.1.4. Eski Yunan

Antik Yunan kültürü ortaya çıktığı topraklardan yayılarak, yakın coğrafyasında bulunan topraklar üzerinde de kendine yer bulmuş ve bu kültürlerin gelişiminde önemli bir rol üstlenmiştir. Bunlar arasında yer alan batı Anadolu'daki Yunan yerleşim merkezleri arasında yer alan bulunan Pitane, Mirina, Kime, Lesbos, Eleia, Aigai, Temnos ve Larisa' nın şiir ve müzik konusunda önemli gelişme göstermiş oldukları değerlendirilmektedir⁶⁷.

Yunan dünyasında müzikle ilgili olarak Yunan yazını ve mitolojik öyküler bilgilendirici olmaktadır. Ayrıca Antik Yunan kültüründe festivaller, bayramların yanında özellikle dini törenlerin içerisindeki uygulamalar, yeni müzikal türlerin ortaya çıkması ve gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yunan mitolojisinde de kithara gibi müzik aleti isimleri geçmektedir. Homeros'un İlyada adlı eserinin mısralarında iki şehirden birinde çalgıların sesi ve türkülerin duyulduğu, eğlenceler, düğünler yapıldığı yazılıdır⁶⁸. Lir ve aulos Yunan medeniyetinin hemen her döneminde önemini hiçbir zaman yitirmemiş, bunun için hemen her dönem buluntu tasvirlerinde, müzikal bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır.

Antik Yunan mitolojisi incelendiğinde, gerek sembolik gerekse işlevsel olarak, çalgılar ile tanrısal karakterler arasında bağ kurulduğu görülmektedir. Başta lir ve aulos ile bağlantılı olarak gösterilen efsanevi bu mitolojik karakterler, insani özelliklere sahip olmalarının yanında olağan üstü güçlere de sahiptirler. Çalgıların icatları, ya da yapıldıkları malzemeye ilgili bilgiler birçok mitolojik söylemde karışımıza çıkmaktadır. Yunan mitolojisinde Hermes, lirin mucidi olarak çıkar ve ilk lirin yapı malzemeleri hakkında bilgiler verir. Hermes' in liri icat etmesiyle ilgili

⁶⁶ Hande H. Florioti DUYMUŞ, (2014). "Asur İmparatorluk Dönemi Kaynaklarında Geçen Müzisyen Kadınlar Hakkında Kısa Bir Not", Tarih Okulu Dergisi, 18, İzmir, s 109

⁶⁷ Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s 90

⁶⁸ Azra Erhat, Kadir A, Homeros İlyada, Sender Kitabevi, İstanbul, 1967, s 439-440, 490 ve 495 no' lu dizeler

olarak Homeros'un İlyadasında da karşımıza detaylı bir anlatım çıkmaktadır⁶⁹. Bunun yanında gerek işlevsel, gerek sembolik olarak Apollon- Hermes ilişkisinde müziğin büyük rol oynadığını görürüz. Antik Yunan mitolojisinde Hermes liri daha bebekken icat etmiştir. Buda mitolojik bir karaktere ait herhangi bir kutsal objenin dahi, mitolojik kadar kutsal olduğunun ve onun en saf ve temiz olduğu yaradılışının kökenine kadar uzandığını gösterir⁷⁰. Lir bu açıdan Yunan müziğinde en saf, en temiz haliyle önemli bir enstrüman olmuştur diyebiliriz.

Yunan mitolojisinde müzik denilince akla gelen bir konuda Mousa' ların, Apollon' la iç içe geçmiş bir bağlantısı söz konusudur⁷¹. Antik dönem yazarlarından Platon Yasalar adlı eserinde Tanrılar bizlere Apollon ve Musaları müzikte kılavuz olarak vermiştir diye bahseder⁷². Bunun yanında Antik dönem Yunan inancında, kızdığı zaman göklerden ok yağdıran ama daha çok insanlara yaptığı iyiliklerle anılan⁷³, lir ve kithara icracısı olarak anılan Apollon kültü, Anadolu inanç sisteminde de önemli yer tutmaktadır. Hatta Leto' nun Apollon ve Artemis'i mitolojide yaygın olarak bilindiği gibi Delos adasında değil, Anadolu'da Letoon'da doğurmuş olduğu öne sürülmektedir⁷⁴. Didyma (Resim 2.16) ve Klaros Apollon kült merkezleri ile Letoon'da anne Leto ve evlatları Apollon ve Artemis'e adanmış üç tapınağın yer alması, Anadolu'da Apollon kültürünün güçlülüğünün kanıtlarıdır.

⁶⁹ Thomas J. Mathiesen, Apollo's Lyre, University of Nebraska Press Lincoln & London, 1999, s 237-238, İn the Homeric hymn in Mercurium 41 - 56

⁷⁰ Ernst Cassirer, E, Sembolik Formlar Felsefesi II, MİTİK DÜŞÜNME, Hece Yayınları, Ankara, 2005, s 163

⁷¹ Antik Yunanistan'da Apollon' un lakabı Musagetos (ant. Yun. Μουσάγέτης) – Musaların reisi idi. Ayna İSABABAYEVA, ART-SANAT Dergisi, Musa'lar Mitolojisinin Ahlak Öncüleri, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, TÜBİTAK-ULAKBİM Dergi Park Açık Dergi sistemleri, İstanbul, 2015, Sayı 3, s 13

⁷² Plato, Yasalar, çev. C. Şentuna ve S.Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998, s 102

⁷³ Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s 137

⁷⁴ Azra Erhat. Mitoloji Sözlüğü. Apollon, Artemis, Leto maddelerine bakınız

Resim 2.16. Didyma Apollon tapınağı⁷⁵

Anadolu’da tanrılara kurban sunulan yerlerde adak levhaları bulunmaktadır. Bu adak levhalarının üzerinde, Apollon’ un kithara ile tasviride bulunmaktadır⁷⁶.

Antik Yunan medeniyetinde müzikal uygulamalar açısından, kendisine yapılan tapınım törenlerindeki etkinliklerden dolayı en tanınan bir başka tanrı Dionysos’ tur. Dinyosos Yunanlılar tarafından toprak, bitki, bereket, ayrıca üzüm bağlarının koruyucusu ve şarabın tanrısı olarak tapınım görmüştür⁷⁷. Dionysos festivallerinde tören alayına “dithyrambos” adı verilir. Bu kült töreni genellikle gece olur. Tapınım yapan kişiler ellerinde meşale taşırlar. Törene katılanlar çok fazla şarap içerek, kendilerinden geçmişçesine coşkuyla dans ederler. Hatta bu törenlerde kutsal olarak kabul ettikleri hayvanları öldürdükten sonra etlerini çiği çiğ yiyerek, hayvanın kanını şarapla karıştırarak içtikleri ele geçen metinlerden anlaşılmıştır⁷⁸. Günümüze kadar ulaşan Adak levhalarından öğrendiğimiz kadarıyla, her türlü azgınlığın, sarhoşluğun, çılgınlığın yaşandığı bu törenlerde, müzikal yapıda bu unsurlarla şekillenmiş ve Dionysos kültü Anadolu da, geç dönemlere kadar tapınım görmüştür. Dionysos’ un yaratıcı taşkınlığı, iç güzelliği, giz içinde saklı gerçeği yabanıl ve başına buyruk bir güzelliği ifade ettiği, aynı zamanda Bromios ve Euhios, Bakkhos, İakchos, İobakkhos,

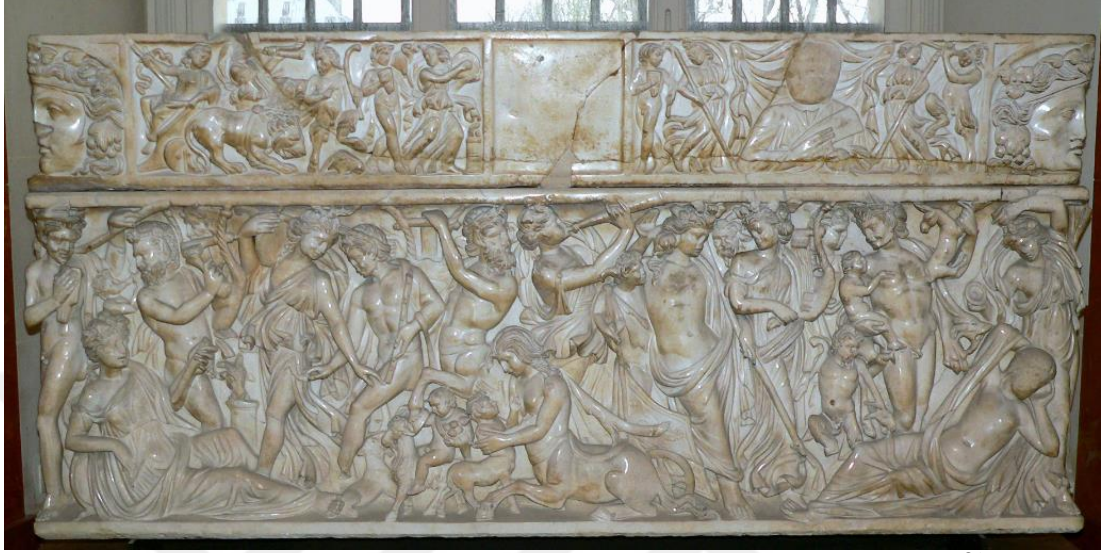
⁷⁵ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Didyma,_Turkey,_Temple_of_Apollon_Pillars.jpg?uselang=tr

⁷⁶ Nuran Şahin, Zeus’un Anadolu Kültleri, Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Monografi Dizisi:2, İstanbul, 2001, s 86

⁷⁷ Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s 137

⁷⁸ Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s 220

Dithrambos isimleriyle de anılmış olduğu öne sürülmektedir⁷⁹. Hatta farklı görüşler bulunsa bile, Dioynsos bazen Zeus la özdeşleştirilmiştir⁸⁰.

Resim 2.17. Dionysos festivali tasvirli lahit, Louvre Müzesi, Paris- Fransa ⁸¹

Yunan kültüründe tapınımı olan tanrı elbette ki, Apollon ve Dionysos ile son bulmamaktadır. Fakat bu iki tanrının kült törenlerinde müzikal etkinliğin oldukça fazla olması, tezimizin konusunda geçen müzik aletleri tasvirleri için önem arz etmektedir. Bu iki tanrı haricinde de başta Zeus olmak üzere Olympos'un diğer tanrıları içinde törenler, festivaller yapılmakta ve içlerinde müzikal unsurlar yer almaktadır.

2.1.5. Roma

Yunan medeniyetinden sonra tarih sayfalarına ismini yazdıran medeniyet Roma'dır. MÖ 9. yüzyılda İtalya'da kurulan şehir devletinden doğarak, Akdeniz'i çevreleyerek, Anadolu, Mısır topraklarına kadar uzanan bir imparatorluk haline gelen medeniyettir. Roma uygarlığı, Antik Yunan Medeniyetinden ilham alarak,

⁷⁹ Estin Colette, Laporte H, Yunan ve Roma mitolojisi, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2005, s 105

⁸⁰ Nuran Şahin, Zeus'un Anadolu Kültleri, Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Monografi Dizisi:2, İstanbul, 2001, s 43

⁸¹https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/12/Sarcophagus_Dionysos_%26_Ariane_%28L_ouvre%2C_Ma_1346%29.jpg

sonraki kurulan medeniyetler üzerinde de etkisi olan, mimari, edebiyat, sanat, hukuk, teknoloji, savaş, dil konularının gelişimine önemli katkıları olmuştur. Başlangıcında yedi tepe üzerine kurulan Roma’ da Pantheon, Traianus Forumu, Colosseum gibi anıtsal yapıların yanında, Palatinus Tepesi’ de imparatorluk yapıları yer almaktaydı. İmparatorluk döneminde çok fazla doğal kaynak ve insan popülasyonuna sahip Roma’da, ekonomik yapıda vergilerin yanında, tarım ve ticaret önemli bir unsurdur. Roma’da eğitim, kültür ve sanata çok önem verilmekteydi. Antik Yunan medeniyetiyle kültürel temaslarından dolayı, Roma tanrıları, Yunan tanrılarıyla ilişkilendirilmeye başlandı. Bunun neticesinde Jüpiter Zeus’la, Neptün Poseidon’la, Mars Ares’le aynı özelliklere sahip sadece isimleri değişik olarak Roma dinin de yerini aldı. Pagan inancının ardından 391 yılında imparator 1. Theodosius’un fermanıyla Hristiyanlık dışındaki tüm dinler yasaklandı. Roma sanatında Yunan etkileri söz konusudur. Günümüze ulaşan arkeolojik veriler arasında villa duvarlarını süsleyen freskler, dönemin yaşamı hakkında önemli verileri bizlere sunmaktadır. Roma zaferlerini ölümsüzleştiren birçok zafer takı üzeri nde yer alan görsellerden kabartma sanatında önemli ilerlemeler gösterildiği anlaşılmaktadır. Uygarlığının kökeni her ne kadar Etrüsklere dayansada, Roma müziği büyük ölçüde Yunan müziğinden etkilenecek gelişim göstermiştir. Bunun yanında Roma’nın Akdenizde’ki egemenliği sayesinde doğan kültürel alışveriş, Mısır’dan gelen müzikal unsurlarında Roma müziği içerisinde yer almasında neden olmuştur. Hatta bu harmanlanan müzik kültürü sayesinde yeni türler dahi doğmu olabileceği değerlendirilmektedir⁸². Arkeolojik verilerden elde edilen bilgilerden öğrendiğimiz kadarıyla müzik hemen hemen tüm devlet törenlerinde kullanılmaktaydı. Müzik, Roma sosyal yaşamı içinde de en önemli unsurlardan biriydi. Müzik Roma’da sürekliliği olan ve hayatın merkezinde olan bir unsurdur.⁸³ Dini törenlerde, amphi tiyatrolarda hep müzik vardı.

Roma’lıların tuba’yı müzik dünyasına kazandırdığı düşünülmektedir. Bu enstrümanla ilgili bilgilere yazıtlarda rastlanırken, Roma anıtlarında, mozaiklerinde ve duvar resimlerinde görsel tasvirlerine sıkça rastlanılmaktadır. Yunan salphix

⁸² P. Gavrilli, “Musical scenes of Roman daily life: from the Etruscans to the end of Late Antiquity”, University of Wien, Unpublished Doktorin der Philosophie, Wien, 2011, s 303 -305

⁸³ C. G. Alexandrescu, “Images of Music and Musicians as Indicators of Status, Wealth and Political Power on Roman Funerary Monuments”, R. Eichmann, M. Howell, G. Lawson (eds.), Music and Politics in the Ancient World exploring identity, agency, stability and change through the records of music archaeology, Berlin, 2019, s 184

enstrümanı ile Roma tubası görsel olarak birbirlerine benzemektedir. Metalden yapılma, uzun, ağızlıkla çalınan, ince ve yassı şekilde metal bir borudur. Vazo resimlerindeki tasvirlerden müzisyenlerin aşağı ve yukarı doğru tutarak çaldıkları görülmektedir. Buradan da hafif bir enstrüman olduğunu anlayabilmekteyiz⁸⁴. Tuba yapımında malzeme olarak fildişi, bakır, bronz, demir gibi materyallerde kullanıldığı görülmektedir⁸⁵. Tuba' nın kullanımı genelde askeri müziklerde kullanım için olmuştur. Efes'te, Roma'lıların, Part'lara karşı kazandığı zafere adanan bir anıt üzerinde yer alan görseller arasında tuba tasviri yer almaktadır. Malesef şuan için bu anıtın parçaları Viyana'da Ephessos Museum'da sergilenmektedir. (Resim 2.18 -2.19)

Resim 2.18. Viyana'da sergilenen Efes Part anıtı görselleri⁸⁶

⁸⁴ John Ziolkowski, "The Roman Bucina: A Distinct Musical Instrument?", HBS 14, 2002, s 31

⁸⁵ M. Özer, Neo-roma Dönemi'ne Kadar Anadolu'da Yaşamış Medeniyetlerde Müzik Aletleri, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s 65

⁸⁶ <https://www.livius.org/pictures/turkey/selcuk-ephesus/ephesus-parthian-monument/ephesus-parthian-monument/>

Resim 2.19. Efes Part anıtında tuba görseli⁸⁷

Romalılar her ne kadar Antik Yunan müzik kültüründen etkilenmiş olsalarda, zafer alayları, cenaze alayları tasvirlerinde genellikle enstrüman olarak tuba görselleri bulunuşundan, Etrüksler tarafından kurulan müzik geleneğini de içlerinde barındırmış olduklarını belirtebiliriz⁸⁸.

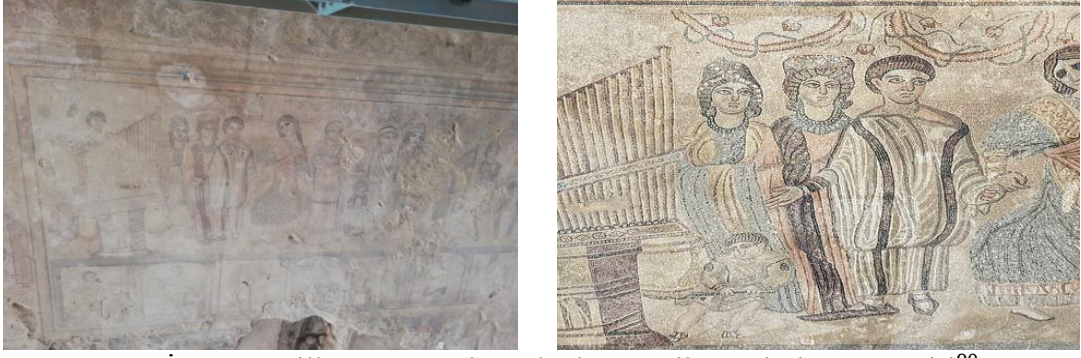
Roma imparatorluk dönemi ve Erken Bizans dönemindeki mozaik üzerinde yer alan müzik aleti tasvirleri, Roma’ da yaygın olarak kullanılan enstrümanların tanımlanması açısından önem arz etmektedir.

Her ne kadar Antik Yunan mühendisliğinin önemli isimlerinden Ktesibios tarafından icat edilmiş olsada, su basıncı ile çalışan orgların ilk görsellerine Roma tasvirlerinde rastlamak mümkündür⁸⁹. Org’la ilgili tasvirlerin yer aldığı başlıca görselleri, İspanya Villa Romana de Noheda mozaïği, Sicilya, Pizza Armerina Mozaïği, Suriye Mariaminli Kadınlar Mozaïği’nde, Almanya Nennig Mozaïği’nde, Libya, Zliten Mozaïği olarak sıralayabiliriz. (Resim 2.20)

⁸⁷ <https://www.romeartlover.it/Efeso4.html>

⁸⁸ C. Bernardini, “Controlling the War. Roman Cornua and Tubae”, S. De Angeli, A. A. Both, S. Hagel, P. Holmes, R. J. Pasalodos, C. S. Lund (eds.), Music and Sounds in Ancient Europe Contributions from the European Music Archaeology Project, 2018, S 76-77

⁸⁹ M. Özer, Neo-roma Dönemi’ne Kadar Anadolu’da Yaşamış Medeniyetlerde Müzik Aletleri, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s 69 - 70

Resim 2.20. İspanya Villa Romana de Noheda mozaik üzerinde org tasviri⁹⁰

Bu enstrüman, tezimizde geçen diğer enstrümanlardan farklı olarak mekanik detaylar içerdiğinden çalışma prensibi hakkında kısa bilgi vermemiz tasvirde yer alan diğer figürleri ve enstrümanı tanımamız açısından faydalı olacaktır. Ahşap taban üzerine tunç bir kutu, sağında ve solunda da merdiven şeklindeki destekler arasında tunç silindirler bulunmaktadır. Bu silindirin pistonları ortasında pimler yardımı ile kaldıraçlara geçirilen deri ve koyunun yünleri ile sarılı demir kollar bulunmaktadır. Kutunun içinde bulunan düzenek sayesinde ve piston kollarının hareketi ile enstrümanın altında su ile dolu olan hazneye dışarıdan hava pompalanarak basınç verilerek suretiyle içi hava dolmaktadır.

Roma imparatorluğu döneminde içerisinde müziği ve müzik aleti tasvirlerini barındıran bir mozaik Pompeii Toskana Granduca Evi'nde ortaya çıkmıştır. Neptün ve Amphitrite mozaği üzerinde, bir düğün sahnesi söz konusudur. Mozaikteki resimde tanrıça tipik evlilik kıyafetleriyle yer alırken, Neptün ve Amphitrite'nin arabasını çeken öndeki iki tritonlardan birisi lir, diğeri aulos çalarken tasvir edilmiştir. Neptün görselinin altında yer alan resmin alt bölümünde, önde yer alan Nereid bir kithara çalmaktadır. İlahi çift yeni evlenmiş, tritonların çektiği görkemli bir arabayla müzik eşliğinde denizleri geçmektedir. Mozaik Roma'da müziğin, Roma mitolojisindeki yerini bize anlatması açısından fikir vermektedir. (Resim 2.21)

⁹⁰ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Villa_romana_de_Noheda_11.jpg

Resim 2.21. Pompeii Toskana Granduca Evi'nde bulunan müzik aleti tasvirli mozaik⁹¹

Cicero ve Horatius, kurban töreni esnasında şarkı söylerken, üflemeli ve telli müzik aletlerinde eşlik etmesine Oniki levha kanunlarında değinmiştir. Burada geçen fidibus teriminin kithara veya lyre olduğu düşünülmektedir⁹².

Müziğin hastalara şifa vermesi için kullanımı Antik Yunan Medeniyetinden sonrada devam etmektedir. Roma hakimiyeti döneminde, MS 2. yüzyılın ortalarında, Bergama Asklepion'un da Aelius Aristeides uzun yıllar misafir olmuş ve eserlerinde burada önemli hekimlerin yer aldığını, insanları tedavi ederken fizyoterapinin yanında hastalara telkin uygulandığından bahsetmiştir. Asklepion' da özel inşa edilen uyku odalarında hastaların, kuvvetli telkinlerle düş görmeleri sağlanırken, müzik eşliğinde de ruhsal tedavilerine destek uyguladığını anlatmıştır⁹³.

Müzik Roma'lıların ziyafetlerinde, şölenlerinde, misafirlere ikramlarında da müziğe hep yerini almıştır. Bu husus İmparatorluğun egemen olduğu hemen her yerde tasvirlerde yerini almıştır. Roma MS 4. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bir mozaik üzerinde halka açık bir ziyafet tasviri yer almaktadır. Hizmetçilerin yemek servis ettiği görselde, merkezde iki kadın dansçı ve yanlarında syrinx çalan yaşlı bir adam tasvir edilmiştir. Bu zarif dansçıların üzerlerinde uzun bir kıyafet, küpe ve mücevherler

⁹¹https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Poseidone_e_anfitrite_sul_carro_nuziale,_da_casa_del_granduca_di_Toscana_a_pompei,_10007,_01.JPG

⁹² P. Gavrilli, "Musical scenes of Roman daily life: from the Etruscans to the end of Late Antiquity", University of Wien, Unpublished Doktorin der Philosophie, Wien, 2011, s 225 – 228

⁹³ E. Akurgal, Anadolu Uygarlıkları, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2014, s 273 - 274

vardır. Yaşlı adam kel ve enstrümanına hakim bir şekilde tasvir edilmiştir. Kartaca buluntusu olan mozaik, Roma müzik kültürü hakkında bilgi vermesi açısından önem arz etmektedir⁹⁴. (Resim 2.22)

Resim 2.22. Kartaca mozağinde müzik aleti tasvirli ziyafet ⁹⁵

Genel anlamda Roma müzik kültürü hakkında bilgileri toplamak gerekirse, Roma müzik kültürünü etkileyen üç önemli faktör, Etrüksler, Antik Yunanlılar ve doğuda feth ettikleri uygarlıklardır. Roma buralardan etkinlenmekler kalmayarak, bu medeniyetlerin müzik kültürlerini benimseyip, kendi kültürüyle harmanlayıp, geliştirmiştir. Bahsettiğimiz kültürlerden alınan müzik aletlerinin de kendi yaşamlarına entegre etmişlerdir. Roma’lıların kendi müzik kurumları olmasının yanında, özellikle Latin komedisi için, kendine has özelliklere sahip müzikleride bulunmaktaydı. Meşhur Roma ordusunun şarkıları bulunmaktadır ve bu şarkılar yerli kökenlidir. Roma’ da müzik en başından beri var olsada, ilk zamanlar için müziğin ahlaki deformasyona yol açtığı da düşünülüyordu. Bununla ilgili örnek olarak; MÖ 5. yüzyıla tarihlenen 12 levha kanunlarında ondan fazla flütçünün cenaze törenlerine katılması yasaklanmıştır. Yine MÖ 115 yılına tarihlenen Latin müzisyenlerin davranış şeklini belirten bir yasa bulunmaktaydı. Roma genişlemesinin sonucu olarak, yabancılar sayesinde yeni

⁹⁴ K. M. D. Dunbabin, *The Mosaics of Roman North Africa Studies in Iconography and Patronage*, Oxford University Press, London, 1978, s 124

⁹⁵ P. Gavrilli, “Musical scenes of Roman daily life: from the Etruscans to the end of Late Antiquity”, University of Wien, Unpublished Doktorin der Philosophie, Wien, 2011, 58: Fig 37

müziğin kültürlerine girişine izin vermiş ve ilk etkilenen müzik kültürü Antik Yunan müzik kültürü olmuştur. Ticaretle zenginleşen Roma’ da lüks kavramı değişmiş, toplumda Roma ulusal kimliklerini koruyan fakat kendi dini geleneklerini uygulayan ve kendi müziklerini çalan yeni yabancı müzisyenler varlık göstermeye başlamıştır⁹⁶.

İmparatorluk döneminde müzikal resitaller çok popüler olmuştur. Kithara elinde şarkı söyleme olarak açıklayabileceğimiz bu Antik Yunan müzik kültürü, Yunan sanatçıların yoğun faaliyetlerine rağmen, İmparator Nero başta olmak üzere birkaç imparatorundan daha destek bulsada, popülerliğini kısa zamanda yitirmiştir⁹⁷. Arkeolojik verilerden öğrendiğimiz kadarıyla Roma’da müzik ve müzik aletleri, kurban törenlerinde, içki yarışmalarında, sağlık’da, festival ve müzik yarışmalarında, evlilik törenlerinde, zafer kutlamalarında, spor müsabakalarında, araba yarışlarında, arenalarda, gladyatör dövüşlerinde, askeri ve dini törenlerde her zaman yer almıştır. Roma’nın müziğe verdiği önem Cumhuriyet öncesi dönemlerden, Geç Roma döneminde kadar tarihlenen ele geçen arkeolojik verilerden kanıtlanmıştır.

2.2. Yazılı Kaynaklarda Müzik ve Müzik Aletleri

2.2.1. Çivi Yazılı Belgeler

Mezopotamya’da müzik ve müzik aletleriyle ilgili veriler içinde, çeşitli içerikte çivi yazılı tabletler ile mühürler, pişmiş toprak ve taş levhalar, boyalı kaplar, fildişi oymalar, duvar resimleri, kabartma ve heykelcikler gibi arkeolojik malzemeler yer alır.

Mezopotamya çivi yazılı belgeleri incelendiğinde, müziğin pek çok alanda kullanılmakta olduğu anlaşılmaktadır. Örnek verecek olursak, yeni yıl bayramına ait kültlerde, törenlerde ve bayramlar sırasında yapılan yemek ziyafetleri yer almaktadır. Bu etkinliklerde müzisyenler şarkılar söylerler ve çeşitli enstrümanlar çalardı. Yapılan müziğe, zaman zaman çeşitli danslarda eşlik etmekteydi. Sümer kralı Ur-Nammu’ nun cenaze töreninde, ülkede on gün süreyle flüt ve diğer iki

⁹⁶ Jorge Velezco, La Musica de Roma, Universidad Nacional Autonoma De Mexico, 1977, Anales 13, 47, s 79 -80 / <http://www.analesiie.unam.mx/index.php/analesiie/article/view/1082>

⁹⁷ Age, s 81

çalgının çalındığı yazılı belgelerde anlatılmaktadır. Tapınaklar ve çevrelerinde, profesyonel müzisyenlerce icra edilen sıkı kurallara bağlanmış, gelişkin ve karmaşık müzik uygulanmakta ve bunlara dualar, şarkılar, rezitasyonlar⁹⁸ ve danslar eşlik etmekteydi. Yapılan törenin cinsine göre orkestranın büyüklüğü de değişmekteydi⁹⁹.

Önasya müzik kültüründe, Mezopotamya çalgı türlerinin ve müziğinin Anadolu'dan etkilendiği gibi, Anadolu'yu da etkilediği de gözlenmektedir. Mezopotamya da ve Anadolu da bulunan tasvirler ve yazıtlar bunun ispatıdır. Duvar resimleri, heykelcikler, hayvan kemiklerine delikler açılarak yapılmış kaval türü çalgılar bu örnekler arasındadır. Arkeolojik verilerde yazılı en eski kayıtlar Sümer ve Mısır uygarlıklarına aittir¹⁰⁰. Sümerlerden kalma metinler de, dinsel müzikten sıklıkla bahsetmektedir. Metinlerdeki arkeolojik veriler Lagaş' taki büyük Ningirsu tapınağında korodan sorumlu özel bir görevli bulunduğunu, bir başka görevlinin ise, değişik sınıflara ayrılmış kadın, erkek şarkıcıların ve çalgıcıların eğitiminden sorumlu olduğunu bizlere aktarmaktadır. Yani Sümerler de müzik adına bir nevi okul bulunduğundan da söz edebilir¹⁰¹. Bu, eğitim ve kurumsallaşma açısından müziğe Sümer medeniyetinin devlet yapısı içinde verilen önemi göstermektedir¹⁰². Yine Nippur antik kentinde İnanna-İştâr tanrıçasının tapınağında müzik enstrümanları için özel bir oda bulunmaktaydı. Tapınakta tanrıça için belirli alanlarda özel olarak eğitilmiş erkek ve kadın şarkıcılar ve müzik enstrümanları konusunda eğitilmiş müzisyenler vardı¹⁰³. Bu nüans müziğe verilen önemin bir işareti olarak kabul edilebilir. Sümerlerden sonra ortaya çıkan Babil, Akad ve Asur uygarlıkları, Sümerlerin zengin müzik geleneğini devam ettirmiştir¹⁰⁴. Arkeolojik buluntular

⁹⁸ Rezitasyon: Bir topluluk önünde bir şiir veya edebi bir metni ezberden yüksek sesle ve güzel biçimde okumak.

⁹⁹ Belkıs Dinçol, Eski Önasya ve Mısır'da Müzik, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1999, s.2

¹⁰⁰ Curt SACHS, The Rise of Music in the Ancient World; Dover Publications Inc., New York,1943 s. 58

¹⁰¹ Curt SACHS, The Rise of Music in the Ancient World, Dover Publications Inc., New York,1943 s. 59

¹⁰² Ozan BALDAN, İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, 2019, Cilt 5, Sayı 2, s 58 - 65

¹⁰³ Gwendolyn LEİCK, Historical Dictionary of Mesopotamia, 2.Baskı, The Scarecrow Press, The USA, 2010, s 323

¹⁰⁴ Ahmet SAY, Müzik Tarihi, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1997, s 35 - 37

üzerindeki tasvirlerden, yazılardan müziğin hangi uygarlıklarda, hangi zamanlarda (tören, şölen vb.) yer aldığı hakkında fikir sahibi olmaktadır¹⁰⁵.

Sümerler misafirperver bir toplum olup, evlerinde eğlenceler düzenlemekten ve arkadaşlarıyla birlikte yemek yemekten hoşlanırlardı. Bu yemeklerden sonra konuklarıyla birlikte müzik, şarkı ve dans gösterileri ile rahatlamak, bir gelenek haline gelmişti. Sümer şehirlerinde birçok müzisyen ve şarkıcıdan oluşan gruplar bulunmaktaydı. Ayrıca zengin ailelerin kendi müzisyenleri ve şarkıcıları vardı. Davul, lir, arp gibi enstrümanlar çalınırken, mitolojik kahramanların ve geçmiş kralların serüvenleri şiirsel tarzda yüksek sesle söylenirdi. Bunlardan sonra oyunlar oynanarak yemek sonrası eğlenceler devam ederdi¹⁰⁶. Sümerlerin bu Mezopotamya geleneği, UNESCO'nun İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Listesine girmiş olan Anadolu' da ki Şanlıurfa'nın sıra gecesı geleneğine¹⁰⁷ dikkate değer bir biçimde benzemektedir.

Mezopotamya mitolojisinde başka müzik unsurlarını görmek de mümkündür. Gılgamış destanında, Gılgamış bir ağaç keser ve odununu İnanna-İştara verir. Ağacın dallarından ve kökünden "Mekku" ve "Pukku" olarak adlandırılan iki sihirli nesne yapar. Gılgamış'ın kendi için yaptığı bu iki sihirli nesnenin davul ve tokmak gibi iki müzik aleti olduğu düşünülmektedir¹⁰⁸. Sümerolog Samuel N. Kramer' in Gılgamış destanından yaptığı bir çeviride eşi, çocukları ve müzisyenleri ile birlikte gömülen birisinden bahsetmektedir. Ur antik kenti mezar kazılarında benzer durumlar görülmüştür¹⁰⁹. Gılgamış destanın bir kısmını içeren bir tablet Şanlıurfa'nın Sultantepe köyü kazılarında gün yüzüne çıkarılmıştır¹¹⁰.

Mezopotamya'da müzik ve müzisyenlerin varlığını gösteren bir belge de Kitabı Mukaddes' dir. Yaratılış bölümünün dördüncü babında Kabil'in yeryüzünün ilk şehri denilen Hanok' u kurduğu söylenmektedir. Tevrat ta Kral Davut'un, Yehova' ya

¹⁰⁵Suphi Anwar RASHİD, Tarihsel Süreç İçinde Türkiye' de Müzik Kültürü Ve Müzik Müzesi, Türkiye'de Müzik Kültürü Kongresi Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2011, s 135

¹⁰⁶ Norman Bancroft HUNT, Living in Ancient Mesopotamia, Thalamus Publishing, New York, 2009, s 39

¹⁰⁷ Mahmut KAYA, "Bir Şehir Kültürü Olarak Şanlıurfa Sıra Gecesi Geleneği", 3. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara, 2015, s 573-574.

¹⁰⁸ Mircea ELİADE, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi: Taş Devrinde Eleusis Mysteria'larına, (Çev. Ali Berkay), Cilt 1, Kabaıcı Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 110.

¹⁰⁹ Robert CHADWICK, First civilizations: Ancient Mesopotamia and Ancient Egypt, Equinox Publishing, 2. Baskı, London, 2005, s 48

¹¹⁰ Abuzer AKBIYIK, Şanlıurfa Halk Müziği, Şanlıurfa Valiliği Kültür Yayınları, Ankara, 1999, s 20

şükretmek için ve onu yüceltmek için yapılan törenlerde kullanmak için müzik aletleri yaptığından bahsedilir¹¹¹. Kabil'in soyundan gelen Yubal ise müzik sanatının babası ve lir ve flüt çalanların atası kabul edilmektedir¹¹². Müzik sanatının babası olarak ifade edilen Yubal'ın¹¹³ Mezopotamya topraklarında yaşamış olması, bu coğrafyanın köklü müzik geleneğinin derin izleri olarak düşünülebilir.

Mezopotamya'da müzik eşliğinde verilen eğlencelerin zikredildiği çivi yazılı belgeler bulunmaktadır. Müzik, şöenlerin vazgeçilmeziydi¹¹⁴

Anadolu da Hititçe metinlerde müzik ve dansa dair folkloristik açıdan kıymetli bilgiler edinilebilmektedir. Anadolu'nun en eski kavmi olan Hattilerin neşeli oyunlara ilgisi olduğu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşamış olan Hurrilerin daha çok ağıt ve ilahileri dağarcıklarına aldıkları ve Hititlerin ise savaş oyunları, akrobasi ve yabancı kökenli müziklerden hoşlandıkları anlaşılmaktadır. Müzik, dini törenlerin baş eşlikçilerinden biridir. Birçok müzisyenin katılımıyla tanrılar için kutlanan bayram törenlerinde müzik icrası gerçekleştiğini günümüze ulaşan metinlerden öğrenmekteyiz¹¹⁵.

Hitit tabletlerinde pek çok değişik kökenden tanrının bir araya gelmesi sayesinde büyük bir pantheona sahip olan Hititlerin, tanrıları için gerçekleştirdikleri bayram törenlerini de iyi bir şekilde organize etmek için çok fazla çaba harcamış oldukları düşünülmektedir. Müzisyenler açısından Hitit öncesi kenti Kaniş/Neşa'nın ön plana çıktığı görülmektedir¹¹⁶. Hititlerde müzik hem tanrıları hem de insanları eğlendirmek için ziyafet sofralarına, bayramların her safhasına, kurban törenlerine eşlik etmiştir. Hititler müzik icrasında özellikle insan sesini kullanmışlar ve bu yüzden kentlerde korolar kurulmuştur. Hititlerin başkenti Hattuşa' da bulunan arşivlerdeki tabletlerden öğrenilen bilgilere göre bazı korolar MUNUSSIR “şarkıcı” MUNUSzintuhi, MUNUSKI. SIKIL gibi kadın topluluklarından oluşmaktadır. Metinlerde ayrıca bu

¹¹¹ TEVRAT, Kitab-i Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1993, 2. Tarihler, 7:6

¹¹² TEVRAT, Kitab-i Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1993

¹¹³ David P. MELVİN, “Divine Mediation and the Rise of Civilization in Mesopotamian Literature and in Genesis 1–11.”, Journal of Hebrew Scriptures, Vol. 10, 2010, s 7

¹¹⁴ Hande H. Duymuş Florioti, “Asur İmparatorluk Dönemi Kaynaklarında Geçen Müzisyen Kadınlar Hakkında Kısa Bir Not”, Tarih Okulu Dergisi, İzmir 2014, 18, s.100

¹¹⁵ Ahmet ÜNAL, Çivi Yazılı Kaynaklara Göre Hititler' de ve Çağdaş Eski Anadolu Topluluklarında Müzik, Dans, Eğlence ve Akrobatik Oyunlar, I. Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu, Ankara 2004, 99-100

¹¹⁶ Gülgüney Masalcı Şahin, “Hitit Metinlerinde Geçen Bazı Yerel Şarkıcılar Üzerine” 'Archivum Anatolicum (ArAn), 13/1 (Mayıs 2019), s 96-97

toplulukların haricinde bazı kentlerin sakinlerinden oluşan koroların da olduğu da yazılmaktadır. Bazı kentlerden yalnızca kadın ya da erkek, bazılarında ise hem erkek hem kadınlar şarkı söylemişlerdir. Şarkıcıların başkente gelip ayinler düzenlendiği kaydedilmiştir. Törenlerde diğer görevliler ve müzisyenlerle birlikte kültteki etkinliğe katılmışlar, onlarla beraber kendilerine koyun ya da yiyecek içecek verildiği belirtilmiştir. Çivi yazılı tablet metinlerinde tören ya da diğer etkinliklerde yer alan müzisyenlerin, tören içerisinde bulunduğu yerlerin yanı sıra çalgıların sembolik ve işlevsel özelliklerinin de açık şekilde vurgulanmış olduğuyla karşılaşmaktayız. Hititlerde kullanılan lir, arp gibi enstrümanların dışında “sallamalı idyofon” ların da törenler içerisinde çok önemli rolleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakılacak olursa Horoztepe ve Alacahöyük “sallamalı idyofon” larına benzer çalgıların yanında güneş kurslarının da, dinsel törenlerde özellikle sembolik kullanımları dolayısıyla önemli bir yeri olduğu anlaşılır. Hatti kökenli Anunuwa/Anunumiya, Tuhumiyara/Tuhurumiya, Nerik, Tiššaruliya, Zippalanda gibi kentlerde Hatti dilinde şarkılar söylendiği metinlerden anlaşılmaktadır. Lallupiya ve İstanuwa gibi Luvi kökenli kentlerde müziğe dans ve akrobasi de eklendiği anlaşılmaktadır.

Hititlere ait Hattuša, Ortaköy yerleşimlerinde yapılan arkeolojik çalışmalardan ele geçen tabletlerde yer alan çivi yazılı metinlerde, tapınaklarda çalışan personel arasında bu işlerle görevli müzisyenlerin adları da yer almaktadır. Duacıların etkili bir şekilde işlerini gerçekleştirebilmeleri açısından gerek yaptıkları işlemlerle, hareketlerle vurguyu sağladıkları gerekse yarı müzikal bir şekilde duanın gerektirdiği sözleri söyledikleri ve böylece bu törenlerin önemli bir bileşenini oluşturdukları anlaşılmaktadır. Törenlerin bazı aşamalarının bitiş veya başlangıçlarının “bir müzisyenin içeri girmesi”, “bir çalgının ele alınması, çalınmaya başlanması” ile belirlenmiş olduğu göze çarpar. Bu tören aşamalarının, törenlerin yöneticisi olan kral, kraliçe ya da başrahip tarafından verilen bir emirle yerine getirildiği bilinmektedir. Belirli bir kült ile ilgili her törensel işlemi gerek yeri gerekse zamanıyla belirlemek, törenlerin en önemli aşamalarını teşkil etmektedir. İlgili törenin icra edilmesi için gereken planın, çivi yazılı tabletlerde detaylı şekilde anlatılmış olduğu öne sürülmektedir¹¹⁷.

¹¹⁷ Stefano Martino, Hitit İmparatorluğu’nda Kült ve Bayram Kutlamaları, Hititler ve Hitit İmparatorluğu, Deutschland, 2002, s 445-447

Hititlere ait yerleşim yerleri olan Hattuşa, Ortaköy, Masathöyük' deki arkeolojik çalışmalar sırasında ele geçen bazı çivi yazılı metinlerde, ölü yemeklerinde müzikal etkinliklerden bahsetmektedir. Bu metinlerde, etkinlik esnasında davul, çalpara, def gibi enstrümanların icrası önemli bir ayrıntı olarak vurgulanmıştır. Hattuşa (Boğazköy) arşivlerinde yer alan Hitit tabletinde bir tapınağın kült salonunda yapılan törende kral ve kraliçenin huzurunda davul, tef ve çalpara, lavta çalındığı, dans edildiği belirtilmektedir¹¹⁸.

Bu metin görsel arkeolojik veriler ile bağlantıyı ortaya çıkarması bakımından önemlidir.

Arkeolojik çalışmalarda ele geçen Hitit, Hattuşa (Boğazköy) arşivi çivi yazılı tabletleri içinde müzik ve müzikal enstrümanların yer aldığı metin de tören esnasında lir çalgısının törene katılışı için krala sorulduğundan ve sonrasında lir çalanların lirleriyle beraber tören yerinde yerlerini aldıklarından bahseder. Tören esnasında lir çaldıklarını ama şarkı söylemediklerinden bahseder¹¹⁹.

Bu metinde müzikal unsurların işlevsel özelliklerinin haricinde sembolik özellikleri dikkat çekicidir. Buna en güzel örnek olarak, özellikle lirin törenin yapılacağı ortama gelmesi bu törenin başlangıç aşamalarından birine işaret etmektedir. Yine metnin son bölümünde yer alan müzisyenlerin Lir aletini çalarlar ama şarkı söylemezler ibaresi müzisyenlerin bazı bölümlerde törene vokal olarak katıldıklarını anlatmaktadır.

İçerisinde müzik yer alan bir başka Hitit, Hattuşa (Boğazköy) arşivi çivi yazılı tabletteki metin ise törenlerdeki yapılanların sırasıyla anlatımında müziğin ve müzikle gelen disiplinin anlatımıdır. Çivi yazılı metin de, kralın büyük lirin eşliğinde şarkı söylediğini sonra törende görevli kişilerin ilahi okumaya başladıklarını ve bu esnada davul ve çalpara çaldıklarını belirtir. Müzikal sahnenin bir unsuru olan köçeklerin dans ettiği yazılıdır¹²⁰.

Hitit çivi yazılı metinlerinde ölüm ritüellerinde ki müzikal unsurlar dikkat çekicidir. Ritüel esnasında yapılan uygulamalarda müziğin bütünleştirici ve bağlayıcı

¹¹⁸ Sedat Alp, Hititlerde şarkı, müzik ve dans Hitit çağında Anadolu'da üzüm ve şarap Kavaklıdere kültür yayınları, Ankara, 1999, s 59

¹¹⁹ A.g.e. , s 59

¹²⁰ A.g.e. , s 60

bir öge olması dikkat çeker. Ölüm ritüelleri esnasında yeme-içme aktiviteleriyle, icra edilen müziklerin veya vokallerin birbirlerini tamamlayıcı oldukları metinlerde görülmektedir. Boğazköy arşivinde ki çivi yazılı bir tablette çalgıcıların gümüş kaplamalı büyük lirin eşliğinde şarkı söyledikleri yazılıdır¹²¹.

Metin dikkatle incelendiğinde “Çalgıcılar büyük lir aletinin eşliğinde şarkı söylerler. Hokkabazlar aha diye bağırırlar sonra seslerini kısarlar.” cümlesi farklı yerlerde tekrarlanmaktadır. Buradan müziğin, ritüel esnasında bazı bölümleri birbirinden ayırdığını veya bağladığını söyleyebiliriz. Ayrıca hokkabazların müzisyen rolü üstlenerek, yarı müzikal şekilde bağrımları başka bir bölüme geçişi göstermektedir.

Mezopotamya ve Hitit çivi yazılı belgelerine genel olarak bakacak olursak, törenlerde bazı bölümlerin, belirli çalgıların tören yerine getirilmesiyle belirleniyor olması ve bu sürecin bizzat en yüksek rütbedeki kişi yani kralın emriyle yerine getirilmesi, siyasal irade, tanrısal güçler ve müzikal unsurlar arasındaki dolaysız bağlantıyı işaret etmektedir. Çivi yazılı belgeler sayesinde, Hitit medeniyeti ve Mezopotamya uygarlıklarında, müziğin sosyal hayat içerisindeki yeri, müzisyenlerin sosyal yapı içerisindeki yeri, hangi tür çalgıların kullanıldığı, müziğin resmi kurumlarla ilişkisi, ilahi ve çeşitli şarkı sözleri ve bunların ifade ediliş şekilleri hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir.

Hititlerde inşa sırasında bazı etkinliklerin yapıldığı bilinmektedir. Yapıdan ve onun inşaat sahasından kötülükleri kovmak amacıyla yapılan törenlerde müzik aletleri ve müziğin yerinin olduğu Hitit metinlerinden anlaşılmaktadır¹²².

Çivi yazılı belgelerde müzik konusunda günümüze ulaşan tabletlerden bir tanesi de 1953 -1955 yıllarında Ras – Şamra – Ugarit kazılarında ele geçmiştir. MÖ 1400 yılıyla tarihlenen tablet kil malzemeden yapılma olup iki yüzünde de yazılar mevcuttur. Yazıların üst bölümünde tanrılara okunacak ilahinin sözleri yazılıyken, alt kısmında bunun için gerekli olan müzik kadrosu anlatılmaktadır. Hurri dilinde

¹²¹ A.g.e. , s 62-63

¹²² Ahmet ÜNAL, İple tavana Tırmanan Hitit Mimarı, XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi, 6-10/VII/1987-İstanbul Kongreye Sunulan Bildiriler, 39-46, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XXVI. Dizi-Sa.3, Ankara, 1998, s 41

yazılmıştır. Tablet Şam Ulusal Müzesi koleksiyon eserleri arasında yer almaktadır¹²³. (Resim 2.23)

Resim 2.23. Hurri dilinde bir ilahinin yazılı olduğu çivi yazılı kil tablet¹²⁴

2.2.2. Eskiçağ Yazarları ve Yunanca - Latince Belgeler

Müzik, Antik Yunan kültüründe her türlü erdemın kaynağı sayılmış ruhun eğitimi ve doğal haline dönüşmesinde büyük etkisi olduğu düşünülmüştür. Tapınaklarda, savaşa gidişlerde, törenlerde hep müzik olmuştur. Özel yaşamda cenaze, düğün, ekin biçme, ziyafet hep müzik eşliğinde yapılmıştır. Hatta Yunanlıların müzikle dürüst ve iyi ahlaklı olmakla bir bağın olduğuna inandıkları söylenmektedir¹²⁵.

Antik Yunan müziğinin temelinde şiir bulunmaktadır. Müzik ve şiir bir arada ele alınmıştır. Bir efsanenin telli bir çalgı ya da başka türde bir çalgı eşliğinde okunması Antik Yunan kültüründe epik ve lirik şiir geleneği olarak ortaya çıkmıştır. Lirik şiirler bir müzik aletinin eşliğinde koroyla ya da ozanın tek başına seslendirmesi yoluyla okunmuştur¹²⁶. Şiir ve müziğin birlikte yoğun bir şekilde ele alındığı dönem, Homeros'un Odysseia ve İlyada eserlerinin olduğu dönem olarak bilinir. Bu eserler kahramanlık şarkılarını birleştiren destanlardır. Ayrıca, Dionysos ile ilgili şenliklerde, Panathenaia Bayramlarında da müzik eşliğinde kutlamalar yapılmaktaydı¹²⁷

¹²³ Annie Cabuet, Music In Antiquity-Musical Practices and Instruments in Late Bronze Age Ugarit (Syria), : Hubert & Co. GmbH & Co. KG, Göttingen © Gedruckt auf säurefreiem Papier Printed in Germany, 2014, s 173 - 174

¹²⁴ <https://virtual-museum-syria.org/damascus/56-tablet-musical-staff/>

¹²⁵ Johann Joachim WINCKELMANN, Antikçağ Sanat Tarihi, (Çev: O. Özügöl, Say Yayınlar, İstanbul, 2012, s 37 - 38

¹²⁶ Güler ÇELGİN, Eski Yunan Edebiyatı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990, s 41

¹²⁷ Lary SHİNER, Sanatın İcadı Bir Kültür Tarihi, (Çev: İ. Türkmen, Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013, s 52

Yunan mitolojisinde müzikle ilgili birçok efsanevi ozanın öyküleri, yarı tanrılar ve tanrılar yer alır. Eski Yunan da Apollon kültü de müzikle ilgilidir. Sanatın, müziğin tanrısı liriyle tanınan Apollon, Anadolu da İonia ve Aiolia bölgesinde yer alan hemen her kenti de etkisi altına almıştır. Hatta yerli Anadolu kültürleriyle kaynaşıp yeni Apollon kültürleri oluştuğunu da görmekteyiz. Örnek verecek olursak, Smyrna’ da Apollon Kisalaudenos kültü, Milletos’ ta Apollon Didymeus, Klaros’ ta Apollon Klarrios kültürleriyle karşılaşmaktayız¹²⁸. Müziğin ve Musaların lideri olan Apollonun Anadolu’nun hemen her kentinde kutsandığı gözlenmektedir. Apollonun Anadolu lu bir tanrı olduğu tezi günümüzde ağırlık kazanmıştır¹²⁹. Müziğin tanrısı olan Apollon kültü, Anadolu dan Girit’e, Girit ten Delphi’ ye gitmiştir denilebilir¹³⁰. Bu sayede müzik Anadolu topraklarında doğmuştur diyebiliriz.

Yunan mitolojisinde Apollon, lir çalarak insanları iyileştirir ve neşelendirir. Apollon şiirin, müziğin, sanatın tanrısıdır. Tanrı Apollon ile Frigya Kralı Midas ve Pan arasında geçenleri konu alan mitte Apollon, flüt çalan Pan ile müziksel olarak bir atışmaya tutuşur. Apollon ikisi adına kimin daha iyi ezgiler çaldığını belirlemesi için, hakem olarak Kral Midas’ı seçer. Midas, Pan’ ın çaldığı flütü ve Apollon’ un lirini dinler. Sonuç olarak ise Pan’ ın daha iyi ezgiler çaldığını belirtir. Bu sonuca sinirlenen Apollon, Midas’ı yeteri kadar duymamakla suçlar ve kulaklarını eşşek kulaklarına çevirir. Müzik’le ilgili mitlerde Mousalar da yer alırlar. Hatta “müzik” kelimesinin kökeninin, Yunanca esin perileri olan mousalar’ dan geldiği söylenmektedir. Mousalar mitolojide tanrı ve tanrıçaların şenliklerinde dans şarkı söyleyen ve dans eder şekilde tanımlanırlar¹³¹.

¹²⁸ Zafer TAŞLIKLIOĞLU, Anadolu’ da Apollon Kültü İle İlgili Kaynaklar, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1963, s 193

¹²⁹ Azra ERHAT, Mitoloji sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972, s 77

¹³⁰ George THOMSON, Tarih Öncesi Ege 1, Çev: Celal ÜSTER, Payel Yayınları, İstanbul, 1983, s 323

¹³¹ Ara ERHAT, Mitoloji Sözlüğü, (Altıncı Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s 209; Ali Canip OLGUNLU, Mitos ‘tan Lagosa Mitlerin Çözümlemesi, Hükümdar Yayıncılık, İstanbul, 2014, s 220

Resim 2.24. Zeugma Mousalar evinde yer alan 9 mousanın bulunduğu mozaik¹³²

Yunan mitolojisinde müzik dediğimiz zaman önümüze çıkan festivaller, şenlikler bakımından en çok karşılaştığımız tanrı; Şarap, yardımseverlik ve bereketin tanrısı Dionysos' tur. Fakat daha çok şarap, zevk ve coşkunluğu simgelerdi¹³³. Festivallerde yapılan müzik sayesinde, kullanılan müzik aletlerinin gelişimine etkisi olduğu düşünülebilir. Antik Yunan'da şarap denildiğinde hemen Zeus ile Thebai kralı Kadmos' un kızı Semele' nin oğlu olan Dionysos akla gelmektedir¹³⁴. Dioynsos festivallerinde ona tapınırken coşkulu danslar, coşturucu bir müzikle beraber, sarhoşluk yer alırdı¹³⁵. Dioynsos kültü Yunan mitolojisinde o kadar yer almıştır ki Hindistan' a kadar uzanan seyahatleri vardır. Hatta Hintlilere bağıcılığı ve çeşitli meyvelerin yetiştirilmesini öğretmiş ve çeşitli yasalar koyarak onları uygarlaştırmıştır¹³⁶. Dionysos kült festivalleri sayesinde Hindistan' a kadar olan bölgede müzikal aletlerin yayılım göstermesine, müzik aletleri çalan icracıların birbiriyle iletişime geçmesi sayesinde, müzik aletlerinin gelişimine etkisi olduğu düşünülebilir.

¹³² <https://www.haberturk.com/muzalar-evi-nde-bir-gun-2544774>

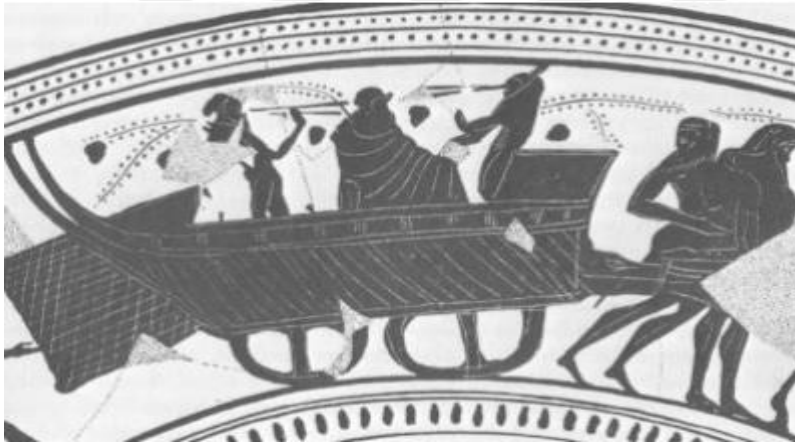
¹³³ Cennet Pişkin, Antik Çağ'da Karia Bölgesinde Dionysos Kültü ve Şarap Üretimi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007, s 25

¹³⁴ Euripides. Bakkhalar. (Çeviren: Güngör Dilmén). İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 2001, s 1 - 5

¹³⁵ Ara ERHAT, Mitoloji Sözlüğü, (Altıncı Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s 90

¹³⁶ Apollodorus. The Library. (Çeviren: J. G. Frazer). Londra: Loeb Classical Library, Cambridge, 1963, s III. 5,1

Dioynsos kültü adına düzenlenen törenler, festivaller tüm halk tarafından çok beğenildiği için oldukça geniş bir coğrafya yayıldı¹³⁷. İçinde müzik eksik olmayan Anthesteria Festivali, Şubat ayının ortasında başlayıp, mart ayının ortasına kadar süren Dionysos adına düzenlenen en büyük ve en eski şenlik olarak bilinmektedir¹³⁸. Anthesteria bayramları aynı zamanda “ölülerin bayramı” olarak da adlandırılmıştır¹³⁹ Festivallerde müzik eşliğinde kana kana şarap içen kişilerin Dioynsos tarafından kutsandığına inanılırdı¹⁴⁰. Müzikle ilgili birçok temsil bulunan festivalin 2. Gününün başlaması için trompet çalınmaktaydı. Bu durum festivallerde müzik aletinin önemini ortaya çıkartır. Antik tiyatronun doğuşuna da kaynak olan Dioynsos festivallerinde yine müzikal bir uygulama olarak koroyla söylenen ezgiler yer alırdı. Tragedya ve Komedy’ nın da varoluşunu barındıran Diyonisos festivallerinde söylenen şarkılar, şenliklerde çalınan müziklerle Yunan mitolojisinde önemli bir yer olarak Dionysos kültü yerini almış oldu¹⁴¹.

Resim 2.25. Dionysos’ u temsil eden kült heykeli müzisyenlerle beraber tekerlekli gemisinde¹⁴²

¹³⁷ Özdemir Nutku, Dünya Tiyatro Tarihi 1, 1. Baskı, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2000, s 15

¹³⁸ Ayşen Sina, Eskiçağda Atina’da Şenlikler, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2015, 2 (1), s 49

¹³⁹ C Estin - H Laporte, Yunan ve Roma Mitolojisi, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2005, s 105

¹⁴⁰ Cenk Çorbacı, Antikçağ Tiyatrosu ve Günümüze Yansıması, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2007, s 9

¹⁴¹ Richard Green, Eric Handley, Images of the Greek Theatre, University of Texas Press; 1st University of Texas Press ed edition, Texas, 1995, s 23

¹⁴² Arthur Pickard, The theatre of Dionysus in Athens, Oxford: Clarendon Press, 1946, 13- no11

MÖ 418 yılına tarihlenen bir yazıtta iki tragedya yazarının ikişer tane tragedya yazdığı aktarılmaktadır. MÖ 363 yılına ait başka bir yazıtta ise tragedya yazarlarının sayısı üç olarak verilmektedir¹⁴³. Dionysos' a tapan Yunanlılar, mitleri ve bunlardan da edebiyatın en yüksek formunun materyali olan dramı geliştirmeyi başarmışlardır¹⁴⁴. Bunların sunumuna çoğu kez müzik eşlik etmiş lir, auolos gibi müzik aletleri kullanımı söz konusu olmuştur.

Yunanca ve Latince yazıtlarda ismine çok rastladığımız bir başka mitolojik kahraman ise Orpheus' tur. Mitolojik ozandan ilk olarak MÖ 6. yüzyılda yaşamış Rhegium' lu şair Ibykos söz eder. Pindaros a göre ise Orpheus forminks (Eski Yunan da çalınan bir lir türü) icracısı ve melodili şarkıların babasıdır. Ölüler ülkesine giderek eşi Eurydike' yi getirmesi üzerine yazılan ilk şiir örnekleri MÖ 5. yüzyıla tarihlenir. Bu yüzyıla ait çömllekler üzerinde Yunan giysili olarak, yaptığı müzikle yaban hayvanlarını ve barbarları büyülerken resmedilmiştir¹⁴⁵. Orpheus, bazılarına göre gerçekten yaşamış olduğu düşünülen, mitolojik efsanevi bir şair, bir müzisyen, bir kahraman ve gelecekte bilgiler veren kâhin bir kişiliktir¹⁴⁶. Orpheus, Trakya asıllı olsa da onun, Girit üzerinden Mısır dan geldiği de söylenir. Yedi telli Liriyle, tüm doğaya hükmeden bir müzik ilahıdır. Büyüyü ve kehaneti onun icat ettiğine inanılır¹⁴⁷.

Orpheus, Mousalar gibi Olympos dağında şarkısı söyleyen, Kitharanın tellerinin sayısını Mousalar' dan dolayı 7 den 9 a yükselten Trakyalı bir kahramandır. Orpheus Yunan mitolojisinde Argonautlar seferinde karşımıza çıkar. Sefere katılan diğer kahramanlar kadar gücü ve kuvveti olmadığından kürek çekmez fakat kürekçilerin daha iyi kürek çekmesi için tempo tutar. Hatta bu sefer sırasında karşılaşılan bir fırtına esnasında yaptığı müzikle gemidekileri ve dalgaları sakinleştirir¹⁴⁸. O'nun servündeki görevi, Sirenler (yarısı kadın yarısı

¹⁴³ Adnan Çevik, Antik Yunan Tiyatrosu: Atina ve Drama. Çanakkale: ÇOMÜ Yayınları, Çanakkale, 2009, s 21

¹⁴⁴ Özel Tereman, Roma Dönemi Tiyatro-Tapınak Kompleksleri ve Anadolu'daki İzduşümleri, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2007, s 40

¹⁴⁵ Mircea Eliade, "Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Cilt 2: Gotama Budha'dan Hristiyanlığın Doğuşuna" Kabalcı, İstanbul, 2003, s 214

¹⁴⁶ Banu Mustan DÖNMEZ, Antik Yunan ve Alevi Ezoterizmlerine Bağlı Müzik Kültürleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz" Alevilik Araştırmaları Dergisi, Sayı:13, 2017, s.33

¹⁴⁷ Orhan HANÇERLİOĞLU, "Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar Cilt:4", Remzi Kitabevi, İstanbul:2005,s.347

¹⁴⁸ P.Grimal, Yunan ve Roma Mitoloji Sözlüğü, Çev: S. Tamgüç, Birinci Basım, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1997, s 582

kuş olan ve Akdeniz’de yaşayan, gemicileri baştan çıkararak kendilerine çektikten sonra parçalayıp yiyen cinler) Argonautlar’ ı (Argo Gemicileri) kendilerine çektiği zaman, daha güzel ezgilerle Onları Sirenlerin yemi olmaktan kurtarmaktı. Orpheus’ un bu halini Argo gemicilerinin destanını anlatan Apollonios şiirinde şu şekilde anlatır: “Çok geçmeden görünmüştü Anthemoessa adası uzaktan, Billur sesli sirenler yaşardı bu adada Şarkılarıyla büyüleyip çekerlerdi gemicileri kıyıya, Çarpıp kayalara parçalanırdı gemiler, telef olurdu içindekiler. Gelince Argo’nun geldiğini uzaktan, en güzel şarkılarını söylemeye başladı sirenler Büyüleyici sesleriyle gemicileri baştan çıkaran, Olmasaydı Orpheus gemide, yazgısı aynı olacaktı Argonun da. Çıkarıp lirini başladı Orpheus oynak bir şarkı söylemeye, Orpheus’ un liri silip süpürdü Sirenlerin büyüleyici sesini...”¹⁴⁹.

Resim 2.26. Roma, Santi Marcellino e Pietro, yeraltı mezarlarında Orpheus tasviri¹⁵⁰

Mitolojide anlatılanlara göre, Orpheus Lirini çalıp beraberinde şarkı söylemeye başladığında, gökte uçan kuşlar durur, nehirler akmayı durdurur, en vahşi hayvanlar uysallaşır, ağaçlar hatta kayalar sağa sola sallanıp, onun müziğine eşlik eder ve dinlermiş¹⁵¹. Bu tür ifadeler müziğin, içinde en güçlü etmenleri barındıran vahşi doğayı bile sakinleştirebilecek etkiye sahip olduğunu

¹⁴⁹ Rodoslu Apollonios, Argo Gemicilerinin Destanı, Çev. Bilgin ADALI, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s 102

¹⁵⁰ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Christ-Orpheus_from_Rome_catacombe.jpg

¹⁵¹ Robert GRAVES, “Yunan Mitleri: Tanrılar kahramanlar, söylenceler” Say yayınları, İstanbul, 2010, s.137

göstererek, bir bakıma müziğin gücünü anlatmaktadır¹⁵². Orpheus öldükten sonra Trakyalı kadınlar, cesedini parçalayarak ırmağa atarlar. Irmakla beraber sürüklenen Orpheus' un başı ve Lir' i bugünkü Midilli (Lesbos) adasında ulaşır. Lesboslular cenaze töreni ve mezar yaparlar. Mezardan Lir sesleri yükseldiği rivayet olunur. Bu yüzden Lesbos adası Lirlik şiiirin öz yurdu olarak kabul edilir. Orpheus' un ölümüyle ilgili bir diğer rivayete göre ise Lir i gökyüzüne çıkar ve bir takımyıldızına dönüşür. Buradan da müziğin sonsuza kadar evrende yer alışı düşünülebilir.

Lirin, kavalın, notaların, astronominin, ölçü birimlerinin ve sporun icadı Hermes' e de atfedilir. Hermes tanrıların en kurnazı olarak bilinirdi. Doğar doğmaz kendini sargılarından kurtararak kardeşi Apollon' un hayvanlarını çalmış olması, yüksek zeka düzeyini ifade eder: Bir kâhin olan ve hiçbir şey gözünden kaçmayan Apollon, Kyllene' deki mağaraya, kaybolan hayvanlarını almak için öfkeyle yürür fakat lirden çıkan muhteşem seslerin büyüyle hayvanlarını Hermes' e vermeye razı olur. Bu mittende anlaşıldığı üzere, müziğin büyü en akıllı insanı bile baştan çıkartabilmektedir

Hermes çocukken bir kaplumbağanın kabuğuna inek bağırsağını gererek Lir çalısını icat etmiş ve onu üvey kardeşi Apollon a vermiştir. Apollon da bu Lir i o zamanlar küçük bir çocuk olan Orpheus a hediye etmiştir. Orpheus da Mousalar' dan Lir çalmayı öğrenmiştir. Orpheus diğer çalgıları çalabilmeyi Apollon' dan öğrenmiştir¹⁵³. Buradan müzisyenliğin usta-çırak ilişkisi şeklinde bir öğretim biçimi olduğunu ve bundan dolayı mitolojideki kahramanların bile birbirleriyle sıkı bir ilişki içinde olduğunu çıkartabiliriz.

¹⁵² Necdet ÇAĞIL “Kutsal Metinler ve Müzik”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi, Erzurum, 2013, s.4

¹⁵³ Muammer ÖZDAYIOĞLU, “Anadolu Mitolojileri ve Efsaneleri” Altın Post Yayınları, Ankara, 2013, s.75

Resim 2.27. Kırmızı Figürlü Atina Vazolarından Hermes, liri ve sığırlarının Görsel tasviri¹⁵⁴

Yunan Mitolojisinde müzikle ilişkilendirilen bir önemli tanrı Pan' dır. Babası Hermes annesi ise Odysseus' un karısı Penelope olan Pan Çobanların ve sürülerin tanrısı olarak anılır. Pan Flüt adlı enstrümanın kökeni bu tanrıya dayanır. Ayakları çatal tırnaklı, sivri çeneli, sakallı, bacakları ve vücudu kıllı, kurnaz görüntülü ve alnı boynuzlu şekilde tasvirlerde yer alır. Pan nymphe ve erkeklerin peşinden koşar ve hep bir aşk arayışı içerisinde. Yaptığı müzikle etrafındakileri baştan çıkartmaktadır. Pan ın bu özelliğinden dolayı Yunan mitolojisinde müziğin baştan çıkarıcı, zevk veren bir sanat olduğunu anlayabiliriz. Pan, Tanrı Dionysos kortejlerinin vazgeçilmez eşlikçilerindendir.

Resim 2.28. İtalya Napoli Arkeoloji Müzesinde yer alan Tanrı Pan ve Daphnis heykeli¹⁵⁵

¹⁵⁴ J. Boardman, Kırmızı Figürlü Atina Vazoları, Çev: G. Engin, Homer Kitabevi, İstanbul, 2002, s 96

¹⁵⁵ <https://funkystock.photoshelter.com/image/I0000mZGQxZMvdtY>

Yunan Mitolojisinde müzik denildiğinde karşımıza çıkan bir diğ r isim ise Philammon' dur. Babası Apollon olan Philammon' a genç kız korolarının icadı ve Demeter gizemlerinin düzenlenmesi atfedilmektedir¹⁵⁶. Lir' le anılan babası gibi onunda m ziğ n bir türü olan koroların yaratıcısı olduğunun eski ağ metinlerinde geçmesi, onu tezimiz için önemli yapmaktadır.

Harmonia, Ares ve Afrodit'in kızları olarak yer alır Yunan mitolojisinde. Annesi Afrodit babası ise Ares olan Harmonia bununla özdeş şekilde, melez ve zıtlıklar tanrıçasıdır. Yani aslında zıtların bir arada olması ilkesinden uyumu temsil eder. Müzikteki armoni kelimesinin kökeni bu tanrıçanın isminden gelmektedir.

Annesi ay tanrıçası Selene olan Mousaios Orpheus' un ustası, oğlu, çırağı, arkadaşı¹⁵⁷ ya da  ğrencisi olduğu değişik tradisyonlar yer alır¹⁵⁸. Hatta Orpheus' un kopyası veya ikizi olduğuda söylenenler arasındadır. Linos ' un ikizi olduğuda söylenmektedir. Bu benzer yaklaşımlar Orpheus' un, Mousaios' un, Linos'un, müzisyen olmalarıyla ve usta-ıracak ilişkisine dayanmasıyla ilgilidir. Mousaios' un m zisyenliğı, m ziğ yle hastaları iyileştirmesinden ileri gelir¹⁵⁹. Mousaios a atfedilen bu özellik önemlidir çünkü Antik Yunan ve Batı kültüründe m ziğ n tedavi etme gücü olduğuna inanılmaktadır. Eleusis Mysterlerini (Bereket törenlerini) Attika' ya ilk sokan kişininde Mousaios olduğu söylenir. Antik Yunan ve Latin vezninin icadıda yine bu kahramana atfedilir.

Yunan mitolojisinde yer alan müzikle ilgili bir diğ r karakter Linos' tur. Eumolpusla birlikte Herakles'in müzik öğretmenidir. Kaba kuvvette usta olan Herakles, müzik yeteneğı olmadığı için kendini cezalandıran Linos'u öldürmüştür. Buradan aslında Herakles'in ince fikirden yoksun olduğunuda anlamaktayız. Aslında bu mitten ince fikre sahip olmayan birine inceliğ n  ğretilmeyeceğini de çıkarabiliriz. Apollon' un çocuğu olan Linos, şarkıcı olarak algılanır. Linosun annesi 9 Mouselardan biridir. Dolayısıyla müzik

¹⁵⁶ P.Grimal, Yunan ve Roma Mitoloji Sözlüğü, ev: S. Tamgüç, Birinci Basım, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1997, s 644

¹⁵⁷ <https://www.turkcebilgi.org/sozluk/mitoloji-terimleri/musaios-18879.html>

¹⁵⁸

<https://www.arkeolojikhaber.com/haber-musaios-17669/#:~:text=Musaios%3A%20Ad%C4%B1%20Musalarla%20ilgili%20efsanelik,ezgileri%20Eleusis%20gizemleriyle%20ili%C5%9Fkili%20derlerdi.>

¹⁵⁹ A.g.e. s 518

konusunda üstün yeteneklidir. Bu mitle de yeteneğin kalıtsal olarak kuşaktan kuşağa taşındığını düşünebiliriz. Müzik aleti olan Lirde tel olarak keten yerine bağırsakları kullanmak Linos' un icadı olarak geçmektedir. Melodinin, ritmin keşfide bu kahramana yani Linos' a atfedilir¹⁶⁰. Melodi ve ritm müziğin en önemli iki unsurlarıdır. Bu yüzden neredeyse müziğin icadı Linos a atfedilmesi anlamına gelebilir.

Resim 2.29. Paris Petit Palace' de sergilenen Linos ve Herakles tasvirli kırmızı figür amphora ¹⁶¹

Yarı kuş, yarı insan deniz daimonları (Yunanca' da kişileştirilmiş belli bir tanrıdan (theos) ayrı olarak insanüstü, tanrısal etkinlikleri olan, kavranılamaz bir güce verilen ad¹⁶²) olan Sirenler efsaneye göre büyüleyici, hatta hipnoz edici sese sahiplerdir. Akdeniz de bir adada oturan Sirenler yakınlarından geçen gemicileri yaptıkları müzikle kendilerine çekmekteydiler. Böylelikle adanın kayalıklarına çarpan gemiler parçalanıyor ve Sirenlerde onları yiyorlardı¹⁶³. Bu Tanrıçalar, bugünkü 'siren' sözcüğüne isimlerini vermiş olmaları nedeniyle oldukça önemlidir. İngilizce-Türkçe sözlüklerde siren 'canavar düdüğü' anlamına geçmektedir ki o canavarlar, mitolojideki

¹⁶⁰ P.Grimal, Yunan ve Roma Mitoloji Sözlüğü, Çev: S. Tamgüç, Birinci Basım, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1997, s 450

¹⁶¹ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/07/Lyre_teacher_Petit_Palais_ADUT00317.jpg

¹⁶² <https://kelimeler.gen.tr/daimon-nedir-ne-demek-79782>

¹⁶³ P.Grimal, Yunan ve Roma Mitoloji Sözlüğü, Çev: S. Tamgüç, Birinci Basım, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1997, s 726

‘sirenler’dir. ‘Uyarı düdüğü’ ve ‘cezp edici ancak kötü sonuçlara yol açacak iş’¹⁶⁴ anlamlarına gelen Siren sözcüğünün kökeni de Yunan mitolojisine dayanmaktadır. (Resim 2.30)

Resim 2.30. Üzerinde siren tasvirlerinin yer aldığı siyah figürlü seramik kap¹⁶⁵

Müziğin kültür içerisindeki algılanışını Yunan mitolojisi o denli belirlemiştir ki, bugünkü müzik sözcüğünün etimolojik kökenini bile Yunan mitolojisiyle anılmaktadır. Yunan mitolojisine baktığımızda, müzisyenlikle uğraşan kahramanların yanı sıra, müzisyen olmayıp müzik içindeki önemli terimlerin adlarının kendisinden ödünç alındığı ‘Harmonia’ gibi kahramanlar da yer almaktadır. Bu yüzden Yunan mitolojisi, müziğin kültür içindeki algılanışı hakkında bize çok önemli ipuçları vermektedir. Yani yukarıda anlattığım paragrafları özetleyecek olursak, müzik, Musalar mitinde bellek ve yaratıcılıkla ilgili kadınsı bir nitelikte; Pan mitinde karşı cinse ait erotik duygularla; Hermes mitinde akıl ve kurnazlıkla; Apollon mitinde bilim ve kehanetle; Orpheus mitinde Platonik bağlamdaki sevgi ve aşkla; Dionysos mitinde şarapla yapılan transsal (vecd hali) törenlerle; Linos mitinde ince düşünce ve duyarlılıkla; Harmonia mitinde zıtların birliği ve uyumuyla; Sirenler mitinde tehlike ve baştan çıkarmayla ilgili olarak algılandığını Yunan mitolojisinden anlamaktayız.

Böylece tarih boyunca müziğin, ritüelin, eğlencenin, büyüünün ve ritüellerin en önemli parçası olduğu söyleyebiliriz. Bu yüzden müziğin insan yaşamındaki algılanış biçimi ve yeri, Yunan mitolojisine de aynen karşımıza çıkmaktadır.

¹⁶⁴ Oxford Dictionary, Sally Wehmeier, Oxford University Press, U.K., USA, 2004, s 1108

¹⁶⁵ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010274851>

Eski çağ yazarlarından olan Hesiodos müzikle ilgili olarak Musalardan ve Apollon' dan bahsetmiştir. Olympos'un zirvesinde Musaların lir eşliğinde şarkılar söylediğini, bu şekilde Zeus'u mutlu ettiklerinden bahsetmiştir. Musalar ve Apollon' un insanlara müzik ve müzik aleti çalma yeteneği verdiğini söyler¹⁶⁶.

Hesiodos, Homeros'tan sonra Antik Yunan çağının en büyük ozanıdır. Herodotos ondan bahsederken kendinden 400 yıl önce yaşadığını söyler. Tanrı soylarından, tanrıların kişiliklerinden bahseden, tanrılar arasında yetki ve şeref alanlarını saptayan iki ozandan biri olduğunu belirtir¹⁶⁷. Hesiodos, işler ve günlerde kardeşi Perses'e denizcilik hakkında bilgiler verirken mousalar yani müzikten bahsetmektedir.

“Engin denizlere açılmadım henüz

Yalnız Eubolia'ya gittim bir kez, Aulis'e.....,” diye başlayan satırları

“Ama ben yine de söyleyebilirim sana neler düşündüğünü deri kalkanlı Zeus'un,

Çünkü Musalar öğretti bana söylenmezi dile getiren ezgiler söylemesini¹⁶⁸”, diye son bulur.

Hesiodos Theogonia' da kendi hakkında bilgi verirken anlatımında müzikle ilgili şu dizeler yer alır.

Bu güzel ezgiyi onlardan öğrendi Hesiodos bir gün

İlu Helikon' un yamaçlarında koyun güderken,

İlkin şu sözleri söylediler bana.

Kalkanlı Zeus'un kızları, Olympos'un tanrıçaları¹⁶⁹....

Yine müziğin dolaylı olarak hatırlatma işlevini Hesiodos “İşler ve Günler” ve günler adlı eserinde Musalara seslenir. Musalardan büyülü sesleriyle dünyanın nasıl oluştuğunu tanrıların nasıl doğduğunu anlatmalarını ister¹⁷⁰.

¹⁶⁶ Hesiodos, İşler ve Günler, 650 – 662 / Hesiodos, İşler Ve Günler/Tanrıların Doğuşu (Çev: F. Akderin,). (Birinci Basım), Say Yayınları, İstanbul, 2012, s 58 -59 – 61

¹⁶⁷ Sabahattin EYUBOĞLU-Azra ERHAT, Hesiodos Eseri ve Kaynakları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1977, s 1

¹⁶⁸ A.g.e. s 5

¹⁶⁹ Hesiodos, Theogonia, 22 -25 / Sabahattin EYUBOĞLU-Azra ERHAT, Hesiodos Eseri ve Kaynakları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1977, s 7

¹⁷⁰ A.G.E. s 108

Aynı şekilde, ‘Altın Post’u aramak için Ege’den yola çıkarak Kafkasya’ya kadar uzanan Argo Gemicilerinin destanını anlatmadan önce Ozan Rodoslu Apollonios da, Musaları anar: Gel Erato, sevgili esin perim, gel yardım et öykümü anlatmama, Medeia’nın aşkı nasıl yardım etti Altın postu alıp evine götürmek için Yiğit İason’a....¹⁷¹

Aynı yapıtın farklı bölümlerinde, Musalara hitap edilmektedir: “Anlat bana esin perisi İon Denizinden sonra yaptığı yolculuğu Argo’nun Niye uzaklaştılar yollarından o kadar, Kimin parmağı vardı bu işte, Hangi gerekçeyle boş yere dolandılar? Hangi rüzgârların önüne düşüp yol aldılar? Haydi, söyle bana esin perisi”¹⁷²

Herodotos’un Historia adlı yapıtının her bir bölümü, bir mousa’nın adını taşımaktadır. Bu da müziğin Yunan entelektüel yaşamında, tarih yazımındaki yerini, önemini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Antik Yunan’da müzik, dans ve şarkı tiyatronun ayrılmaz parçalarıdır. Aristoteles düşüncesine göre tiyatro, toplumsal ve bireysel gelişim için ruhları arındıran iyi bir temizleyicidir ve tragedya bir ödeve sahiptir¹⁷³. Aristoteles, müziği tragedyanın ayrılmaz önemli bir parçası olarak görmüştür¹⁷⁴. Euripides in görüşünü destekleyerek müziği dinlendirici bulan Aristoteles, müziğin insanların karakteri üzerine olumlu etkisi olduğunu söylemiştir¹⁷⁵.

Akademik anlamda Yunan dünyasında müziğe en çok katkısı olan isim ise şüphesiz Phythagoras’ tır. Phythagoras’ ın okulu, ruhu temizlemek için müziği; bedeni temizlemek için tıbbi kullanmıştır. Yaptığı deneyler ve hesaplamalarla, bugün batı müziğinin temelini oluşturan notalar arası aralık bilgilerine ulaşmıştır. Matematiksel formüllerle, müziksel uyumu dile getirmiştir. Pythagoras’ın MÖ 6. yüzyılda müzikal aralıklar ve dizi kurulumu üzerine yapmış olduğu çalışmalar, müziği anlama ve bilimsel olarak açıklamanın ilk örneklerindendir. Bu keşif, Pythagoras’ın demirciler çalışırken çekiçlerden çıkan seslerin uyumundan etkilenmesi ile başlamıştır. Demircilerin kullandığı çekiç ağırlıklarından

¹⁷¹ Rodoslu Apollonios, Argo Gemicilerinin Destanı, Çev. Bilgin ADALI, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s 65

¹⁷² A.G.E., 96

¹⁷³ Aristoteles, Poetika (20. Baskı). Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s 22

¹⁷⁴ A.g.e., s 26

¹⁷⁵ Aristoteles, Politika (1. Baskı). Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s 239

esinlenerek müzikal ses aralıkları üzerinde deneyler yapan Pythagoras, farklı ağırlıktaki çekiçlerden çıkan seslerin uyumunu, tel boylarını veren büyüklüklerle oranlayarak, müzikteki ses aralıklarını oranlarla (basit kesirlerle) ifade etmiştir. Böylelikle Pythagoras, ses aralıklarının tel uzunluklarına ve tel uzunluklarının birbirine oranına bağlı olduğunu keşfetmiştir¹⁷⁶. Bulduğu bu gam dizisi günümüzde halen yaylı enstrüman icracıları tarafından kullanılmaktadır.

Demircilerin çıkardığı sesleri duyduktan sonra ses aralıkları ile çekiç büyüklükleri arasında bir ilişki olabileceğini varsayan Pythagoras, daha sonra teller, cam bardaklar ve çanlar üzerinde yaptığı deneylerle bu varsayımını doğrulamıştır. Sarkmış olan tellere farklı ağırlıklar bağlayarak, içi farklı miktarlarda su ile dolu olan cam bardaklardan çıkan sesleri karşılaştırarak veya farklı ağırlık ve büyüklükteki çanlara demir çubuklarla vurarak demircilerin demiri döverken çıkardıkları seslerde keşfettiği matematiksel oranın farklı türevlerini doğrulamıştır. Bahsi geçen sayısal oran, tel uzunluğu ile ses perdesi arasında da bulunmakta ve telli çalgılarda, telin uzunluğu değiştikçe, telin çıkardığı sesin oktavı da bu orana bağlı olarak değişmektedir. Böylece titreşen tellerin uzunluklarına göre seslerin ‘pes’ mi, ‘tiz’ mi çıkacağı belirlenmektedir ki ses yüksekliğiyle tel uzunluğu veya vurmali seslerdeki vuruş şiddeti / ağırlığı arasındaki orantı, tarihte ilk kez Pisagorcular tarafından ortaya konulmuştur. Her ne kadar “farklı büyüklüklerdeki çekiçlerin, vurdukları yüzey değişmedikçe ses dikliği üzerinde bir değişiklik yapmayacağı veya farklı ağırlıklar bağlanıp sarkıtılan tellerin çıkaracağı ses dikliklerinin oranlarının, [onların] ağırlıkları ile orantılı olmadığı gerçekleri daha sonra MÖ 2. yüzyılda Ptolemaeus tarafından belirtilse de bu hikâye Gaffurio’nun kitabında görüldüğü gibi¹⁷⁷ hâlâ popülerliğini sürdürmektedir.

Felsefesinde ve yazdığı eserlerinde müzikle ilgili birçok metafora rastlanan bir önemli isim de Platon’dur. Mağara metaforuyla ideaları tanımlarken, uyumdan pay almak söylemini bir orkestraya benzetir.

¹⁷⁶ İlhami Kaya, “Monochord Tel Bölünmeleri ile Armonikler Arasındaki Bağlantı”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, www.esosder.org - ISSN:1304-0278, cilt:16, sayı:61 (Bahar 2017): 636-646 içinde 637

¹⁷⁷ Ozan Baysal, “Erken Dönem Pythagorasçılarda Harmonia Düşüncesi ve Müzik Kuramı”, Müzikte Kuram, sayı:10 (Güz 2014): 54-73 içinde 55-56.

Platon, idealar mantığını orkestra yardımıyla daha öğretici bir hale getirerek, kurduğu devlette çocukların 20 yaşına gelene kadar müzik ve jimnastikle eğitilmeleri gerektiğini belirtir. Platon, müziğin önemini şu şekilde belirtmiştir: “Tanrı, insana jimnastiği ve müziği, doğrudan içindeki cesur yanın ve akıl yanının ihtiyaçlarının karşılanması için vermiştir; yoksa beden ile ruhun ayrı ayrı geliştirilmesi için değil; ayrıca bu da olabilir, ama iki verinin birlikte eğitimi şarttır.”¹⁷⁸

Platon müziğin yozlaşmaması gerektiğine vurgu yapmış ve ideal bir devlet içerisinde insanların iyi ahlak sahibi olabilmesi için, doğru müzikle ruhlarını beslemesi gerektiğini söyler. “İşte, bu yüzdendir ki Glaukon, müzik en önemli eğitim aracıdır, çünkü ritim ve makam ruhumuzun derinliklerine kadar sokularak bizi çepeçevre sarar, ona soylu davranış kazandırır. İnsan doğru bir müzik eğitimi almışsa, ruhu da güzelleşir, aksi halde tersi olur. Öte yandan layıkıyla müzik eğitimi almış bir insan sanattaki ve doğadaki hataları ve eksiklikleri en dikkatli kişi olarak bir bakışta sezeceği için de –haklı olarak hata ve çirkinliklere isteksiz olacak– güzel şeyleri sevip övme ve ruhunu onlarla besleme imkânı bulup kendisini de güzelleştirir ve sonunda kusursuz biri olur.”¹⁷⁹

Boethius, Helenistik dönemin son filozofu olup “Müzik Üzerine” isimli kitabıyla, müzik tarihi açısından önemli bir isimdir. Boethius ile birlikte Antik çağ felsefesi sona erer ve Orta Çağ felsefesi başlar. Filozof, matematikçi olmasının yanında iyi bir müzik teorisyenidir. Düşünceleri ve çalışmaları Antik Yunan müziği ile Orta Çağ kilise müziği arasında bir köprü görevi görür. Antik çağ Yunan müzik teorisinin, Orta Çağ ve sonrasına aktarılmasını sağlayan filozofun yazdığı kitap, adeta Antik Yunan Müziğinin son özetidir¹⁸⁰. Müzik Üzerine isimli kitabında bilgeliğe giden yollar arasında müziğinde önemli bir yeri olduğunu belirtmiş, notalarla ilgili oran hesaplamalarına da değinerek müziği farklı açılarla incelemiştir. Phythagoras, Platon ve Aristoteles gibi düşünürleri incelemiş ve kitabında düşüncelerine yer vererek onları özetlemiştir. Boethius’ un yazdığı eser, bütün Ortaçağ ve Rönesans boyunca, tek önemli bilimsel kaynak

¹⁷⁸ Platon, Devlet (33. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s 118

¹⁷⁹ Platon, Devlet (33. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s 109

¹⁸⁰ Nesrin AKAN, Boethius ve Müzik, Akdeniz Sanat Dergisi Cilt 8 Sayı 16, 2015, s 5

olarak kabul edilmiş, batıdaki üniversitelerin müzik eğitiminde ders kitabı olarak okutulmuştur¹⁸¹.

Antik Yunan mimarisinde müzikten bahsedecek olursak, müzik yapılacak mimari yapıların inşasındaki dikkat edilmesi gereken hususlarla Vitruvius' un ilgilendiği görülür. Augustus' a sunduğu De Architectura adlı yapıtında Vitruvius içerisinde müzik yapılan yapılarda ve yine müziğin esasını oluşturan ses ögesinin tiyatrolarda daha iyi duyulması için, bu binaların inşa sürecinde izlenmesi gereken ilkelere yer verir. Hatta tiyatro yapılarında insan sağlığını etkileyecek, dinleyicilerin akustik olarak duyumunu dahada eşsiz kılacak önemli detayları kaleme alarak mimarının mükemmel olması konusunda bilgilerini aktarmıştır¹⁸².

Vitruvius tiyatrolarda içinde müzik ögesi bulunan, oynanan oyunlara göre bu oyunların sahnesini üç türe ayırır; Birincisi trajik, ikincisi komik, üçüncüsü de satiriktir. Süslemeleri farklılık gösteren bu sahnelerin şemaları da birbirlerine benzemez. Trajik sahneler, sütunlar, alınlıklar, heykeller ve krallara yaraşan başka nesnelerle belirlenir; komik sahneler, sıradan konutlardan kaynaklanan balkonlu ve pencere manzaralı özel konutları sergilemektedir; satirik sahneler ise ağaçlar, mağaralar, dağlar ve peyzaj biçeminde farklı kırsal imgelerle süslenir¹⁸³. Tiyatrolarda Dioynsos adına düzenlenen şenlik ve yarışmalarda Satir oyunları tragedya ile bağlantılı fakat eğlenceli, şen, gülünç ve açık saçıktı. Başkarakterleri tanrılar olmakla beraber içerisinde müzik ögesi olarak bulunan korusu da teke biçimli ayaklı Satyrlerdi¹⁸⁴. Kaynağı efsaneler olan Tragedya, içinde barındırdığı koronun yaptığı müzik desteğiyle acıma ve korku duyguları uyandırır¹⁸⁵. Bu oyunlar içerisinde müziğin önemini anlamak istersek akışına baktığımızda, müzik karşımıza hep önemli bir unsur olarak çıkar. Tragedyanın bölümlerini kısa bilgiler halinde aktarmak gerekirse şu şekildedir;

¹⁸¹ Nesrin AKAN, Boethius ve Müzik, Akdeniz Sanat Dergisi Cilt 8 Sayı 16, 2015, s 6

¹⁸² Vitruvius, *Mimarlık Üzerine*, Çev. Çiğdem DÜRÜŞKEN, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd, Şti, İstanbul, 2018, s 180 -182

¹⁸³ A.g.e. s, 195

¹⁸⁴ Özdemir Nutku, Dünya Tiyatrosu Tarihi, Cilt 1, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 32-33

¹⁸⁵ Aziz Çalışlar, Tiyatronun Abc'si, Say Yayınları, İstanbul, 2009, s.48

3. ESKİÇAĞ TASVİR SANATINDA MÜZİK VE MÜZİK ALETLERİ

3.1. Seramik

İnsanlık tarihinin en eski kültür kalıntıları arasında yer alan, toprağa suyla şekil verilip pişirilmesiyle sağlanan seramik, insanların toprakla iç içe yaşaması ve bu sayede ana malzemesinin kolay elde edilmesiyle üretilmesi ve kullanılması kaçınılmaz olmuştur. Arkeolojik buluntular arasında önemli bir yere sahip olan seramik eserlerin yapısı, üretimde kullanılan biçimlendirme teknikleri, pişirme teknikleri, kap biçimleri, yüzeylerinde yer alan boyamalar ve tasvirlerle, üretildikleri dönem teknolojisi, toplumların birbirleriyle olan ilişkileri, sosyal ve kültürel etkileşimleri hakkında eşsiz bilgiler sunmaktadır¹⁸⁶. İn-situ durumda bulunduklarında bulundukları mimari yapı, mekan hakkında da bilgiler sunabilmektedirler. Bunu şöylede açıklayabiliriz; üzerinde dini ritüel tasvirlerinin bulunduğu bir vazo, bulunduğu yerin, kutsal bir alan olma ihtimalini destekler bir veridir. Konumuz olan müzik yada müzik aleti tasviri barındıran seramik kapların bulunduğu yerlerde, kapın tipolojisine göre tören için kullanılan bir mekan, yada kral, kraliçe gibi yönetici sınıfına ait bir mekan olma ihtimali hakkında fikir verebilir.

Elle, çarkta, kalıpta üretimi gerçekleşen seramik eserlerin en önemli aşaması şekillendirilmesidir. Arkeolojik veriler ışığında ilk üretilen seramiklerin Neolitik Dönem’de (MÖ 8000 – 5500) yılına tarihlenmektedir¹⁸⁷. Neolitik dönemle tarihlendirilen arkeolojik buluntular çanak çömleksiz (Akeramik) ve çanak çömlekli dönem diye ikiye ayrılmaktadır. Buda seramik buluntuların, arkeoloji biliminde önemini göstermektedir Akeramik dönemde çanak çömlek gibi nesneler taş ve ahşaptan yapılmaktaydı. Kilden yapılan kap kacaklar pişirilmeden yapılmaktaydı¹⁸⁸. İlk seramik örneklerine Filistin Jericho, Mezopotamya ve Anadolu’ da Çatalhöyük gibi yerleşim yerlerinde rastlamaktayız¹⁸⁹. Fakat bu dönemden tezimize konu olabilecek

¹⁸⁶ Ayşe Tuba Ökse, Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İzmir, 1993, s VIII

¹⁸⁷ Ferdane Elif Zengin, Antik Yunan Seramiklerinde Çömlekçilik Konulu Sahneler, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007, s 19

¹⁸⁸ Nezih Başgelen, Seramiğin Bulunup Geliştiği Anadolu’nun Benzersiz Dönemi Neolitik Çağ, Seramik Türkiye Dergisi, Sayı 13, 2006, s 114

¹⁸⁹ Ateş Arcasoy, Seramik Teknolojisi Kitabı, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayın no: 2, İstanbul, 1983, s 1

üzerinde müzik ya da müzik aleti tasviri bulunan, pişirilerek üretilmiş, üzeri boyalı bir seramik eser bulunmamaktadır.

Mezopotamya'nın yukarısında, Anadolu coğrafyasında MÖ 8500-7900 yıllarına Çanak Çömleksiz Neolitik B Çağı'na tarihlenen, Şanlıurfa da Hilvan ilçesi Kantara köyündeki Nevali Çori yerleşiminde bulunan kireçtaşı çanak parçasına üç insan figürü etrafı kazınarak kabartma halinde işlenmiştir. Gövdeleri cepheden verilen bu figürlerden insan yüzlü ikisi, aralarındaki yüzü pek belirtilmemiş, baklava biçimli başlı, ellerin belirtilmediği kütük şeklinde kollar ile bacaklar ve daha kısa boylu, şişman figür etrafında kollarını yukarı kaldırarak dans etmektedir. Kendilerinden geçmiş şekilde ellerini yana açar vaziyetteki bu figürlerin muhtemelen dans tasviri olabileceği belirtilmektedir¹⁹⁰. Bu sahneyle ilgili başka bir görüş ise, biri erkek diğeri kadın iki figürün ortasında yer alan, yeni doğmuş bir çocuğun etrafında dans ederek, doğum olayını kutladığıdır¹⁹¹. Bazı bilim insanlarının, ortadaki şişman figürü kurbağaya benzettiği, bazılarının ise hamile kadın olarak tanımladığı bu eser, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır. (Resim 3.1)

Resim 3.1. Şanlıurfa Arkeoloji müzesinde sergilenen çanak parçası üzerinde bulunan üç insan figürü¹⁹²

Minos kültürünün hakim olduğu Girit adasında da bulunan MÖ 1450 yılına tarihlenen bir vazo kabartmasında, Hitit medeniyetinde de karşılaştığımız sistrumun kullanıldığını görürüz. Hagia Triada bulunan Hasatçılar vazosu üzerinde, önde elinde

¹⁹⁰ Mehmet ÖNAL, Günümüz Arkeolojik Veriler Işığında Urfa ve Yakın Çevresinde Müzik, Geçmişten Günümüze Urfa'da Müzik, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Daire Başkanlığı Yayınları Şehir Kitaplığı Dizisi 47, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2019, s 12

¹⁹¹ Veli SEVİN, Anadolu Arkeolojisi, Der yayınları, İstanbul, 2003, s 34

¹⁹² <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sanliurfa/gezilecekyer/sanliurfa-arkeoloji-muzesi-1>

bir sistrumla bulunan kişiye arkada, yan yana sıralanmış şekilde üç insan figürü eşlik etmektedir (Resim 3.2). Figürlerin ağızı açık olarak tasvirinden muhtemelen aynı anda bilindik bir şarkıyı söylüyor olabilecekleri değerlendirilebilir.

Resim 3.2. Sistrum eşliğinde şarkı söyleyen insanların tasviri¹⁹³

Anadolu da arkeolojik veriler üzerinden müzik hakkında bilgi edinmek istediğimizde Hitit erken dönem kabartmalı vazoları, uygarlık tarihinde ilk defa müzik ve dansın ayrıntılı bir şekilde organize edilerek görselleştirilmesi ve bu görsellerde yer alan müzik aleti tasvirleri açısından önemli arkeolojik verilerdir. Bugün Ankara da bulunan Anadolu Medeniyetleri Müzesinde ki eserler arasında sergilenen İnandık vazosu, bu arkeolojik buluntular arasında yer alır. (Resim 3.3) İnandık vazosu üzerinde kutsal evlilik (hieros-gamos) ve bununla ilgili tasvirleri barındırmaktadır. Vazo da bulunan tasvirler müzikal icranın birçok yönünü anlatması bakımından önemli bir veridir. Vazo üzerinde yer alan sahneler, Anadolu da evlilikle ilgili törenlerde müziğin önemi ve rolüne ilişkin günümüze kadar gelen uygulamalara işaret etmektedir. Yapılan törenler sırasında müziğin eğlence amacı haricinde, müzikal unsurların düğün ritüellerinin birbirini bağlayan, başlangıçlarını ve bitişlerini gösteren bir işlevi olduğuna işaret etmektedir. Kutsal evlilik olarak isimlendirdiğimiz törenin farklı zamanlarda, farklı mekanlarda, bireysel icracılar ve müzik gruplarıyla bir düzen içerisinde yani ardı ardına yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu tören de yer alan müzik aleti tasvirleri arasında büyük lir, küçük lir, zil-çalpara ve günümüzde Anadolu' da

¹⁹³ Warren D. Anderson, Music and Musicians in Ancient Greece, Cornell Universty Press, New York, 1994, s 21, Şekil 18

kullanılan sazın ilk görsel örnekleri yer alır. Bu kabartmalı vazolar kült sahnelerinin, frizler halinde tasvir edildiği, çok saygın bir sanatı temsil etmeleri açısından önemlidir¹⁹⁴.

Resim 3.3. Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen İnandık Vazosu

Prof. Remzi Oğuz ARIK'ın Arkeoloji Müzesi müdürü olduğu dönemde Ankara'nın 42 km. Kuzeybatısında yer alan Bitik Höyüğünde, köylüler tarafından kabartmalı bir seramik eserin parçaları müzeye getirilmiştir. Sonrasında Prof. Tahsin ÖZGÜÇ tarafından yapılan yayınlarla tanıtılan Bitik Vazosu üzerinde, çalpara çalan küpeli figür tasviri yer alır. Tasvirde yer alan figürün saçları siyah, yüzü ve elleri ise kırmızı, çalparası ve elbisesi ise krem renkle boyalıdır¹⁹⁵.(Resim 3.4)

¹⁹⁴ Tahsin ÖZGÜÇ, İnandıktepe Eski Hitit Çağında Bir Kült Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s 60

¹⁹⁵ Tahsin ÖZGÜÇ, Bitik Vazosu, A.Ü. Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi Cilt XVI. Sayı: 1-2 Mart-Haziran, Ankara, 1958, s 7

Resim 3.4. Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen Bitik Vazosu¹⁹⁶

Üzerinde barındırdığı müzik aleti tasvirleriyle bilinen diğer arkeolojik buluntular, Hüseyindede vazolarıdır. Çorum'un batısında yer alan Hüseyindede de ele geçmiştir. Hüseyindede tepesi olarak isimlendirilen höyük eski bir Hitit Kült merkezi olup, kült yapıların dışında başka mimari unsurlar barındırmamaktadır. Hüseyindede de iki adet vazo buluntusu yer alır. Hüseyin dede vazoları da diğer Eski Hitit kabartmalı vazo örnekleri gibi, dini törenlerin yanında, Anadolu topraklarında Hititler dönemi içinde müzik, dans sanatlarında kullanılan enstrümanların tanınması açısından önem arz etmektedir. Hüseyindede vazo buluntuları büyük ve küçük vazo olmak üzere iki şekilde adlandırılmıştır. Küçük vazoda tek friz yer alır. Büyük vazoda (Resim 3.5) ve küçük vazoda (Resim 3.6 - Resim 3.7) da yer alan müzik aletlerinden olan saz ve onu çalan kişiler iki vazoda da renk ve duruş olarak aynı şekilde tasvir edilmiştir. Büyük vazoda saz çalan figür sağa doğru ilerler vaziyette sol eliyle tuttuğu sazı, sağ elinin başparmağıyla çalar vaziyettedir. Telli çalgılar grubundan bir müzik aleti olan sazın muhtemelen tapınak müzisyenleri tarafından, Mezopotamya da varlık gösteren Akad Krallığı döneminde icat edildiği düşünülmektedir¹⁹⁷.

¹⁹⁶https://www.google.com/search?q=B%C4%B0T%C4%B0K+VAZOSU&rlz=1C1CHBD_trTR945TR945&sxsrf=APq-WBuURthaTs3RS6BNPLrNQIMW-sCUSA:1646813751378&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjO1qWly7j2AhW3R_EDHXmgDogQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1350&bih=640&dpr=1#imgrc=BqvMgTeuAwT_gM

¹⁹⁷ Belkıs DİNÇOL, Eski Önasya ve Mısır'da Müzik, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1999, s 28

Resim 3.5. Hüseyin dede büyük vazosu¹⁹⁸

Resim 3.6. Hüseyin dede tek frizli küçük vazo¹⁹⁹

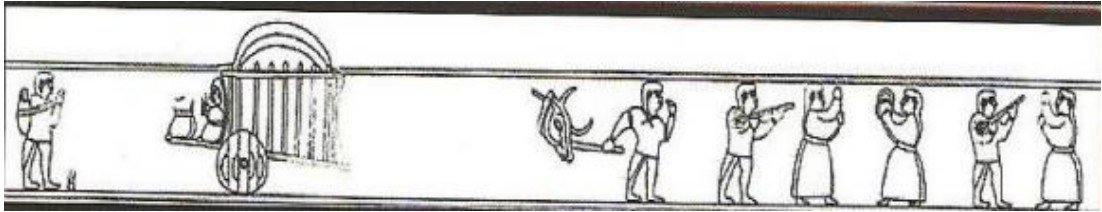
¹⁹⁸ <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:CorumMuseumVaseH%C3%BCseyindede.jpg>

¹⁹⁹ <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:H%C3%BCseyindedeVaseB.jpg>

Resim 3.7. Hüseyin dede vazolarında yer alan müzisyen ve müzik aleti tasvirleri²⁰⁰

Bugüne kadar ele geçen Hitit Uygarlığı tabletlerinde, Hitit Dönemi kabartmalı vazoların, birebir yazılı karşılığına rastlanmamış olsa da, vazolar üzerinde yer alan tasvirler, genel anlamda yazılı metinlerde anlatılanların görsel halidir. Örnek verecek olursak Hattuşa – Boğazköy arşivinde yer alan (CTH 627) KBo X 24 II numaralı metnin IV. Sütun 13 – 18 satırlarında kadınların kralın önünde ve arkasında koşarken zil, tef müzik aletlerini çaldıkları yazar. Buda bize bir nevi Hüseyindede de bulunan küçük vazonun frizinde yer alan sahneyi anlatmaktadır. (Resim 3.8)

Resim 3.8. Hüseyindede büyük vazosu friz çiziminde müzisyenler ve müzik aletleri tasviri²⁰¹

Yunan dünyasında müzik konusunda seramik buluntular önemli veriler niteliğindedirler. Protogeometrik ve Geometrik Dönemler'in çoğunlukla soyut vazo bezemelerine karşın, Geometrik Dönem sonlarına doğru figürlü vazo tasvirleri yeniden seramik sanatında yer almaya başlamıştır. Üzerinde yedi telli bir lir tasviri yer

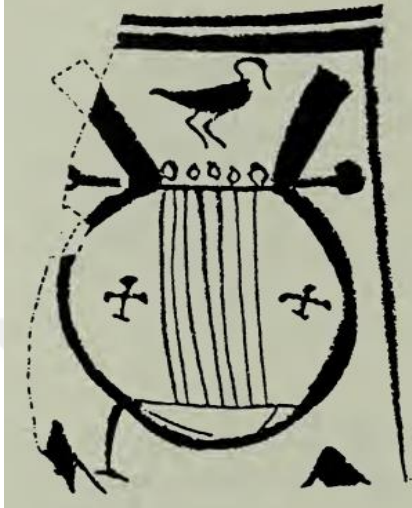
²⁰⁰

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:CorumMuseumVaseH%C3%BCseyindede.jpg>

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:H%C3%BCseyindedeVaseB.jpg>

²⁰¹ Gülgüney Masalcı Şahin, Hititçe Çivi yazılı Belgelerde Geçen Sümerce Bir Müzik Aleti, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Aralık 2016, Bilecik, s 85

alan Geç geometrik (MÖ 700 – 650) döneme tarihlenen bir karıştırma kabı parçası İzmir Smyrna kazılarında, Bayraklı’da ele geçmiştir. (Resim 3.9). Bu eser, Yunan seramik sanatında erken bir müzik aleti tasviri olması bakımından önem taşımaktadır.

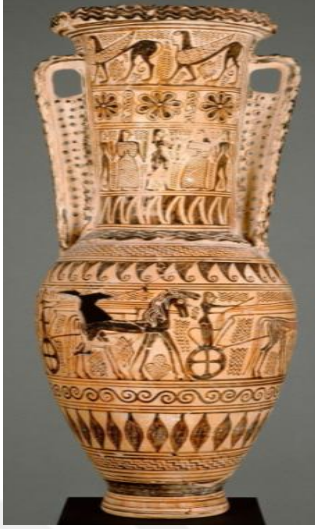
Resim 3.9. Üzerinde yedi telli lir tasviri bulunan kap parçası²⁰²

Yunan dünyasındaki kolonizasyon hareketi sayesinde MÖ 8. yüzyıldan itibaren Yunanlılar’ın başta Doğu ülkeleri olmak üzere Akdeniz uygarlıkları ile kurdukları bağlantılar, seramik sanatında figürlü sahnelerle çok daha yoğunluklu olarak yer verilmesini sağlamıştır. Yunan seramiğinde önce Siyah Figür, sonra Kırmızı Figür tekniğinin geliştirilmesi, vazolar üzerinde mitolojiye, günlük yaşam sahnelerine sıkça yer verilmesini sağlamıştır. Bu sahnelerde müzikle ilgili konulara ve müzik aletlerine de sıkça rastlanmaktadır. Bu erken döneme bir örnek olarak:

MÖ 700 – 680 yıllarına Protoattik Dönem’e tarihlendirilen, Analathos Ressamı tarafından boyanan amphora’nın üzerinde bulunan tasvirler arasında aulos çalan müzisyen tasviri yer almaktadır. 80 cm. yüksekliğinde, 27,5 çapında olan amphora Atina üretimi olup bugün için Louvre müzesi koleksiyonları arasında sergilenmektedir²⁰³. (Resim 3.10)

²⁰² Warren D. Anderson, Music and Musicians in Ancient Greece, Cornell Universty Press, New York, 1994, s 12 Şekil 9

²⁰³ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi Katalog numarası: CA 2985 / https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Loutrophoros_Analatos_profile_Louvre_CA2985.jpg

Resim 3.10. Protoattik döneme tarihlenen, Atina üretimi müzik aleti tasvirli amphora²⁰⁴

Bir başka örnek ise, şimdiye kadarki arkeolojik buluntular arasında Korinth atölyelerinde üretilen en dikkat çekici vazo olan “Chigi Vazosu” üzerinde aulos çalan müzisyen tasviri yer almaktadır²⁰⁵. Vazo MÖ 640 yıllarına tarihlenmektedir. İnsan figürleri yer alan üç friziyle dikkati çekmektedir²⁰⁶. Vazoda yer alan sahnede iki askeri birliğin belki bir eğitim esnasında, belki de bir savaş esnasında karşılaşması yer alır. Bu sırada aulos çalan kişi belkide çaldığı melodiye göre askerler mızraklarını ve kalkanlarını yukarı kaldırmışlardı. Belkide zaten mızrakları ve kalkanları havada hazır haldeyken aulos çalınmasıyla beraber, tasvirde de yer aldığı gibi ayaklarını bir adım öne alarak mücadeleye başlamışlardı. Yani aulos icracısı eğer bu askerler eğitim yapıyorsa hangi melodide hücumla geçeceklerini, melodiyle veya bir siren sesiyle onlara bildiriyor olabilirdi. Belki de günümüzde savaşta kullanılan hücum borusu icrasının erken örnek tasvirlerinden biriydi diye öngörülebilir. Eğer tasvire dikkatli bakılırsa bir çok tasvirde yer alan aulosun normalde aşağıya doğru çalınan bir tasviri söz konusu olmayıp, adeta savaş alanı veya eğitim alanında bulunan askerlerin duyabilmesi için aulosunu alışıktığımız ve icracısına çok nadir rastlanan bir

²⁰⁴ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010260693>

²⁰⁵ I Greci in Occidente, forme dell organizzazione politica dei greci, Bompiani casa editrice, 1996, s 49

²⁰⁶ Jeffry M. Hurwit, Reading the Chigi Vase, The Journal Of The American School Of Classical Studies At Athens, Hesperia 71, 2002, s 1 – 22 / Tom Rasmussen, Paris On the Chigi Vase, Cedrus, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi, Cilt I, 2013, s 55 – 64

pozisyonda, ses çıkan bölümünü yukarıya kaldırarak yapmaktadır. Hatta üzerindeki kıyafetinin tek bir renk olarak belden kemerli bir şekilde ve düzenli olmasından, önünde bulunan birlikle aynı ayaklarını öne atar vaziyette tasvir edildiğinden, askeri birliklerin düzenli yürümesini sağlayan, görevli bir müzisyen, günümüz deyişle askeri bandocu olduğunu bile varsayım olarak yaklaşmamızı sağlayabilir. Neticede o dönemde tank top, uçak, füze olmadığından, o dönem için en önemli askeri güç iyi kalkan, mızrak ve zırhla donanmış piyade diye nitelendirebileceğimiz zırhlı savaşçılardı. Üzerlerindeki donanımlarıyla adeta o dönemin güçlü bir savaş birliğinin arasında tasvirde yer alacak bir müzisyeninde sıradan bir müzisyen olacağı düşünülemez. Enstrümanının lir, arp gibi daha yumuşak tonlarda sesler çıkaran bir enstrüman olmayıp herkesle daha rahat bir şekilde duyulabilecek bir enstrüman olması, o dönem için bizlere hangi enstrümanın hangi etkinliklerde kullanıldığını gösteren güzel bir belge niteliğindedir. Vazo şu anda Roma’ da Villa Giulia Ulusal Etrüsk Müzesinde 22679 envanter numarasıyla sergilenmektedir²⁰⁷. (Resim 3.11)

Resim 3.11. Chigi vazosu üzerinde yer alan Aulos çalan müzisyen tasviri²⁰⁸

Müzik ve müzik aleti tasvirli seramik eserlerden, MÖ 500 – 490 yıllarına tarihlenen Diosphos ressamının çizimleriyle süslenmiş bir başka eser bugün Louvre

²⁰⁷ <https://www.scribd.com/document/340283188/Chigi> / https://stringfixer.com/tr/Chigi_vase

²⁰⁸ Giovanni Pugliese Carratelli, I Greci In Occidente, RCS Libri&Grandi Opere S.p.A. II Edizione Bompiani Luglio, Venezia, 1996, s 49

müzesi koleksiyon eserleri arasında yer almaktadır. Siyah figürlü amphora üzerinde iki sahne yer almaktadır. A ve B olarak adlandırılan her iki yüzünde de müzik aleti çalan figürler yer almaktadır. (Resim 3.12) Frizi palmetle süslenmiş olan amphoranın gövdesindeki tasvir muhtemelen bir müzik yarışmasıdır. A yüzünde yer alan sahnede, kürsü üzerinde ayakta duran bir müzisyen mızrapıyla lir çalarken tasvir edilmiştir. B yüzünde ise yine kürsü üzerinde aulos çalan bir müzisyen tasviri yer almaktadır²⁰⁹.

Resim 3.12. Lir ve aulos çalan müzisyen tasvirinin yer aldığı siyah figürlü amphora²¹⁰

Yunan seramik sanatında kırmızı figür uygulamalarının başlamasıyla birlikte günlük yaşamdan, mitolojiden alınan sahnelere bu tekniğin sağladığı olanaklar sayesinde çok daha ayrıntılı olarak yer verilmeye başlanır. Bu sahnelerdeki giysiler, çeşitli eşyalar, mobilya detayları gibi müzik aletleri de incelikli olarak tasvir edilir. Özellikle Attika kırmızı figür ressamlarının müzikle ilgili olan, müzik aletlerinin yer aldığı sahnelere eserlerinde sıkça yer verdikleri görülür:

Örneğin, bugün British museum da sergilenen, İtalya Capua bölgesi kazılarında ele geçen MÖ 470 yılına tarihlenen bir kırmızı figür Attika hydriasi üzerinde müzik sahnesi tasvir edilmektedir. Bu sahnede, Athena, Hera, Afrodite, Paris ve müzikal bir unsur olarak lir resmedilmiştir. Yunan mitolojisinde Paris'in yargısı olarak

²⁰⁹ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter kodu: N 3205, Katalog numarası: F 389

²¹⁰ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010250535>

adlandırılan sahnede Hermes'in yol göstericiliğinde İda dağına giden üç tanrıça, içlerinden hangisinin daha güzel olduğunu sormak için Paris' e gitmeleri tasvir edilmiştir. Paris oturur vaziyette, uzun saçlı, alnının çevresinde dalgalı bukleler elinde liriyle İda dağında oturmaktadır. Paris'in oturduğu İda dağının alt tarafında bir koç tasviri yer alır. Paris'in karşısında üç tanrıça sıralı olarak ona gelmektedir. En önde Hera yer almaktadır. Üzerine chiton ve himation giymiş şekilde, kulağında küpesi, sağ elinde koluyla da desteklediği hanımeli çiçeğiyle süslenmiş asası yer alırken, sol elinde mitolojide de geçen uyuşmazlığın sembolü altın elmayı tutmaktadır. Hera'nın hemen arkasında, üzerinde chiton, sağ elinde mızrağıyla Athena tasviri yer alır. Athena'nın sol eli Hera'nın arkasında tasvir edilmiştir. Başını geriye çeviren Athena, Aphrodit'e bakmaktadır. Aphrodit üzerinde bir chiton, kollarını ve başının arkası örten bir manto ile tasvirde yer alır. Hydria üzerindeki bu sahne alttan ve üstten içlerinde meander şekiller bulunan şerit arasında yer almaktadır²¹¹. Karşısında üç tanrıçanın ayakta durarak Paris'in fikrine ihtiyaç duymaları hatta yargısını beklemesi esnasında, nesne olarak bir müzik enstrümanının görselde yer alması, belki de müziğin insanoğlunun fikirlerini, bakış açısını değiştirmede, hatta önemli kararlar alırken etkin bir rolü olabileceğini anlatmaktadır diye öngörülebilir. (Resim 3.13)

Resim 3.13. Kırmızı figür tekniğiyle resmedilmiş üç tanrıça ve elinde liriyle Paris²¹²

²¹¹ https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1873-0820-353

²¹² https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1b/Painter_of_the_Yale_Oinochoe_ARV_503_20_judgement_of_Pairs_%2803%29.jpg?uselang=tr

Müzikal sahneye sahip başka bir arkeolojik buluntu ise bugün Münih’ te sergilenmektedir. (Resim 3.14) Kırmızı figür ressamı Phintias tarafından resmedilmiştir. Tasvirde bir müzik dersi yer almaktadır. Sağ tarafta elinde liriyle bir hoca, ortada da bir çocuk ve onun solunda, yine elinde liriyle yüzü hocasında dönük bir öğrenci yer almaktadır. Eğitim içerisinde müziğin olması, müziğin bazı gelenekler ve kurallarla devam ettiğini, iyi bir icracı olabilmek için eğitimin o dönemdeki önemini vurgulamaktadır. Hydria, M.Ö. 510 yılına tarihlendirilmekte ve Vulci buluntusudur²¹³.

Resim 3.14. Müzik dersi tasvirinde elinde lirleriyle öğretmen ve öğrencisi²¹⁴

British Museum’da sergilenen bir başka arkeolojik buluntu amphora üzerinde de müzikal bir sahne mevcuttur. Müzik ve müzik aleti tasvirleriyle Eski Yunan kültüründe müzik olgusunu yansıtan bu amphora M.Ö 440 yılı tarihlendirilmekte, Vulci buluntusudur²¹⁵. 58,5 cm yüksekliğindeki eser üzerinde sol tarafta bulunan figür elinde Aulos tutmaktadır. Peleus ressamı tarafından boyanan amphoranın arka bölümünde ise at nalı şeklinde lir ortada ki figürün üstünde durmaktadır. Orta da

²¹³ Anton Killin, The origins of music: evidence, theory, and prospects, Music & Science, Volume 1, 2018 s 15 figür 7

²¹⁴ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Music_lesson_Staatliche_Antikensammlungen_2421.jpg?uselang=tr#filelinks

²¹⁵ https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1847-0909-7

bulunan sandalyede ise dokuz Musa'dan biri olan Terpsichore oturarak elinde magadis (arp) çalarken tasvir edilmektedir. Ayakta duran Mausaios figürünün saçlarında defne yapraklarından yapılmış bir çelenk vardır. Bir elinde ucunda defne yaprakları bulunan bir asa tutarken, diğer elinde bir lir tutmaktadır²¹⁶. Lir Apollon'un artybitrumleri arasında yer alır. (Resim 3.15 – Resim 3.16)

Resim 3.15. Melousa ve Terpsichore enstrümanlarıyla²¹⁷

²¹⁶ Warren D. Anderson, *Music and Musicians in Ancient Greece*, Cornell University Press, New York, 1994, s. 197

²¹⁷ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7a/Peleus_Painter_ARV_1039_13_Musaios_with_Melousa_and_Terpsichore_-_woman_between_two_youths_%2801%29.jpg?uselang=tr

Resim 3.16. Mousaios elinde kaplumbağa kabuğundan yapılmış liriyle tasviri²¹⁸

British Museum’da sergilen MÖ 450-440 yıllarına ait Vulci buluntusu stamnos Peleus ressamının bir yapıtıdır.²¹⁹ Stamnos üzerindeki tasvirde bir kottabos sahnesi yani içki atma oyunu resmedilmiştir. Bu eserin üzerinde bulunan tasvirlerde de müzikal bir sahne söz konusudur. Eser üzerindeki tasvirde, klineye yaslanmış sakallı iki genç erkek yer almaktadır. Ayakta bir kadın bulunmakta ve aulos çalmaktadır. Klineye yaslanmış iki erkek aulos çalan bu kadına şarkı söyleyerek eşlik etmektedirler. Ortada uzanan adamın arkasında bulunan kişi elindeki kadehle içki atma oyununun görselini bizlere sunmaktadır. (Resim 3.17)

²¹⁸https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c3/Peleus_Painter_ARV_1039_13_Musaios_wi_th_Melousa_and_Terpsichore_-_woman_between_two_youths_%2807%29.jpg?uselang=tr

²¹⁹ https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1843-1103-99

Resim 3.17. Aulos çalan kadın ve ona eşlik eden iki genç adam²²⁰

Müzikal sahneyi üzerindeki tasvirlerinde bulunduran bir diğer arkeolojik eser, yine British Museum da sergilenmektedir. Hydria, MÖ 470-460 yıllarına tarihlendirilmektedir. Agrigento Ressamı tarafından boyanmıştır. Rodos' ta Fikellura mezar kazıları buluntusudur²²¹. Üzerinde yer alan tasvirde, sakallı bir müzik öğretmeni, başında çelenk, sandalye üzerinde oturmaktadır. Öğretmenin ağzından eğik bir çizgide yükselir vaziyette nota gibi bir desen çıkmaktadır. Elinde chellys veya barbiton bulunan öğretmenin ön tarafında aulos çalan bir çocuk oturmaktadır. Oturan çocuğun hemen arkasında küçük bir maymun onun hemen ardında ise ayakta bir genç yer alır. Ayakta duran genç elinde auloslarıyla belki bir sonraki ders alacak öğrencidir. Oturan hocanın arkasında bir sehpanın üzerinde bir yabani kedi tasviri vardır. Kediye doğru eğilen bir genç sol elinde lir tut tutmaktadır. Onun arkasında yine bir genç elinde auloslar la ayakta durmaktadır. Onun hemen arkasında yerde oturan bir köpek yer alır. Köpeğin arkasında yine bir sandalye üzerinde oturur vaziyette aulos çalan bir genç bulunur. Tasvir hydrianın boynunda ve gövdesinde bulunan palmet şeritleri arasındaki bölgede yer alır.²²². (Resim 3.18)

²²⁰

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b6/Peleus_Painter_ARV_1039_8_symposion_-_three_draped_youths_%2803%29.jpg?uselang=tr

²²¹ https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1864-1007-84

²²² Warren D. Anderson, Music and Musicians in Ancient Greece, Cornell University Press, New York, 1994, s 195

Resim 3.18. Barbiton çalın, nota veya şarkı söyleyen öğretmen ve aulos öğrenen öğrenciler²²³

Kırmızı figür ressamı arasında en tanınanlardan Berlin Ressamı'nın eseri olan amphora üzerinde iki yüzde de müzik aleti olarak barbiton yer almaktadır. Amphora'nın A yüzünde kanatlı şapkası ve ayaklarında bulunan kanatlarıyla Hermes ve onun önünde başı arka tarafa dönük bir satyr yer almaktadır. Hermes'in ön tarafa uzattığı elinde kantharos tutarken, arka tarafta bulunan elinde oinochoe tutmaktadır. Satyr'in bir elinde lir, diğer elinde mızrap yer almaktadır. Başında sarmaşık yapraklarından bir çelenk bulunmaktadır. İki tasvirin ayaklarının yanında yukarıya bakan bir geyik tasviri yer alır. B yüzünde ise, başında sarmaşık yapraklarından yapılmış bir taç bulunan satyr yer alır. Satyr bir elinde lir, diğer elinde kantharos

²²³ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/29/Agrirento_Painter_ARV_579_87_music-lesson_%2801%29.jpg?uselang=tr

tutmaktadır. Amphora MÖ 500 – 490 yıllarına tarihlenmektedir. 81,5 cm yüksekliğinde (kapaklı), çevresi 138 cm olup Vulci buluntusudur²²⁴. (Resim 3.19)

Resim 3.19. Berlin ressamı tarafından boyanan müzik aleti tasvirli amphora²²⁵

Aulos, ahşaptan olması nedeniyle en çok çobanlar tarafından yapılarak deneme yanılma yoluyla geliştirildiği düşünülen bir müzik aletidir. Mitolojideki anlatımlarlarda her ne kadar icat edilmesi tanrılarla bağdaştırılmış olsa da, gerçekte bu enstrümanın insanlar tarafından kullanılmıştır. Bu bağlamda aulos'un çobanlara has bir müzik aleti olduğu düşünülebilir. Günümüzde çobanların kaval çalması gibi, o dönemde yaşayan çobanların aulos çalmakta oldukları anlaşılmaktadır. Çünkü aulos doğada kolayca temin edilebilen kamış malzemeden yapılan basit bir çalgıdır. Yunanistan' daki Katakalon Müzik Enstrümanları Müzesi (A), Louvre'da (B) restitüsyonları yer alan aulos'lar, birbirine bağlanmış kamışlara belirli aralıklarla açılan deliklerle kolayca yapılabilmektedirler. (Resim 2.20)

²²⁴[http://www.smbdigital.de/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.\\$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=2&sp=3&sp=Slightbox_3x4&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=1](http://www.smbdigital.de/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=2&sp=3&sp=Slightbox_3x4&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=1)

²²⁵https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/06/Berlin_Painter_ARV_197_9_two_satyrs_with_barbitos_%2801%29.jpg

Resim 3.20. Aulos reconstruction örnekleri

Antik Yunan'da aulos'un sadece üst sınıf eğitimciler tarafından öğretilmeden, çobanların birçoğunun da aulos çalabiliyor oluşu görüşünü destekleyen görsellere sahip M.Ö. 470 yılına tarihlenen, Geras ressamına ait çizimlerin süslediği bir pelike bugün Louvre müzesi eserleri arasında yer almaktadır. Atina' da üretilen pelike, Nola bölgesinde ele geçmiş ve 1863 yılında satın alma yoluyla Louvre müzesi eserleri arasına katılmıştır. Pelike' nin A ve B olarak adlandırılan gövdesindeki her iki yüzünde de müzik aleti tasvirleri yer almaktadır. A yüzünde koç üzerine oturmuş bir çoban aulos çalarken tasvir edilmiştir. B yüzünde ise keçi üzerinde oturmuş bir çoban yine aulos çalarken tasvir edilmiştir²²⁸. Pelike üzerinde yer alan tasvirdeki çobanın koyunun veya keçinin üstüne otumasını sembolik olarak değerlendirmek görüşündeyim. Belkide Geras Ressamı çobanı bir koyunun, keçinin üstüne oturttuğu bu tasvirlerde, çobanın sahip olduğu koyun veya keçi sürüsünün hakimiyetini belirtmek istemiş olabilir. Aynı pelike üzerindeki iki tasvirde çoban yüz figürü ve üzerindeki kıyafetler aynı şekilde resmedilirken, aynı çobanın aulos icra biçiminde dikkatli bakıldığında farklılık göze çarpmaktadır. Koç üzerindeki tasvirde aulos aşağıya doğru bakar vaziyetteyken, ağız bölgesi de kapalı çizilmiştir. Fakat diğer B yüzünde bulunan tasvirde çoban aulosu daha yukarı kaldırarak icra etmekte ve keçinin ağzı açık olarak resmedilmiştir. Buradan iki hayvanın ilerlerken çıkardığı sesler arasında farklar olduğu için, keçide çoban aulosu çalmak için daha fazla efor sarfediyor olabilmesini tasvirde belirtmiş olabilirmi? sorusunu sorabiliriz. Buradan da tasvirlerde yer alan

²²⁶ <https://www.worldhistory.org/image/686/greek-double-aulos/>

²²⁷ <https://www.maxbrumbergflutes.eu/en/katalog/test-aulos/>

²²⁸ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi Katalog numarası: G 536, Koleksiyon numarası Cp 823

aulos icra ediş sahnelerinde, aulosun bulunduğu ortamdaki ses seviyesini öngörebiliriz. Yani aşağıya doğru çalınan aulos tasvirlerinde nispeten daha az efor sarfederek daha az enstrüman sesi söz konusuyken, aulosu yukarıya kaldırmış olarak yapılan icra tasvirlerinde daha fazla eforla, daha fazla ses edilmiş olabildiğini, vazo ressamlarının bunu tasvirlerde yansıttığını öngörebiliriz. Neticede ressamlar iyi gözlemciler olduğu için bu gibi detaylar konusunda dikkatli davranmış olabilirler. (Resim 3.21)

Resim 3.21. Geras ressamı ait müzik aleti tasvirli pelike²²⁹

M.Ö. 390 – 380 yıllarına tarihlenen Asteas tarafından boyanan lekanis kapağı üzerinde yer alan müzik aleti tasvirleri dikkat çekicidir. Lekanis, Paestum’ da üretilmiş olup, Taranto bölgesi kazılarında bulunmuştur. Üzerinde Apollon ve Marsyas, lir, aulos tasvirlerini barındırmaktadır. Marsyas saçlarının üstü kel şekilde, iki kolunda bileziklerle, sırtında leopar derisinden pardalidesiyle bir kayanın üstüne oturmuş iki eliyle aulos çalar vaziyette tasvir edilmiştir. Onun hemen önünde defne yapraklarından tacı, üzeri işlemeli himationu, himationunun üzerinde kemeri, ayaklarında sandaletleriyle bir kayanın üstüne oturmuş olan Apollon elinde lirle ve çalar vaziyette tasvir edilmiştir. Apollon’un ön tarafında ise ellerinde lir, bilezikleri taları kolyeleriyle birer kayanın üzerine oturur şekilde 3 tane ilham perisi tasviri yer almaktadır. Perilerin ve Marsyas’ın hemen arkasında iyon başlıklı sütunlarla bir

²²⁹ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010270387>

tapınak tasviri yer almaktadır. Lekanis, bugün için Louvre müzesi eserleri arasında sergilenmektedir²³⁰. (Resim 3.22)

Resim 3.22. Üzerinde lir, aulos, Apollon ve Marsyas tasvirleri bulunan lekanis kapağı²³¹

3.2. Taş ve Terracotta Eserler

Mezopotamya, Anadolu ve birçok coğrafya da arkeolojik buluntular içerisinde, müzik aletlerinin (lir, arp, saz, aulos, davul gibi) tasvir edildiği taş eserler bulunmaktadır. Bu kapsamda en erken örnek, MÖ. 3200-3000 arasına tarihlenen ve Filistin Megiddo' da bulunan bir taş kabartmadır. (Resim 3.23) Lirin ilk kez Sami kökenli göçebeler tarafından Kuzey Suriye'ye getirildiği düşünülürse, bu tasvirin bölgede bulunan bir eser üzerinde yer alması doğal karşılanmalıdır.²³².

²³⁰ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi Katolog numarası: K 570.2, Koleksiyon numarası ED 933

²³¹ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010383043>

²³² Zeynep HELVACI, Lirin Tarihi: Eski Önasya ve Yunan Uygarlıklarında Kullanılan Lirlerin Karşılaştırılması, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s 66

Resim 3.23. Megiddo da bulunan taş kabartmanın çizimi ²³³

Eskiçağın başlıca müzik aletlerinden olan arp'ın kökeni MÖ 3500 yıllarına kadar gitmektedir. Arp, uzun yıllardır süren arkeolojik çalışmalarda görsel tasvirine an en çok rastlanan müzik aleti olan lirin ve kitharanın bir nevi atası sayılmaktadır. Arp yapımı için kullanılan malzemenin ahşap olması nedeniyle günümüze pek kalıntıları pek ulaşamamıştır. Kiklad adalarında Keros kültürü heykelcik grubu buluntuları arasında yer alan arp sanatçısı heykelciği, bu aletin kullanım biçimini yansıtmalarının yanında, müzik aleti tasvirli bir taş eser olması ile de konumuz bakımından önem taşımaktadır. Bugün Atina Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve Paros mermerinden yapılmış olan yapıt, sadece 22.5 cm. yüksekliğe sahip bulunmakta ve MÖ. 2800 - 2300 yıllarına tarihlenmektedir. (Resim 3.24)

²³³ Ake NORBORG, Ancient Middle Eastern Lyres, Musikmuseets Skrifter, Stockholm, 1995, s 31

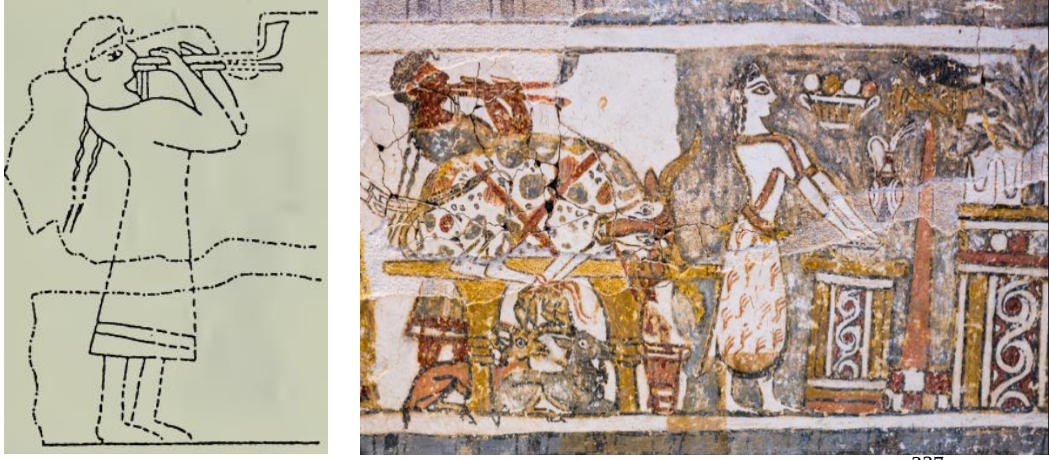
Resim 3.24. Keros kültürü arp çalan müzisyen heykelciği²³⁴

Ege denizinde Girit adasında MÖ 3500 yıllarında doğan bir uygarlık olan Minos uygarlığı, özellikle günümüze ulaşan saray kalıntılarıyla tanınmaktadır. Arkeolojik araştırmalar neticesinde bu sarayların daha çok yönetsel amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir. Saray ve çevresindeki yerleşimlerde yapılan araştırmalar, Minos kültürünün tanımlanması açısından önemli veriler sunmaktadır. Minos sanatı, tüm öğeleri içerisinde özellikle seramik ve fresk boyamaları, Minos tarih ve kültürünün dönemlere ayrılmasında arkeologlar için önemli veriler sunar. Erken Minos Dönemi sanatında geometrik şekiller söz konusuysa, sonraki dönemde nesnel çizimler göze çarpar. Erken ve sonraki dönemde, tezimizde konu olabilecek herhangi müzik ve müzik aleti tasvirli bir esere arkeolojik araştırmalarda rastlanmamıştır. Geç minos sanatı nesne ve figür boyamaları yönünden daha zengin verilere sahiptir. Hagia Triada buluntusu olan Geç Minos Dönemi'ne ait, taş bir lahit üzerindeki çift boru çalan insan tasviri, Minos kültüründe nefesli enstrüman kullanımının varlığını yansıtmaktadır. Minos boyamalarında insan figürlerinin, genel olarak profilden çizimi söz konusudur²³⁵. Çift borusuyla dini bir törene çalar vaziyette çizilerek eşlik etmekte olan müzisyenin bulunduğu eserde, bir açık hava tapınağı ve onun ön tarafında yer alan bir açık hava sunağı resmedilmiştir. Sunağın üstünde bir boğa yer alırken, altında ise iki keçi yer almaktadır. Bu kurban sahnesinin işlendiği, dini ritüel sahnesine çift borusuyla müzisyen mistik bir hava katmaktadır²³⁶. (Resim 3.25)

²³⁴ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Harpist_of_Keros,_NAMA3908,_Athens,_Greece1.jpg

²³⁵ https://stringfixer.com/tr/Minoan_painting

²³⁶ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Painting_on_limestone_sarcophagus_of_religious_rituals_from_Hagia_Triada_-_Heraklion_AM_-_07.jpg

Resim 3.25. Çift boru çalan Minos kültürüne ait tasvir çizimi ve resmi ²³⁷

Hagia Triada lahtinin diğer yüzünde yer alan sahnede ise müzik aleti, müzisyenin elinde olacak şekilde tasvir edilmiştir. (Resim 3.26) Lahit 137 cm uzunluğunda, 45 cm genişliğindedir. Kireçtaşı malzemeden yapılmıştır. Lahit üzerinde dini bir ritüel sırasında yapılan uygulamalar resmedilmiştir. Tasvirde libasyon sahnesi söz konusudur. Açık hava tapınağına hediye sunan kadınların arkasında, üçüncü sırada bulunan erkek figürü lir çalarak bu törene eşlik etmektedir. Boyamada, erkekler kırmızı ten rengiyle, kadınlar ise beyaz ten rengiyle tasvir edilmiştir.

Resim 3.26. Hagia Triada lahti üzerinde lir tasviri ²³⁸

²³⁷ Warren D. Anderson, Music and Musicians in Ancient Greece, Cornell University Press, New York, 1994, s 19, Şekil 16

²³⁸ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bc/Painting_on_limestone_sarcophagus_of_religious_rituals_from_Hagia_Triada_-_Heraklion_AM_-_02.jpg

Antik Yunan medeniyetinde, bağ bahçe gibi yerlerde çalışmaya gidilirken veya buralardan dönerken, işçilerin belirli bazı özel şarkıları hep beraber söylediği düşünülmektedir²³⁹. Tarımın insan hayatına girmesiyle birlikte köy gibi küçük yerleşim yerlerinde günümüzde de devam eden iş yaparken yardımlaşma, çalışırken belirli bir motiveyi gerektirmekteydi. İşte günümüzde de imece olarak devam eden birbirine yapılacak işlerde yardım edilme işlerinde müzik, enstrüman yada vokal yoluyla bu motiveyi sağlamaktaydı. Yukarıda bahsi geçen toplu yapılan ve yoğun iş gücü isteyen en önemli aktivitelerden biri ekin biçmekti ve müzik, belirli bir ritmin oturmasını sağlayıp, çalışanların ruhen gıda almasını sağlayarak onları motive etmekteydi. Günümüze ulaşan yazılı ve görsel kaynaklarda bu görüşü destekler niteliktedir. Yapılan bir işe uyum açısından müziğin önemli olduğu düşünülmektedir. Özellikle aynı anda orak sallamak, kürek çekmek gibi faaliyetlerde bir ritm le beraber toplu hareket etmek yapılan işte etkin bir ivme kazandırdığı günümüzde de göze çarpmaktadır. Kısacası müzik çalışma hayatında da bir şekilde hep yerini almıştır. Antik Yunan, ve diğer uygarlıklarda da bu gibi toplu yapılan işlen işlerde, müzik için enstrüman olarak Lir ve Aulos kullanımı yapıldığı çeşitli arkeolojik buluntular üzerinde yer alan görsellerde göze çarpmaktadır. Thebes grubu heykelticiklerin arasında yer alan MÖ 6. yüzyılın sonlarına tarihlenen, Paris Louvre müzesinde sergilenen, dekoratif amaçlı süs eşyası olarak kullanıldığı düşünülen terracota grup heykelciğinde de, aulos çalan bir icracının, ekmek yapan kadınlara eşlik ettiği görülmektedir. (Resim 3.27)

Resim 3.27. Aulos icrası eşliğinde ekmek yapan kadınlar²⁴⁰

²³⁹ Martin Litchfield West, *Ancient Greek Music*, Clarendon Press, New York, 1992, s 28 / Bahar Sarıboğa, Çiler Akıncı, “Antik Yunan Toplumunda ve Felsefesinde Müzik ve Flüt Çalgısı”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 3/6, 2017: s 17-32.

²⁴⁰ Martin Litchfield West, *Ancient Greek Music*, Clarendon Press, New York, 1992, s 213, Şekil 8 / <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010258992>

Arkaik Dönem'e ait (MÖ 575 – 550) Kıbrıs buluntusu kireç taşından yapılmış, aulos çalan bir figürün tasvir edildiği heykelcik ise bugün Louvre koleksiyonundadır. Ayakta duran kiton giymiş ve aulos çalan bir müzisyenin tasvir edildiği heykelcik üzerindeki kırmızı boyalar günümüze kadar ulaşabilmiştir²⁴¹. (Resim 3.28). Bu yapıt, Doğu Akdeniz'de müziğin ve müzik aletlerinin yerini göstermesi bakımından önem taşımakta; bu yapı içinde çift borulu aulos'un yer aldığını göstermektedir.

Resim 3.28. Kireç taşından yapılmış, aulos çalan müzisyen heykelciği²⁴²

Arkeologlar 1995 yılı Assos batı nekropolü kazılarında, Geç Klasik Döneme tarihlenen bir mezar ortaya çıkarmışlardır. Sıradan olduğu düşünülen mezar içindeki, mezar hediyeleri buluntuyu, bilim dünyasının ilgi odağı haline getirmiştir. Aristoteles'in Assos'ta felsefe okulunu kurduğu tarihlerin (MÖ 347- 344) biraz öncesiyle tarihlenmesi, mezar içerisinde yer alan altın takılar, terracotta figürinleri, vazolardan oluşan 62 parça eseri, o dönemde Assos kentinin sosyo – kültürel yapısı hakkında bilgi vermesi açısından önemli kılmıştır. Assos'ta klasik çağın, günlük yaşamı ve müziğin yeri hakkında bize plastik sanat yoluyla anlamamız açısından önemli olan buluntular bugün, Assos – Çanakkale müzesinde sergilenmektedir²⁴³. Terracotta figürinler flüt, kithara, lir, kastanyet çalmakta olup, şarkı söyleyen, dans eden kadın görselleride

²⁴¹ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi eser kodu: AM 1164

²⁴² <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010122465>

²⁴³ Esra Bakar, Anadolu'da Arkeoloji ve Mimarlık Tarihi, Assos Araştırma ve Tarihi Yapıları, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s 13 /Tuna Sare Ağtürk – Nurettin Arslan, Terracotta Treasurat Assos, Ege yayınları, İstanbul, 2015, s 130

barındırmaktadır. İçinde Pan flüt çalan silenos'un da yer alması nedeniyle tüm bu terracotta grubun, Dionyssos kültüyle ilgili olduğu öngörülebilir. (Resim 3.29)

Resim 3.29. Assos terracotta müzisyen figürinleri²⁴⁴

British Museum'da sergilen terracotta adak levhası, üzerinde aulos ve lir çalan iki figür barındırır. İtalya'nın Caere bölgesi buluntusudur. M.Ö. 400 – 300 yıllarına tarihlendirilen arkeolojik eser üzerinde ki lir, mızrapla çalınır şekilde tasvir edilmiştir. (Resim 3.30)

²⁴⁴ [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Troy_Museum_\(%C3%87anakkale\)_musician_7960.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Troy_Museum_(%C3%87anakkale)_musician_7960.jpg)

Resim 3.30. Pişmiş topraktan yapılmış adak heykeli²⁴⁵

Terracota eserler üzerinde detayların yer aldığı güzel bir örnek müzikal kompozisyonuyla dikkat çekici bir görüntüye sahiptir. 22,9 cm uzunluğundaki eser, Helenistik Dönem içerisinde 3. yüzyıl sonları, 2. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir²⁴⁶. Eserin buluntu yeri tam olarak belli değildir. 2016 yılında satın alınma yoluyla MET Museum koleksiyonları arasına eklenmiştir. Eser üzerinde, zarif bir şekilde dekore edilerek döşenmiş bir kline üzerinde bir düğün ziyafeti söz konusudur. Kline'nin en sağında genç bir adam uzanmış eliyle şarap dolu kadehini kaldırmakta ve onu yudumlamaya hazırlanmaktadır. Kanepenin diğer tarafının önünde bir kadın oturmakta ve lir çalmaktadır. Bu genç çiftte iki eros eşlik etmektedir. 4 figüründe başlarında sarmaşık yapraklarından oluşan bir çelenk ve taç mevcuttur. Süslü stili, üzerindeki çok renkli boyamayı halen azda olsa barındırmasıyla muhteşem bir eser olan bu grup, Yunan sanatında ve düşüncesinde ki, evliliği tasvir ediyor olabilir. Hatta burada genç çiftin arasındaki aşkı anlatmak için, lir' le müzik yapılmasını belki de aşkın bir ifadesi olarak anlatıyor olabilir. Müziğin evlilik gibi önemli bir olayın en başlangıcında bile rol alması, terracota eserin ait olduğu kültürdeki Yunan kültüründe, müziğin yeri hakkında bize fikir sunan belge niteliğindedir. (Resim 3.31)

²⁴⁵ <https://www.britishmuseum.org/> sayfasından katalog incelenmiştir. Museum number: 1919,0620.6

²⁴⁶ <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/711029?ft=lyre&offset=120&rpp=40&pos=137>

Resim 3.31. Teracota grup üzerinde lir çalan gelin²⁴⁷

Müzik eğitimi Helenistik Dönem içerisinde önem kazanmıştır. Helenistik dönem içerisinde fiziksel ve zihinsel eğitimlerin yer aldığı Gymnasion ların yanında bulunan küçük tiyatrolar bunu destekler niteliktedir. Gymnasion' lar da verilen her eğitim için farklı saatler kullanılmaktaydı. Müzik için genelde öğleden sonraki saatler kullanılmaktaydı²⁴⁸. Helenistik dönemin muhteşem plastik sanat eserleri, o dönemde yaşanan kentlerin her yerini süslemekteydi. Hatta yaşanan mekanlarda da bir çok heykelcik dekoratif amaçla yerini almaktaydı. Günümüze ulaşan görsellerden, yapılardan mimarideki estetik güzelliği görmekteyiz. İşte belki bir eğitim yerinde bir köşe kenarında, belki de bir yaşam alanının köşesini süslemiş olan Smyrna' da üretilmiş, Helenistik dönemle tarihlenen aulos çalan bir baş tasviri terracotta heykelcik parçası 2.7 cm yüksekliğinde, 2 cm genişliğinde, kil malzemeden yapılmıştır. Eser üzerinde burun kısmı ve saçların bulunduğu bölüm her ne kadar yok olsa da ağız bölümünde yer alan çifte flüt yani aulos çalan delikler belli şekildedir²⁴⁹. (Resim 3.32)

²⁴⁷<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=Terracotta+Banquet+Group&title=Special:MediaSearch&go=Go&type=image>

²⁴⁸ Başgelen, N., Antik Çağ Kent Yaşamında Kamusal Spor Mekanları ve Anadolu Gymnasionları, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2009, s 5

²⁴⁹ ²⁴⁹ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi eser kodu: CA 5272

Resim 3.32. Smyrna buluntusu Aulos çalan heykelcik başı²⁵⁰

Ortaya çıktığı andan itibaren insanlar için her zaman beğenilen Dioynsos kültü, her zaman için sanatta yerini bulmuştu. Roma’da yapılan kazılarda ele geçen pişmiş topraktan yapılmış müzik aleti tasvirli bir arkeolojik buluntu da bunu gözlemlemekteyiz. MÖ 100 – 50 yıllarına tarihlenen rölyef üzerinde, elindeki zilleri çalan bir satyr tasviri yer alır. Rölyef üzerinde yer alan üzüm salkımlarından, satyr’dan, Dionysos şenlikleriyle ilgili sahne olduğu çıkarımı yapılabilir. (Resim 3.33)

Resim 3.33. Elindeki zilleri çalan satyr tasviri²⁵¹

Roma imparatorluğu içerisinde müzik hep sosyal hayatın bir parçası olmuştu. Roma Cumhuriyet dönemine tarihlendirilen kilden yapılmış, müzik aleti tasvirli bir başka eser bugün için Louvre müzesi Yunan, Etrüsk, Roma eserleri koleksiyonu

²⁵⁰ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010262171>

²⁵¹ <https://www.britishmuseum.org/> sayfasından katalog incelenmiştir. Museum number: 1805,0703.306

arasında yer almaktadır. 19,5 cm yüksekliğinde, 16,3 cm genişliğindeki bu parça kil malzemeden yapılmıştır. İtalya Campana bölgesinde üretildiği düşünülen eser üzerinde, ayakta duran bir erkek aulos çalarken tasvir edilmiştir²⁵². (Resim 3.34)

Resim 3.34. Ayakta aulos çalan erkek tasviri²⁵³

İlkel kültürlerin aksine insanların yerleşik hayata geçmesinden itibaren tanrılara verilen kurbanlar için farklı, daha detaylı mekanlar ve bunun için görsel olarak daha güzel sunum yerleri yapıldı. Buna bir örnek olarak üzerinde müzik aleti tasviri bulunan, Roma İmparatorluk dönemine ait olan altar gösterilebilir. Üzerinde yer alan aulos kabartması günümüze kadar ulaşmış, şuan için Louvre’da sergilenmektedir. Üzerinde bulunan 4 satırlık Latince yazıttan Mercurius’a ithaf edildiği anlaşılmaktadır. Altar, 77,5 cm yüksekliğinde 49 cm genişliğinde, 40 cm derinliğinde, 317 kg ağırlığındadır²⁵⁴. (Resim 3.35)

²⁵² Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası: S 14820

²⁵³ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010425095>

²⁵⁴ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası: MR 969, Katalog numarası: Ma 1660

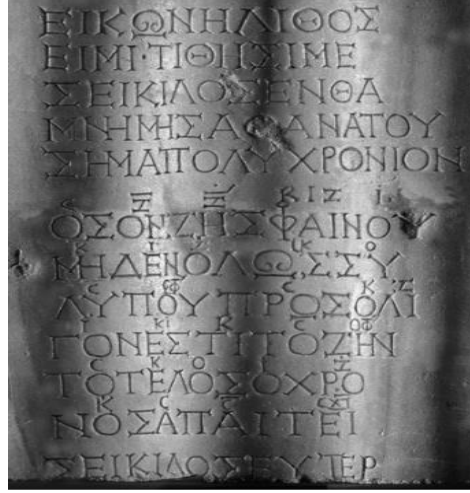

Resim 3.35. Aulos tasvirli mermer altar taşı²⁵⁵

Mezarlıklar bir yerin veya bir insan yaşamının geçmişi hakkında bize belgeler sunan önemli yerlerdir. Bazen bir dine mensup kişilerin toplu halde defnedildiği, bazen bireysel gömülürle ölen kişinin anıtsallaştırıldığı, geçmişe ışık tutan önemli alnlardır. Buradaki arkeolojik veriler bize, gömülü olan kişi, kişilerin kültürleri, yaşam tarzları, kökenleri hakkında kıymetli bilgiler sunarlar. 1883 yılında, günümüz Türkiye Cumhuriyeti toprakları üzerinde Aydın tren yolu çalışmaları sırasında bir mezar yazıtı buluntusuna rastlanır. Bu yazıt 1923 yılında kadar De Joung ailesinin İzmir Buca'da bulunan köşkünün bahçesinde kaldıktan sonra kaybolur ve tekrardan, 1966 yılında Kopenhag müzesinde ortaya çıkar. Yazıt MS 2. yüzyıla tarihlenmektedir. İçeriğiyle sadece arkeologların değil aynı zamanda, müzikologlarında dikkatini çeken yazıt üzerinde Yunan halk müziğinin en erken müzik örneklerinden biri olduğu vurgulanmaktadır. Seikilos'un Şarkısı olarak bilinen yazıt, Seikolos'un eşine yazdığı notalarıyla birlikte şiir olarak bilinse de, sonrasında yapılan çalışmalar Seikolos'un bu yazıtı, babası için yazdığını belirtmektedir. Yuvarlak gövdeli mermer sütunun üzerinde iki bölümden oluşan şiir yer almaktadır. Lirik şiir, tek satırlık harfler ve ezgisinin müzik işaretleri ile yazılıdır. Antik müziğin temel örneklerinden biri olan ve biraz da unutulmaya yüz tutan Seikilos Yazıtı'nın tekrar Türkiye'ye, ait olduğu topraklara getirilmesi için, Türkiye Cumhuriyeti tarafından gerekli girişimler yapılmış, gelişmeler takip edilmektedir²⁵⁶. (Resim 3.36)

²⁵⁵ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010275717>

²⁵⁶ Aynur Civelek, Seikilos'un Şarkısı, Suna – İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Armağan dizisi 3, Antalya, 2013, s 155-157

Resim 3.36. Mermer sütun üzerinde Seikilos Yazıtı²⁵⁷

Önceki satırlarımda belirttiğim gibi dini ritüellerin gerçekleştirildiği, estetik olarak evrimi giderek güzelleşen mimari yapıların unsurları, süslemeleri de, görselleriyle insanları etkileyecek gizemli kutsal yapılara dönüştü. İçerisinde müziği barındıran bir sunağın dış cephe kaplama parçalarından bir kesit olduğu değerlendirilen, Roma İmparatorluk dönemi MS. 2. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilen, İtalya Roma bölgesi buluntusu, bir mimari kabartma üzerinde aulos çalan bir müzisyen tasviri yer almaktadır. Mermer den yapılma eser, bir kurban sahnesi tasviri olarak değerlendirilmiştir²⁵⁸. Mimari unsur üzerinde arka planda bir tapınak tasviri yer alır. Solda bulunan tapınak sütunlarında korinth başlık görülürken, sağdaki sütunlar iyon başlıklıdır. Mimari kalıntı üzerindeki bu tasvir, Roma İmparatorluğu dönemindeki kurban törenlerinde, müziğin yerinin önemi hakkında bize bilgi verir niteliktedir. (Resim 3.37)

²⁵⁷ <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Seikilos1.tif>

²⁵⁸ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roman_sacrifice_Louvre_Ma992.jpg

Resim 3.37. Kurban sahnesi tasvirinde aulos çalan müzisyen²⁵⁹

Bu çalışmada daha önceden bahsedilen Apollon ve Marsyas arasındaki yarışma, tasvirler üzerinde oldukça fazla yer alan mitolojik bir hikayedir. Marsyas'ın derisinin yüzülmesi ile sonuçlanan yarışmanın yer aldığı tasvirlerden bir tanesi yine bir lahit üzerinde yer almaktadır. Mermerden yapılmış lahit, MS 290-300 yıllarına tarihlenmektedir²⁶⁰. İtalya Cosa'da yapılan lahit üzerinde kompozisyon, en solda flüt çalarken sudaki yansımasından, yüzünün çirkin olduğunu görüp çalmaktan vazgeçen Athena ile başlar. Athena başında kaskı, elinde kalkanı, diğer elinde yılan sarmallı mızrağı, üzerinde peplos giymiş, sağa doğru bakarak yarışmayı izlemektedir. Hemen onun sağ tarafında ayakta sakallı, elinde aulos'u çalan Marsyas yer alır. Marsyas'ın ayaklarının arasında Pan'ın icat ettiği yedi borulu kaval syrinks yer alır. Marsyas'ın ve Apollon'un arasında bulunan figür ilham perisini temsil etmektedir. Apollon elinde liriyle ayakta durmaktadır. Apollon'un ayaklarının dibinde nehir tanrısı Achelous, sol kolu yerde devrilmiş bir vazoya yaslanmış şekilde sakallı, üzerinde yarı dökümlü himation'la tasvir edilmiştir. Nehir tanrısının hemen üzerinde kanatlarıyla Apollon'un zaferini temsil eden Nike yer alır. Nikenin hemen arkasında ise dağın üzerinde oturmuş bir figür yer alır. Apollon, ilk etapta jürinin başkanı olan Midas'ın Marsyas'ı birinci ilan etmesini beğenmeyip, yarışmanın tekrarını isteyecek lir'i tersten çalacaktır ve

²⁵⁹ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010279279>

²⁶⁰ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Apollon_et_Marsyas_%28Louvre_Lens%29_%288539679849%29.jpg

Marsyas'tan da aynısını yapmasını isteyecektir. Su perilerinin de Apollon' u tutmasıyla birinciliğini ilan edecek, Midas' ı iyi duyamadığı gerekçesiyle kulaklarını eşekkulağına çevirecek, son olarak da lahit'in en sağında görüldüğü gibi Marsyas' ı bir ağaca bağlatıp derisini yüzdürtecektir²⁶¹. (Resim 3.38)

Resim 3.38. Apollon ve Marsyas arasındaki müzik yarışması tasvirli mermer lahit yüzü²⁶²

3.3. Madeni Eserler

Madeni eserler, arkeolojik veriler içerisinde günümüze ulaşması en zor nesneler arasında yer alır. Genellikle oksitlenerek özelliklerinin kaybolmasından dolayı, üzerlerinde taşıdıkları motifler, tasvirler günümüze kadar ulaşamayıp deforme olmuş şekillerde ele geçerler. Ancak yine de günümüze ulaşan arkeolojik veriler ışığında müzik aleti tasvirlerinin yer aldığı madeni eserler bulunmaktadır. Akdeniz dünyasında MÖ 2.binyıldan başlayarak sanat yapıtlarında müzikle ilgili tasvirlerle madeni yapıtlar üzerinde rastlanmaktadır.

Üzerinde müzik aleti tasviri bulunan bazı nesnelerin inançla ilgili üretilip kullanılmış olduğu değerlendirilmektedir. Bu nesnelere örnek olabilecek MÖ 1100 yılına tarihlenen bir pedestal her panelinde figür süslemeleri barındırır. Kıbrıs Kourion

²⁶¹ Azra Erhat, **Mitoloji sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972, s 200

²⁶² <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010276255>

buluntusudur²⁶³. Düz, dört ayaklı, bronz döküm çubuklardan oluşur. En üstte dalgali bir banttıan oluşan kompozit bir halka vardır. İlk yüzdeki figürün üzerinde ayak bileklerine kadar uzanan bir elbise vardır. Belden yukarısı çıplaktır. Etli yüz hatları ve belirgin bir burnu vardır. Saçı yada takmış olduğu peruğu ensesine kadar düşmüş şekildedir. Karşısında bulunan kıvrımlı yaprakları oldukça belirgin bir ağaca bakmaktadır. Diğer yüzde omuzunun üzerinde sıırıklarla gerdirilmiş bir deri taşımaktadır. Elleri balık yüzgeçleri şeklindedir. Omuzundaki yüküyle beraber önündeki ağaca doğru ilerlemektedir. Diğer figür sağ omuzunun üzerinde, bir ucu yerde sürüklenen belirsiz bir nesne taşımaktadır. Ucu kıvrımlı ayakkabıları dikkat çekicidir ve yine ayak bileklerine kadar uzanan bir elbise giymiştir. Bu figürde diğer figür gibi ağaca doğru yüzü dönük şekilde tasvir edilmiştir. En son yüzde yer alan figür bir iskemlede oturmakta, boynunda bulunan bir kayışla desteklenen büyük, çok telli bir lir çalmaktadır. Bu figürde ucu kıvrımlı ayakkabılara sahiptir. Ve ayak bileklerine kadar uzanan elbisesi bulunmaktadır. Lir çalan figürün karşısında da diğer yüzlerde bulunan aynı ağaç tasviri yer almaktadır. Dört tarafta bulunan ağaç muhtemelen bereketi temsil ediyor olabilir. Sahneleri figürler bereket için sunumlar yapıyor olabilirler diye öngörebiliriz²⁶⁴.(Resim 3.39) Bu pedestal üzerindeki deri taşıyan figür, İngilizler tarafından basılan 1956 yılı 5 milyonluk Kıbrıs parasında görsel olarak kullanılmıştır. (Resim 3.40) Pedestal'in bir benzeri yine aynı döneme tarihlendirilmekte ve üzerinde müzik aleti tasvirleri taşımaktadır²⁶⁵.(Resim 3.41)

Resim 3.39. Müzik aleti tasvirli Kıbrıs yapımı bronz pedestal²⁶⁶

²⁶³ Despina Pilides – Nikolas Papadimitriou, Ancient Cyprus, Cultures in Dialogue, Department of Antiquities, Nicosia, 2012, s 79

²⁶⁴ https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1920-1220-1

²⁶⁵ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cypriot_bronze_wheeled_stand_with_an_animal_frieze_on_the_ring_and_figures_in_the_side_panels.jpg

²⁶⁶ https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1920-1220-1

Resim 3.40. Kıbrıs parası²⁶⁷

Resim 3.41. Müzik aleti tasvirli Bronz pedestal²⁶⁸

Eski çağ toplumunda yer alan müzisyenlere örnek bir lir çalıcısı müzisyen figürü buluntusu, MÖ 6. yüzyılın 3. çeyreğine (Arkaik Dönem) tarihlenmektedir. 7,9 cm uzunluğundaki figür bronzdan yapılmıştır²⁶⁹. Figürün üzerindeki kıyafette yuvarlak desenler yer almaktadır. Sakallı olarak tasvir edilen figürün sol elinde yer alan lir dik bir şekilde durmakta, sağ eliyle lir'i çalar vaziyettedir. Yüzünde arkaik gülümseme yer almaktadır²⁷⁰. (Resim 3.42)

²⁶⁷ <https://coinquest.com/cgi-bin/cq/coins.pl?large=20019>

²⁶⁸ <https://www.flickr.com/photos/jorge-11/2706835244/in/photostream/>

²⁶⁹ Gisela Marie Augusta Richter, Greek, Etruscan and Roman Bronzes no 59, Gilliss Press, New York, 1915, s. 40–41,

²⁷⁰ <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248077?ft=lyre&offset=120&rpp=40&pos=129>

Resim 3.42. Arkaik dönem bronz lir çalan figür heykelciği²⁷¹

MÖ 5. yüzyılın başlarına tarihlenen bakır alaşımlı metalden yapılmış heykelcik, 7,6 cm uzunluğunda, 2,5 cm genişliğinde olup Mısır topraklarında üretildiği tespit edilmiştir. 1864 yılında satın alma yoluyla Louvre eserleri arasına katılan heykelcikte ayakta kıyafetli bir kadın müzik aleti olarak elinde sistrumla tasvir edilmiştir²⁷². (Resim 3.43)

Resim 3.43. Mısır yapımı elinde sistron taşıyan kadın heykelciği²⁷³

Resim 3.43’ da ki heykelcik görselinde yer alan sistron kullanımının, Mısır’da yüzyıllar boyu sürdüğünü Mısır - Abu Simbel tapınağında bulunan duvar resimleri

²⁷¹ [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Statuette_of_a_harp_\(lyre\)_player,_male_MET_DP21022.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Statuette_of_a_harp_(lyre)_player,_male_MET_DP21022.jpg)

²⁷² Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası E 4254

²⁷³ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010006213>

görselleri arasında bulunan 2. Ramses'in eşi olan Nefartari'nin, (MÖ 1290-1254) sistrumla beraber tasvir edildiği görselden doğrulayabiliriz. Buradan yola çıkarak, Mısır' da kadınların törenlerde MÖ 5. yüzyılda da özel bir statüde bulunmaya devam ettiğini ve sistrumun genel olarak Mısır'da kadınlar tarafından kullanıldığını söyleyebiliriz. (Resim 3.44)

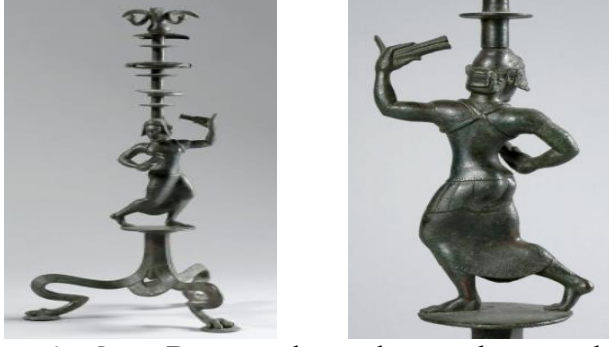

Resim 3.44. Mısır Abu Simbel tapınağında kraliçe Nefartari elinde sistrumla²⁷⁴

Arkaik dönemin sonlarına MÖ 480 yılına tarihlenen, Vulci' de üretildiği tespit edilen, bronz malzemeden yapılmış tripod üstüne yerleştirilen bir şamdanda yer alan kadın heykelciği elinde kastanyetleriyle ritm tutarak, dans eder şekilde tasvir edilmiştir²⁷⁵. Şamdanda yanan mum ışığının titremesinin heykelcik üzerine yansımalarıyla, titrek ışık dansçı tasvirini kastanyetini çalıp, dans eder şekilde görülmesini sağlamış olsa gerek. (Resim 3.45)

²⁷⁴ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Abu_Simbel_Nefartari_Sistrum-2.jpg

²⁷⁵ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi katalog numarası Br 3145

Resim 3.45. Bronz malzemedan yapıma şamdan üzerinde kastanyetleriyle kadın heykelciği²⁷⁶

Yine British Museum’da sergilenen bir diğerk buluntu olan bronz bir heykelcik üzerinde yer alan enstrüman dikkat çekicidir. Enstruman trompet olarak öngörülmektedir. Günümüzdeki trompete teknolojik gelişmeyle perde sistemi eklenmesiyle daha rahat bir icra sunan trompetin bu ilk hali, bir önceki paylaşımında yer alan askeri boru gibi üzerinde aulos daki gibi delikler ve perdeler bulunmadığı için, dudağa yapılan baskı ve germe hareketleriyle sese yön vererek melodinin oluşması sağlanmıştır. Heykelcik İtalya’nın Campania bölgesinde ele geçmiştir. Genç bir birey trompet üfler şekilde tasvir edilmiştir. Heykelcik M.Ö. 480 – 460 yıllarına tarihlendirilmektedir²⁷⁷. (Resim 3.46)

Resim 3.46. Bronzdan yapıma, trompet çalan genç birey heykelciği²⁷⁸

²⁷⁶ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010258063>

²⁷⁷ <https://www.britishmuseum.org/>

²⁷⁸ <https://www.britishmuseum.org/> sayfasından katalog incelenmiştir. Museum number: 1856,1226.779

Bir şamdana ait parça olduğu düşünülen müzik aleti çalan, bronzdan yapılmış eser Rus bir koleksiyonerden satın alınarak Louvre müzesi koleksiyonları arasına katılmıştır. Vulci üretimi olan figür, MÖ 5. yüzyılın, ikinci yarısına tarihlenmektedir. Eserde satyr, çıplak sakallı, aulos çalarken tasvir edilmiştir. Figür 9,1 cm yüksekliğinde, 320 gr ağırlığındadır²⁷⁹. Şamdan gibi dönemi için değerli olan aydınlatma nesnesinde müziğin oluşu ve bu aşamada Dinosos kültürünün tanımlayıcı figürlerinden satyr'ın tasvirde yer alması, buluntunun bir parçası olduğu şamdanın, alkol olarak şarabın eksik olmadığı özel eğlence zamanlarında kullanılmış olduğunu düşündürebilir. (Resim 3.47)

Resim 3.47. Aulos çalan Satyr, Louvre Müzesi²⁸⁰

M.Ö. 350 – 325 yıllarına tarihlendirilen Korint üretimi, bronz malzemeden yapılmış bir ayna üzerinde de müzik aleti tasviri yer almaktadır. Ayna yuvarlak olarak dizayn edilmiş, kapağında Pan ve maenad tasviri yer almaktadır. Maenad yukarıdaki eliyle flüt tutmakta, dans ederken kendinden geçmiş şekilde tasvir edilmiştir²⁸¹. Pan ve Maenad tasvirinin yanında flüt olması ve kendinden geçmesine dans edişi Dionysos şenliklerinde ki ritüelleri akla getirmektedir. Belkide bu aynanın sahibi, kökleri MÖ 7. yüzyıla kadar uzanan²⁸² içinde ilk etapta insan sesiyle yapılan müziği

²⁷⁹ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası INV 245, Katalog Numarası: Br 274

²⁸⁰ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010257902>

²⁸¹ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası MNC 1286, Katalog numarası Br 1710

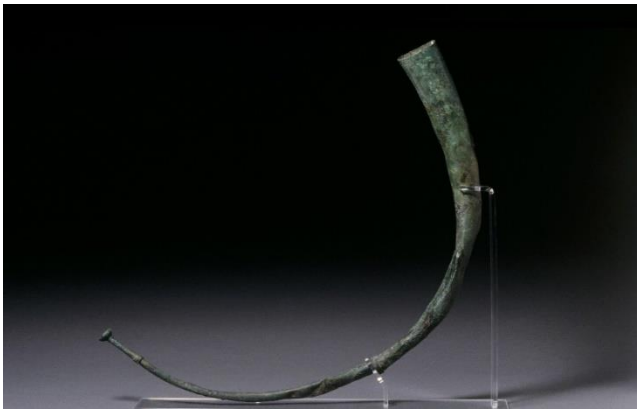
²⁸² Özdemir Nutku, Dünya Tiyatro Tarihi 1, 1. Baskı, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2000, s 15

barındıran tiyatronun doğuşunu sağlayan²⁸³, Kır Dionysiası, Lenaea, Anthesteria ve Büyük Dionysia şenliklerine katılmış, katılmadan önceki makyaj hazırlığını bu aynada yapmıştı.(Resim 3.48)

Resim 3.48. Müzik aleti tasvirli, bronz malzemedен ayna kapağı²⁸⁴

British Museum’da sergilenen, MÖ 3. yüzyıla tarihlenen, bronzdan yapılmış, daire şeklinde Etrüsk askeri borusu, İtalya Toscana kazılarında ortaya çıkartılan arkeolojik buluntular arasındadır. Metal enstrüman kalıntılarının günümüze ulaşan sağlam örneklerinden olan bu askeri boru, döneminin görsellerinde yer alan müzik ve müzik enstrümanlı tasvirlerdeki boruların sağlaması niteliğinde önemli bir arkeolojik buluntudur. (Resim 3.49)

Resim 3.49. British Museum da sergilenen bronz askeri trompet²⁸⁵

²⁸³Richard Green - Eric Handley, Images of the Greek Theatre, University of Texas Press; 1st University of Texas Press ed edition, Texas, 1995, s 23

²⁸⁴ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010257553>

²⁸⁵ <https://www.britishmuseum.org/> sayfasından katalog incelenmiştir. Museum number: 1839,1109.46.c

Helenistik dönem içerisinde M.Ö. 250 – 200 yılları aralığına tarihlenen, üretim yeri İtalya Etruria olan bronzdan yapılmış bir ayna kapağı da üzerinde müzik aleti tasviri bulundurmaktadır. Kapak üzerinde bir Dionysos sahnesi yer alır. Dionysos sarhoş bir vaziyette çıplak ve bir elinde thyrsus²⁸⁶ tutarken, diğer tarafında bulunan Eros' la yan yana bitişik olarak durmaktadır. Dionysos' un diğer tarafında yer alan Maenad elinde lir çalarken tasvir edilmiştir²⁸⁷. (Resim 3.50)

Resim 3.50. Müzik aleti tasvirli bronz malzemeden yapılmış Helenistik dönem ayna kapağı²⁸⁸

Helenistik dönemle tarihlendirilen ve 1888 yılında satın alma yoluyla Louvre müzesi koleksiyonları arasına katılan bir kolye parçası üzerinde de müzik aleti tasviri yer almaktadır. Eser üzerinde yer alan sahnede Dionysos, Herakles, Pan, Silenus, Maenad tasvirlerinin yanında elinde aulosuyla Eros' da yer almaktadır²⁸⁹. (Resim 3.51)

²⁸⁶ Ucunda çam kozalağı takılı bir sarmaşık ya da şarabın simgesi olan asma dallarıyla sarılı bir değnek. Tanrı Dionysos'un (Bacchus) simgesi.

²⁸⁷ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası Cp 7182, Katalog numarası Br 1833

²⁸⁸ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010257668>

²⁸⁹ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası MNC 1003, Katalog numarası: Bj 746

Resim 3.51. Aulos tasvirinin yer aldığı kolye parçası²⁹⁰

Sikkeler gibi üretildiği dönem hakkında bize bilgiler sunan madalyonlar, genellikle değerli madenlerden yapılmaktadır. Buna bir benzer bir örnek olan, Helenistik dönemle tarihlenen, Tartus’ ta üretilen altın malzeme kullanılarak yapılmış bir madalyon, üzerinde müzik aleti tasviri barındırmaktadır. Madalyonun etrafı boncuklarla çerçevelenmiş, orta bölümünde kabartma şeklinde bir arslan yer almaktadır. Arslan’ ın üstüne oturan Aphrodit’ in himation’ u yarıya dökülmüş şekildedir. Başında taç ve duvağı yer alır. Eros hemen yanında kanatlı bir şekilde hemen yanında durmakta ve elinde zil taşır vaziyette tasvir edilmiştir. Tüm bu sahnenin tabanında devrilmiş bir sepet tasviri yer almaktadır²⁹¹. (Resim 3.52)

Resim 3.52. Müzik aleti tasvirli, Helenistik döneme tarihlenen altın madalyon²⁹²

²⁹⁰ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010257169>

²⁹¹ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası MNE 86, Katalog numarası Bj 2243

²⁹² <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010256480>

Roma imparatorluk döneminde Vesuvius yanardağı tarihindeki en şiddetli ve yıkıcı patlamalarından birini kaydetmişti. (MS 79) Zenginliğiyle ve sosyal hayatıyla döneminin en önemli şehirlerinden olan Pompeii şehri Vezüv' ün külleri altında kaldı. Küller sadece Pompeii şehrini kaplamamıştı. Herculaneum'da kül tabakasıyla kaplandı. İşte bu külle kaplanan kentte yer alan Castellammare di Stabia Boscoralle'de yer alan bir villanın sahibi, en değerli eşyalarını Vezüv'ün küllerini püskürtmeye başlamasıyla beraber villasının en güvenli yeri olarak gördüğü mekana aktardı. Bu değerli eşyalar yıllarca burada küller altında kapalı kaldıktan sonra, 1895 yılında bölgede yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkartıldı. İşte bu eşsiz güzellikteki yemek takımının içerisinde yer alan İtalya Boscoreale Hazinesi olarak adlandırılan buluntular arasındaki iskeletli kadeh de üzerinde müzik aleti tasviri barındıran arkeolojik eserler arasındadır. Kadeh gümüşten yapılmıştır. Eser bugün Louvre koleksiyonları arasında yer almaktadır. Üzerinde, ellerinde tuttıkları birçok nesneyle tasvir edilen iskeletler arasında, aulos, lir çalarken tasvir edilen iskelet kabartmaları yer alır²⁹³. İskeletlerin arasında bir kelebek kabartması yer alıyor, ruh sembolü olarak değerlendirirsek, bunun yanındaki iskeletin elinde bir tanede çanta yer alır bunu da çantanın içinde insanların istekleri vardı diye düşünülebilir. “İsteklerini yap bak ölüm var iskelet oluyoruz”, altında yer alan küçük iskelet müzisyenlerde ellerinde aulos bulunduruyor, “eğlenmelesin” diye kadehi kullanan kişiye bir mesaj veriyor olabilir. Yani bu kadehler, iskeletlerle beraber müzik aletleri tasvir edilmesiyle, hayatın kısıtlığını anlatıp hayattayken, müzik dinle, dans et, yaşamının kıymetini bil, eğlen, zevk almaya bak demek istiyor olabilir. İkinci kadehte bir elinde meşale, diğer elinde tiyatro maskesi tutan iskelet “hayat bir tiyatrodur” demek istiyor olabilir. (Resim 3.53)

²⁹³ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası MNC 1980, Katalog numarası Bj 1924

Resim 3.53. Boscoreale hazinesi içinde müzik aleti tasvirli gümüşten iskeletli kadeh²⁹⁴

Boscoreale Hazinesi arasında yer alan bir diğer arkeolojik eser olan gümüşten yapılmış skyphos' da üzerinde müzik aleti tasvirleri barındırmaktadır. Skyphos üzerinde Dionysos sahnesi tasviri yer almaktadır. Bir satyr aslan üzerinde otururken etrafında Eros' lar yer almaktadır. Eroslardan bazıları aulos çalarken tasvir edilmişlerdir. Skyphos Louvre müzesi koleksiyonları içerisinde²⁹⁵. (Resim 3.54)

Resim 3.54. Boscoreale hazinesi içeresinde yer alan müzik aleti tasvirli skyphos²⁹⁶

Boscoreale Hazinesi içerisinde yer alan kabartmalı gümüş kap içindeki tasvirlerde oldukça etkileyicidir. Kap kenara yakın iç kısmı defneyaprağı çelengiyle süslüdür. Tam ortada yer alan büstün Cleopatra Selene' ye ait olduğu düşünülmektedir. M.Ö. 25 ile M.S. 50 yıllarına tarihlendirilen hazine parçası Cleopatra Selene tezini

²⁹⁴

<https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010256165> / https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a6/An_ancient_drinking_cup_from_Boscoreale_decorated_with_figur_Wellcome_V0042050.jpg

²⁹⁵ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası MNC 1964, Katalog numarası: Bj 1912

²⁹⁶ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010256152>

doğrular nitelikte görsel sunmaktadır. Büstün her iki yanında aslan, panter, tavus kuşu gibi hayvanlar durur şekilde tasvir edilmiştir. Büstün en sağında sistrum, solunda ise lir müzik aletleri tasviri yer almaktadır²⁹⁷. Roma İmparatorluk Dönemi başlarında tarih sahnesinde yer alan Selene'nin müzik aletleriyle beraber değerli bir metal üzerine işlenmiş olması, belki de Selene'nin sanatla anılan bir kişiliği olduğunu öngörmemize yardımcı bir belge olabilir. (Resim 3.55)

Resim 3.55. Boscureale hazinesinde gümüş kap üzerindeki müzik aleti tasvirleri²⁹⁸

Tarih boyunca madeni eşyalar, yaşanan mekanlarda hayatı kolaylaştırmak, verilen ziyafetlerde sunum esnasında ve oluşturulan masa düzenlerinde görsel olarak göze hitap etmesi için şekillendirilerek ve üzerleri motif ve tasvirlerle süslenerek kullanılmıştır. Ziyafetleriyle ünlü Roma İmparatorluk dönemi varlıklı ailelerinin zengin sofralarında, içecek olarak şarap hiç eksik olmazdı. Bu kutsal sayılabilecek içeceği yemek esnasında sofrada bulunan kişilerin ya da bir eğlence sırasında davetlilerin kadehlerine dağıtıldığı kulplu, yonca ağızlı şarap sürahisi niteliğindeki kap oinochoe olmuştur. Roma İmparatorluk döneminde MS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen, Campania bölgesinde üretilmiş, bronzdan yapılmış gagalı oinochoe eser üzerinde de bitki dekorasyonlarının haricinde, elinde ziliyle bir dansçı ve aulos çalan müzisyen tasviri yer almaktadır. Oinochoe'nin gövde kısmındaki tasvirlerinde

²⁹⁷ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası MNC 1960, Katalog numarası Bj 1969

²⁹⁸ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010256210>

bir ziyafet masası hazırlığı yer almaktadır. Bu tasvirde yer alan dansçının zil kullanıyor olması ve aulos çalan bir müzisyenin bulunması, Roma İmparatorluk dönemi içerisindeki ziyafetlerde müziğin önemi hakkında bize ışık tutmaktadır²⁹⁹. (Resim 3.56)

Resim 3.56. Bronz Oinochoe üzerinde ziyafet sahnesinde müzik aleti tasviri³⁰⁰

Müziğin ve ritmin olduğu hemen her yerde insanoğlu el çırparak ya da vücut hareketleriyle bu sürece eşlik etmiştir. Eski çağlardan beri bu alışkanlığın yansıması olan, Roma buluntuları arasında yer alan bronz malzemeden yapılmış, kastanyet çalarak dans eden bir cüce şovmen figürü British Museum koleksiyonları arasında sergilenmektedir. Figür MS 1. yy'a tarihlendirilmektedir. 7,62 cm yüksekliğindedir³⁰¹. (Resim 3.57)

²⁹⁹ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası MNC 1003, Katalog numarası: MNC 1005, Br 2765

³⁰⁰ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010257921>

³⁰¹ https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1824-0431-3

Resim 3.57. Kastanyet çalan şovmen figürü³⁰²

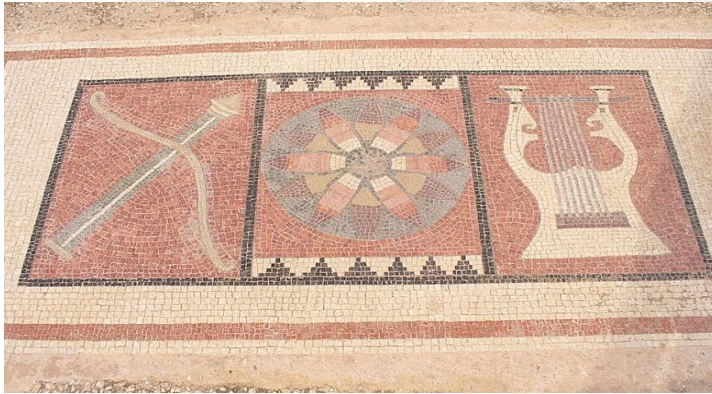
3.4. Mozaik

Tarih boyunca ekonomik koşullarda kaydedilen iyileşmeler, insanların yaşam alanlarına yatırım yapmalarına, ağırlayacakları misafirlerine kendi refah seviyelerini göstermek amacını taşımalarına yol açmıştır. Bu durum inanç olgusunu yaşadığı yerler içinde geçerliydi. İnananların manevi duygularını yoğunlaştırmak adına kutsal alanları da özenle Süslenmekte; siyasi yöneticiler elçileri ağırladığı saray odalarını gücünü hissettirmek adına Görkemli yapılar olarak inşa ettirmekteydiler. Bu hemen tüm coğrafyada, tüm kültürlerde yaygın bir özellik olarak göze çarpmaktadır. Günümüzde de köy evlerinin duvarları duvar halıları, düne kadar kentte yaşayan ekonomik durumu iyi kişilerin evleri desenli duvar kağıtlarıyla, iyi ressamların elinden çıkmış tablolarla süslüdür. Hristiyan inancının önemli merkezlerinden biri olan Ayasofya'nın içi muhteşem freskler, mozaiklerle, Müslüman inancının önemli mabedlerinden Sultanahmet camii'nin içi en güzel çinilerle, Vatikan'da bulunan Sistine Şapeli'nin içi dönemin en ünlü sanatçısı Michelangelo, yine aynı yerde bulunan Rafeollo odaları en güzel fresklerle dekore edilmiştir. Mozaik sanatta yaşam alanlarını, kutsal alanları görsel olarak süslemek için kullanılır. Prehistorik dönemde mağara resimleri, Minos uygarlığı - Mısır Firavunlar zamanında duvar resimleri, yakın zamanda 1960 – 70 ler de duvar kağıdı, 80'lerde duvar fotoğrafları nasıl modaysa, mozaiklerde döneminin sanat akımının modasıydı. Mozaik sanatında bir çok mitolojik hikayeye, döneminin kültürünü anlatan görsellere, döneminin müzik ve müzik aletleri ile ilgili tasvirlerle

³⁰² <https://www.britishmuseum.org/> sayfasından katalog incelenmiştir. Museum number: 1824,0431.3

yer verilmesi nedeniyle mozaik eserlerde, tez konumuz bakımından önem arz etmektedir.

Birçok ören yerinde izleri bulunan müziğin sanatın tanrısı Apollon' un, annesinin adına kurulan bir kent olması, Apollon'u Anadolu topraklarında doğmuş olmasından, Anadolu'lu yapar diyebiliriz³⁰³. Tezimizin araştırma konusu olan tasvir sanatıyla ilgili olarak da Apollon, annesi ve kardeşiyle birlikte anılmasını sağlayan bir mozaik söz konusudur³⁰⁴. Günümüzde Kaş-Fethiye karayolunun üzerinde Kınık köyü yakınlarında Apollon kardeşi Artemis'in annesi adına kurulmuş olan Letoon isminde Likya'nın kutsal alanı vardır. Kutsal alanda en küçüğü Artemis, en büyüğü anne Letoon' a adanmış üç tapınak yer almaktadır. Mozaik MÖ 2. yüzyılla tarihlenen Apollon tapınağında yer almaktadır. Kutsal alan içerisinde ayrıca bir çeşme ve antik tiyatro yer almaktadır. Kutsal alanda yer alan mozaik üzerinde Apollon' un simgelerinden biri olan lir tasvirli mozaik günümüze kadar ulaşan arkeolojik verilerdendir³⁰⁵. (Resim 3.58)

Resim 3.58. Letoon kutsal alanında yer alan mozaik³⁰⁶

Birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış Anadolu topraklarında tarihin hemen her döneminden günümüze ulaşan arkeolojik eserlere ulaşmak mümkündür. Medeniyetler beşiği olan bu topraklarda uygarlıkların izleri bazı bölgelerde kesintisiz devamlılığını sürdürmüştür. Bu yerler arasında bulunan Hatay şehri içerisinde, turizme kazandırmak

³⁰³ <https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=LET01&DistId=MRK>

³⁰⁴ Zafer Taşlıkılıçlı, Anadolu' da Apollon Kültü İle İlgili Kaynaklar, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1963, s 15

³⁰⁵ <https://mugla.ktb.gov.tr/TR-159710/letoon-antik-kenti.html>

³⁰⁶ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Letoon_templeApollo_577.jpg

maksadıyla bir otelin temel inşaatı sırasında 2009 yapılan kazı esnasında Helenistik, Roma, Bizans, Ortaçağ dönemi eserlerini de içinde barındıran bir arkeolojik alan ortaya çıkartılmıştır. Bu alan Necmi Asfuroğlu mozaik müzesi adıyla açılmış ve 2019 yılında Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığına devredilmiştir. Müze dünyanın en büyük tek parça antik dönem taban mozağine sahip olmasıyla önemlidir³⁰⁷. Mozaikler arasında bulunan tanrı Apollon ve dokuz perinin frekslerini içeren Pegasus mozağı dikkat çekicidir³⁰⁸. Tasvirde Mousalar ellerinde müzik aletlerini ve temsil ettikleri sanatın imgelerini tutmaktadırlar. Üzerlerinde ise isimleri yazmaktadır. (Resim 3.59)

Resim 3.59. Necmi Asfuroğlu müzesinde Dokuz Mousa mozağı³⁰⁹

Özellikle Antakya bölgesi günümüze ulaşan mozaikler açısından oldukça zengin bir bölgedir. Yine bu bölgede, MÖ 2. yüzyılın erken dönemine tarihlenen bir başka mozaik ise Antioch kazılarında arkeoloji bilimine kazandırılmıştır. Bugün için Worcester Art Museum koleksiyonları arasında yer alan mozaik üzerinde Dionysos ortada uzanmış, karşısında Heracles dizleri üzerinde çökmüş şekilde kadehini yudumlamaktadır. Bir içki yarışmasının tasvir edildiği mozaikte Dionysos' un bir tarafında Silenus, diğer tarafında Ampelus tasviri yer almaktadır. Heracles'in hemen arkasında yer alan köle kız ise aulos çalarken tasvir edilmiştir³¹⁰. Mozağe baktığımızda Dioynsos yarışmanın kazananı olduğunu söyleyebiliriz. Neticede

³⁰⁷ <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44091/hatay-muze-mudurlugu.html>

³⁰⁸ <https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=MRK&SectionId=NAM01>

³⁰⁹ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f1/Antakya_Museum_Hotel_Muses_mosaic_sept_2019_5637.jpg

³¹⁰ Katherine M.D. DUNBABİN, *Mosaics Of The Greek And Roman World*, Cambridge Universty Press, 1995, s 162

Heracles bile olsan sana diz çöktürdüm diyor Dioynsos. Zaten Dioynsos'un yanında duran diğer figürlerde zaferi çoktan ona vermiş şekilde elleriyle bunu belirtiyorlar. Hatta Heracles hala içmeye devam ederken yani kadehini bitirememişken Diynsos çoktan kadehinin sonuna gelmiş belkide aulos eşliğinde neşeleniyor, müziğin keyfini çıkarıyor. Tanrıların yarışmalarında müziğin eksik olmayışı, buradaki tasvirde de yerini almış. (Resim 3.60)

Resim 3.60. Dionysos ve Heracles'in içki yarışmasında aulos çalan köle kız³¹¹

Günümüzden yaklaşık 2150 yıl önce Türkiye Cumhuriyeti topraklarında, Şanlıurfa bölgesinde Süryani Krallığı bulunmaktaydı (MÖ 132- MS 244). Krallık MS 244 yılından itibaren Roma krallığı hakimiyetine girdi. O dönem için bahsettiğimiz topraklarda, Yunan ve Roma uygarlıklarında mozaik eğitimi almış sanatçılar bulunmaktaydı. Dönem için mozaik popüler bir sanattı. Ve bu bölgede sanatçılar birçok yerleşimde eserlerini ürettiler. Bu eserlerden bir tanesi de Edessa mozaiklerinin yağmalanması sonucunda yurt dışına kaçırılıp Dallas müzesinde ortaya çıkan daha sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın girişimleri sonucunda 2012 yılında ait olduğu topraklara geri kazandırılan Orpheus mozaığıydı. Orpheus mozaığı 152,4x164,46 cm ölçülerinde kareye yakın bir mozaiktir. MS 194 yılına tarihlenmektedir³¹². Mozaik üzerinde yer alan tasvirde, müzik ve şiirle

³¹¹ <https://worcester.emuseum.com/objects/16119/drinking-contest-of-herakles-and-dionysos?ctx=5f3dc95f-442b-43e8-a9c0-1d31cdb9b03b&idx=1>

³¹² Selahattin E. Güler, Orpheus Mozağı'nın Macerası, Şurkav Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi, sayı 15, 2013, s 32 – 34

özdeşleştirilen ozan Orpheus'un vahşi hayvanları ehlileştirme sahnesi bulunmaktadır. Orpheus'un başında yine Anadolu kültüründe yer alan öne yatık Frig başlığı bulunmaktadır. Elinde kaplumbağa kabuğundan yapılmış yuvarlak lirini çalarak çıkardığı ezgilerle vahşi hayvanları etkilemektedir. Liriyle tüm hayvanları etkileyen Orpheus, ölümler diyarındaki karısı Eurydike'yi kurtarmak için Hades' i bile şiir ve müziğiyle etkileyip ikna etmiştir. Fakat kurala uymayınca karısı tekrardan ölümler diyarına geri gönderilmiştir. Bu efsaneyle beraber Orpheizm inancı doğmuş, bu inanç içerisinde de tek tanrıcılığa doğru bir geçiş olmuş, insan ruhu göğün yedi katından geçerken, müzik eşliğinde ihtiraslarından sıyrılıp, kendi benliğine ulaşmıştır³¹³. Orpheus'un kahramanca sinanma cesareti ve sanatçılığı çok ilgi görmüş, edebiyat ve müzikteki mitolojik ozan kültürü içinde ölümsüz olmasını sağlamıştır. (Resim 3.61)

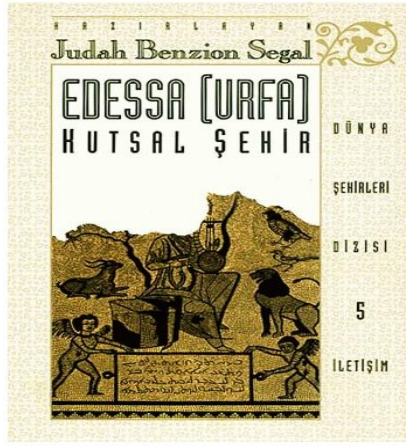

Resim 3.61. Orpheus mozaïği ve müzik aleti olarak lir³¹⁴

Ayrıca aynı yerde 1956 yılında, Prof Judah Benzion Segal tarafından tespit edilen bir diğer Orpheus mozaïği ne yazık ki halen kayıptır. (Resim 3.62)

³¹³ Azra Erhat, **Mitoloji sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972, s 228 – 231

³¹⁴ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/82/Roman_Orpheus_Taming_Wild_Animals.jpg

Resim 3.62. Lirinin ezgileri şuan sessiz olan, kayıp orpheus mozaïği³¹⁵

İçinde müzik aleti tasviri barındıran bir diğer mozaik örneğinde yine Dionysos ve Heracles'in içki içerken tasvirleri yer alır. Tasvirler mozaik üzerinde ayrıntılı bir mimari görsel içinde yer almaktadır. Mozaik MS. 3. yüzyılın başlarına tarihlenmekte ve Antioch kazılarında çıkarılmıştır. Ne yazık ki günümüzde ait olduğu, hayat bulduğu topraklardan çok uzakta, Princeton Art Museum koleksiyon eserleri arasında yer almaktadır. Mozaik üzerinde içki içme yarışı içerisinde olan Dionysos ve Herakles'e hemen yanlarında ayakta durur vaziyette def çalarak ve muhtemelen şarkı söyleyerek ve hatta dans ederek bir müzisyen bayan eşlik etmektedir³¹⁶. Heracles Dioynsos'a yine şarap içme yarışında galip gelememiştir. (Resim 3.63)

³¹⁵ <https://surkav.org.tr/surkavdergi/surkav15.pdf>

³¹⁶ Katherine M.D. DUNBABİN, Mosaics Of The Greek And Roman World, Cambridge Universty Press, 1995, s 164

Resim 3.63. Dionysos ve Heracles'in içki yarışına eşlik eden müzisyen kadın³¹⁷

Alplerin kuzeyinde yer alan Nennig' de bulunan bir Roma villasının kalıntıları içerisinde son derece iyi korunmuş, günümüze ulaşmayı başarmış olağan üstü mozaikleri dikkat çekmektedir. Mozaik sonradan yapılan araştırmalarla MS 3. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Mozaik merkezinde yer alan tasvirde gladyatör dövüşü yer alır. Merkezi mozaik etrafında yer alan sahnelerde ise amfi tiyatro sahnesinden görseller yer alır. Bu mozaiklerden bir tanesinde ise iki müzisyen müzik aletleriyle tasvir edilmektedir³¹⁸. Mozaik üzerinde yer alan tasvirlerden amfi tiyatrolarda yapılan gladyatörlerin birbirleriyle ve hayvanlarla yaptığı dövüşlere belki de müzik eşlik etmekteydi diye görüş ortaya koyabiliriz. Bu görüşümü destekleyen bir makalede gladyatör dövüşleri için tüm seyircilerin önünde, dövüşçülerin eşleştirilebilmesi için bir kura çekildiğini ve kura çekiminin ardından gladyatörlerin bir savaş trompeti sesiyle birlikte seremoni için alana girdiği belirtilmektedir. Bunun yanında benim görüşümü destekler şekilde kabartma ve mozaiklerden bu çıkarımın yapıldığı belirtilmekte, hatta bazı dövüşlerde, dövüş boyunca sanatçıların şarkılar söylediğini

³¹⁷<https://static.artmuseum.princeton.edu/mirador/?manifest=https://data.artmuseum.princeton.edu/iiif/objects/29551&canvas=https://data.artmuseum.princeton.edu/iiif/objects/29551/canvas/29551-canvas-3232>

³¹⁸ Anton Killin, The origins of music: evidence, theory, and prospects, Music & Science, Volume 1, 2018 s 16

belirtmektedir³¹⁹. Ben bu öngörülere ek olarak mozaik üzerinde yer alan ve org ve trompetiyle iki müzisyenden oluşan grubun izleyicilere müzik dinletisi sunduklarını, yani amfi tiyatrolarda müzisyen ve müzisyenlerin bir araya gelerek konserler vermiş olabileceği öngörümde eklemek istiyorum. Neticede Yunan uygarlığında başlayan tiyatrolarda izleyiciye sunulan tragedya, komedya gibi oyunlar içerisinde yer alan koro ve sonrasında enstrümanlarında eklenmesiyle bu gösterilerin içerisinde müziğin izleyiciye sunumu söz konusu olduğundan, gelişen kültürle ilgili olarak Roma dünyasında belki bazı büyük gösteriler veya toplanmalar öncesinde veya sonrasında kısada olsa müzik dinletileri sunulmuş olabilir.(Resim 3.64)

Resim 3.64. Nennig Roma villasında yer alan mozaik üzerinde müzik aleti tasvirleri³²⁰

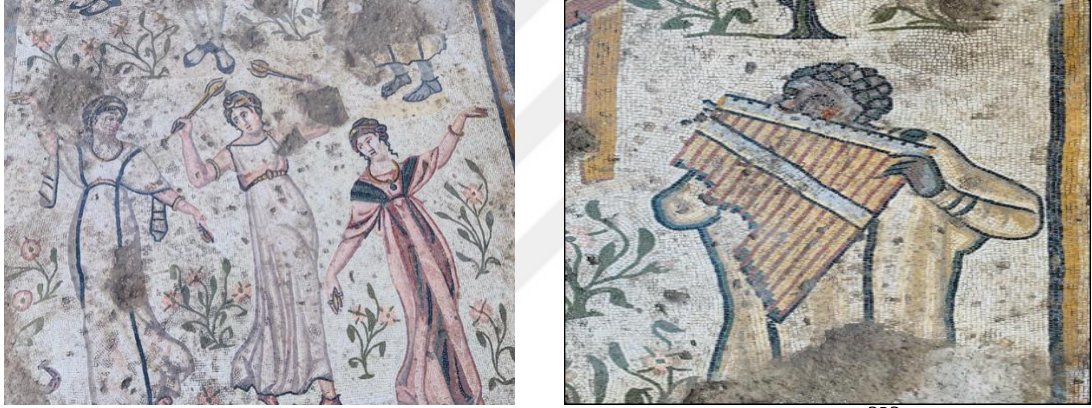
2007 yılında Kahramanmaraş Dulkadiroğlu ilçesi Kahramanmaraş mevkisinde yapılan kaçak kazı ihbarı sonucunda yapılan çalışmalarda Germanicia Mozaikleri ortaya çıkarılmıştır³²¹. Mozaiklerde yer alan ritm amaçlı kullanılan kastanyetin saplı oluşu önceki dönemlerde tasvirlerde görülen kastanyetlerden farklı bir görsel sunmaktadır. Yine Pan flütün büyük bir şekilde çalan kişinin vücut oranına göre geniş tasvir edilmesi önemli bir ayrıntıdır. Ayrıca Pan flüt ağız yani dudadığın borulara

³¹⁹ Abdurrahman Uzunlaşan, Antik Roma’da Gladyatör Oyunları, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2005, sayı 12, sayfa 33-34

³²⁰ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8a/Nennig_Roman_Villa_and_Mosaics_-_51133507882.jpg

³²¹ Seydihan Küçükdağlı, Kahramanmaraş Germanicia Mozaikleri, Journal Of Mosaic Research jmr 5, 2012, s 97 – 101

üflenmesiyle icra edilen bir enstrümandır. Fakat Geç Roma döneminde tasvir sanatının gelişmiş olduğunu başka örneklerle göre düşündüğümüzde, mozaikte ağız ve dudak bölümünün hiç ortaya konmadığı neredeyse müzisyenin pan flütü burnuyla icra eder vaziyette tasvir ettiğini, buradan da mozaikleri yapan dönem sanatçısının pek özenli çalışmadığını söyleyebiliriz. Germanicia mozaiklerinin bulunduğu alanda arkeolojik kazılar bitmemiştir ve tezimizin yazıldığı zamanda da devam etmektedir. Germanicia mozaikleri Geç Roma ve Erken Bizans dönemine tarihlendirilmektedir³²². Mozaikler üzerinde sol resimde görüldüğü şekliyle ortadaki kadın elinde ritm tutarak kastanyet çalmaktadır. Sağ taraftaki bulunan mozaikte ise bir müzisyen pan flüt ile tasvir edilmiştir. (Resim 3.65)

Resim 3.65. Maraş Germanicia mozaiklerinde müzik aleti tasvirleri³²³

1964 yılında Adana'nın Seyhan ilçesi Abidinpaşa Caddesi'ndeki Merkez Bankası binasının temel kazılarında MS 4. yüzyıla ait mozaik döşemesi ortaya çıkarılmıştır. Antik dönemin ünlü şairi Orpheus lirini çalarken vahşi hayvanları bile büyülemiş olduğunu daha önceki bölümlerde tezimde belirtmiştim. Mozaik üzerinde Orpheus'u büyük bir kayanın üzerine oturmuş lirini çalarken ve onun müziğini dinleyen vahşi hayvanlar tasvir edilmiştir. Orpheus sol eli ile lirini kayanın üzerinde tutar ve sağ eli ile çalar. Lirin gövdesi kaplumbağa kabuğundan, kolları ceylan boynuzundan ve yedi telden oluşmaktadır. Orpheus'u çevreleyen hayvanlar arasında at, boğa, karga, şahin,

³²² <https://kahramanmaras.ktb.gov.tr/TR-62870/germanicia-antik-kenti-ve-taban-mozaikleri.html>

³²³ <https://www.dailysabah.com/arts/1500-year-old-mosaic-depicting-feast-found-in-turkeys-germanicia/news>

tavşan, ayı, panter veya leopar, yaban domuzu, fil, aslan, dağ keçisi, karaca, maymun ve balıkçıl bulunur³²⁴.(Resim 3.66)

Resim 3.66. Orpheus liriyle mozaik üzerinde³²⁵

MS 4. yüzyıla tarihlenen Mariaminli müzisyenler mozaïği, Geç Antikçağ'ın müzik aletlerinin kullanımı göstermesi açısından oldukça önemlidir. Mozaik Suriye Maryamin' de bir Bizans villasında bulunmuştur. Suriye, Hama müzesi eserleri arasındadır. Mozaik üzerinde altı kadın müzik aletlerini çalarken tasvir edilmiştir. Mozaik yapıldığı dönemde kadının sosyal hayat içerisinde, hatta sanatta varlığını bizlere sunan belge niteliğindedir. Mozaik tasvirinde yer alan müzik yapan kadınlardan oluşan bu grup bizlere adeta küçük bir orkestra izlenimi sunmaktadır. Eros kılığına girmiş iki çocukta org' un körüğünü çalıştırmaktadır. Mozaikte aulos, lir, kastanyet, müzikal amaçlı kullanılan 6 kase, org tasvirleri yer almaktadır³²⁶. (Resim 3.67)

³²⁴https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Adana_Archaeological_Museum_Orpheus_Mosaic_4th_AD_0368.jpg

³²⁵ <http://paolabiodanza.weebly.com/blog/category/all/3>

³²⁶ Katherine M.D. DUNBABİN, Mosaics Of The Greek And Roman World, Cambridge Universty Press, 1995, s 172

Resim 3.67. Müzik aletleriyle beraber altı müzisyen kadın³²⁷

3.5. Süs Eşyaları

Hemen hemen her kültürün içerisinde sanat ürünleri arasında en zarif, en kibar olan nesneler, takılar ya da süs eşyalarıdır. Bu yüzden kadın veya erkek farketmeksizin güzel olanı görüp ona sahip olabilme isteğine hitap etmektedirler. İnsanların uygarlaşarak, toplum olarak yaşamaya başladığı ilk günden itibaren her zaman özel öneme sahip olmuşlardır. Madenlerin, kıymetli ya da yarı kıymetli taşların kullanımıyla, bu nesneler hediye, takı, adak amaçlı formlar almışlardır. Hatta tapınım gören süs eşyaları bile olmuştur. Konumuz dahilinde bulunan müzik ve müzik aleti tasviri barındıran bu nesnelerden örnekler paylaşılacaktır.

Süs eşyaları üzerinde yer alan tasvirler genelde kıymetli ya da yarı kıymetli taşların üzerine yapılan kompozisyonlarla karşımıza çıkmaktadır. Üzerlerinde, mitolojik konuların yanında, bazen doğada yer alan bir hayvan dahi yer alabilmektedir. Kullanan kişiye şans getirdiğine veya kullanan kişiyi çeşitli dış ruhani etkenlere karşı koruduğuna inanılarak üretilen bu nesneler, zarif tasarımlarıyla göz boyacı, estetik görünümü olan ürünlerdir. Bu ürünlerde kullanılan, üzerinde tasvirlerin yer aldığı, işlenmesi kolay fakat bir o kadar kıymet gören taşlardan bir tanesi serpantin taşıdır. Kristal görünümde olmayıp, kaya parçası görünümünde olan bu taş, antik dönemde birçok nesne üzerinde tercih edilmiştir. Bunlar arasında müzik aleti tasvirli, arkeolojik

³²⁷ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/58/Mosaic_of_the_Female_Musicians.jpg

buluntu, MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmekte, Suriye' nin Kuzey bölgesi üretimidir. Buluntu yeri konusunda kesin bilgi yoktur. 1985 yılında satın alma yoluyla J. Paul Getty Müzesi koleksiyonları arasına katılmıştır. Mühür yüzük taşı olarak, siyah serpantin taşından üretilen süs eşyası üzerindeki kompozisyonda, beş insan figürü yer almaktadır. En soldaki figür ayakta olup lir çalarken, onun önünde yer alan figür diz çökmüş vaziyette, lir çalan figüre sırtı dönük çömelmiştir. Çömelmiş olan figürün önünde yer alan iki insan figürü ayakta ve çömelmiş olan figürle aynı yöne doğru dönük şekilde çizilmiştir. En sağda bir tahtta oturan figür yer alır. Figürlerin yer aldığı bölüm kalın bir zemin çizgisiyle tasvirde yer almaktadır. Muhtemelen bir yöneticiye yapılan hediye sunumu tasvir edilmiştir. Arkeolojik buluntu, 20x14,9x 9,5 mm ölçüleriyle, çok figürlü ve müzik aleti tasviriyle erken dönem, bilinen en güzel örneklerden biridir³²⁸. (Resim 3.68)

Resim 3.68. Siyah serpantin taşı üzerinde lir tasvirli kompozisyon³²⁹

Müzik aleti tasvirli başka bir süs eşyası, yeşil serpantin taşından yapılmıştır. MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen mühür yüzük taşı, 2,1x 1,7x 1,1 cm ölçülerindedir. Kuzey Suriye üretimi olan taş üzerindeki kompozisyon biraz aşınmış durumdadır. Tasvirde dört figür yer almaktadır. Ayakta duran üç insan figürü, oturan bir figüre doğru yüzleri dönük şekilde ayakta tasvir edilmiştir. En solda duran figür elinde lir çalmaktadır. Bir önceki kompozisyonla benzerlik taşıyan bu nesne,

³²⁸ Jeffrey Spier, *Ancient Gems and Finger Rings*, Nissha Printing Co. Ltd., Kyoto, 1992, s 50 – 51

³²⁹ <https://www.getty.edu/art/collection/object/103VRB?altImage=1ba35914-4d89-48d8-92d2-59c0377e122e#full-artwork-details>

muhtemelen birbirleriyle iletişim halinde olan iki mücevher taşı yapımcısının eseridir³³⁰. (Resim 3.69)

Resim 3.69. Yeşil serapin taşı üzerinde lir tasvirli kompozisyon³³¹

Toplumsal kültürün geliştiği uygarlıklarda süs eşyaları, öncelikle sınıf farklılıklarını ve kullanan kişinin ekonomik durumunu yansıtan nesneler olmuştur. Süs eşyalarında yer alan tasvirlerdeki tanrı ya da tanrıyla bağlantılı tasvirler, bu kişilerin o tanrının koruması altına girdiğinin imgesi olarak da değerlendirilebilir. Tasvirlerde tanrının yanında, onun önemli figürlerinin bulunduğu bir örnek, Dionysos kültüründe yer alan satyr'in elinde tasvirle yer aldığı bir yarı değerli akik taşı MÖ 480 yılına tarihlenmektedir. 1,6 cm büyüklüğündeki akik taşı Etrüks bölgesi, Vetulonia üretimidir. Taş üzerinde yere çömelmiş, yüzü sola dönük, çıplak ve sakallı olarak tasvir edilmiştir³³². (Resim 3.70)

³³⁰ Jeffrey Spier, Ancient Gems and Finger Rings, Nissha Printing Co. Ltd., Kyoto, 1992, s 51

³³¹ <https://www.getty.edu/art/collection/object/103YHZ?altImage=d18e6080-ad40-4e56-850a-011ee3ca8fdb>

³³² Metropolitan Museum of Art, Envanter no: 35.11.11

Resim 3.70. Akik taşı üzerinde satyr ve elinde lir³³³

Süs eşyalarında kullanılan değerli madenler arasında altın, işlenmesi kolay, göz alıcı, sosyal statüyü belirleyici bir malzeme olmuştur. Erken dönem örneklerine birçok kültürde rastladığımız bu madenden yapılmış en bilinen örnekler, Mycenae’de ortaya çıkarılan Mycenae mezar grubu buluntuları, ülkemiz topraklarında bulunup, bugün için ne yazık ki Moskova’da Puşkin müzesinde sergilenen Troya hazineleri, ülkemiz topraklarında bulunan Lidya medeniyetine ait, daha önce iki kez çalınıp yurt dışına kaçırılan, içerisinde çok tanınan kanatlı denizati broşunun da bulunduğu 432 parça tarihi eserden oluşan ve bazı altın madeninden yapılmış nesneleride barındıran Karun Hazinelele, günümüze ulaşan nadide koleksiyonlar arasındadır³³⁴. Altın malzemeden yapılmış eserler arasında, bugün yine üretildiği topraklardan uzakta, New York’taki Metropolitan Museum’da sergilen küpe estetik güzelliğiyle göz boyamaktadır. Küpe MÖ 4. yüzyıla tarihlenmektedir. Küpe’de kanatlı bir satyr, elinde lirle tasvir edilmiştir. Görselde lirin tellerinin dahi detay olarak yer alması, müzik aletinin bu küpe üzerindeki estetiğe katkısına vurgu yapmaktadır³³⁵. (Resim 3.71)

³³³<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/253488?ft=lyre&offset=0&rpp=40∓pos=38>

³³⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/karun-hazinelele-yeni-muzesinde/1136587>

³³⁵https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gold_earring_MET_DT12102.jpg#/media/File:Gold_earring_MET_DT12102.jpg

Resim 3.71. Elinde liriyle tasvir edilen sirene görselli altın küpe³³⁶

Süs eşyaları arasında kolyeler üzerinde bulunan tasvirler genelde, kolye uçlarındaki bölümlerde, ya da kolyeye eklenen madalyon üzerinde veya birbirine eklenmiş değerli taşlar üzerinde yer almaktadır. Üzerinde müzikal tasvir bulunan ve günümüze sağlam olarak ulaşmış bir kolye görselliğiyle dikkat çekicidir. Kolye üzerindeki ince işçilik, süs eşyalarının vazgeçilmez unsuru estetik güzelliği tüm hatlarıyla barındırmaktadır. Etruria yapımı, MÖ 3. yüzyıla tarihlenen kolye 39,5 cm uzunluğunda olup altın malzemeden üretilmiştir. Vulci bölgesi kazılarında ele geçmiştir. Süsleme için carnelian taşı kullanılmış, tasvirler bu küçük taşların üzerinde yer almaktadır. Taşlar böcek şeklinde şekillendirilmiş taşların arka taraflarında aslan, panter, gorgon, Herakles, Hermes tasvirleri yanında, aulos çalan satyr tasviride yer almaktadır³³⁷. (Resim 3.72)

Resim 3.72. Müzik aleti tasvirli carnelia taşı süslemeli altın kolye³³⁸

³³⁶ <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248121>

³³⁷ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010252685>

³³⁸ Louvre Müzesi koleksiyonu, envanter no: Bj 542

Süs eşyalarında cam kullanımı da oldukça fazladır. Cam ilk olarak, MÖ 2 bin yılında, Tell el Amarna ve Malkata'da üretiminden itibaren geniş bir coğrafya'ya yayılarak kültürlerde çeşitli formlarda kullanılmaya başlanmıştır³³⁹. Üzerinde tasvirlerin yer aldığı birçok obje, bugün çeşitli müze koleksiyonlarında sergilenmektedir. Konumuz dahilinde olan müzik aleti tasvirli cam nesne örneğimiz, yaldızlı bir bronz halkada yer almaktadır. MÖ 3.yüzyıl sonu, 2.yüzyıl başlarına tarihlenen bir objedir. Yunan kültürüyle bağdaştırılan nesne üzerinde Apollon, yarı çıplak ayakta durmakta ve lir çalar şekilde tasvir edilmiştir. Obje 1.4x1.9 cm ebatlarındadır³⁴⁰. (Resim 3.73)

Resim 3.73. Cam süs eşyası üzerinde Apollon ve lir tasviri³⁴¹

Antik dönemde değerli taşlar üzerinde en çok rastlanan temalardan biri centaurların en bilgili ve yeteneklisi olan Cheiron'un, Achilleus'a verdiği müzik eğitimi temasıdır. Achilleus'un lir çalmasıyla ilgili zaten Homeros'un İlyada eserinde de bölüm bulunmaktadır³⁴². Yüzük üzerindeki taşa ki tasvirde Cheiron, dizlerinin üzerine çökmüş Achilleus' a uzanmaktadır. Yarı hayvan şekilde tasvirde yer alan

³³⁹ Emel Erten Yağcı, Başlangıcından Geç Antik Dönem Sonuna Kadar Anadolulu'da Cam, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, s 18

³⁴⁰ <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/249270?ft=lyre&offset=0&rpp=40∓pos=30>

³⁴¹ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Brown_glass_oval_set_in_a_gilt_bronze_ring_MET_DP_142593.jpg

³⁴² Homeros, İlyada, 9. Bölüm 185-190

Cherion'un arkasında bir ağaç vardır. Cherion uzun bir sakalı ve başının etrafını sarmış, kalın bir rulo şeklinde saçları vardır. Sağ omzunun üzerinden bir hayvan derisi ya da bir bez parçası aşağıya doğru sarkmaktadır. Achilleus, elinde tuttuğu lir le eğitim için için derse hazırdır. Roma MÖ 2. yüzyıl sonlarına tarihlendirilen yüzükte, parmağa geçen bölüm ve tasvirin yer aldığı değerli taşın oturtulduğu bölüm altın malzemeden yapılmıştır. Tasvir jaspir taşı üzerine, intaglio tekniğiyle yapılmıştır. 1,3 x 0,9 cm ebatta olan yüzük Roma buluntusu olup, bugün için ABD, Baltimur, Maryland 'de Walter Art Museum koleksiyonları içerisinde yer almaktadır. Envanter no: 42.1161³⁴³. (Resim 3.74)

Resim 3.74. Centaur Cheiron'un, Achilleus'a verdiği müzik eğitimi tasviri³⁴⁴

Takıların kullanımında, simgesel özellikleri de öne çıkmaktadır. Üzerindeki bulunan tasvirlerde yer alan tanrı, tanrıça, yabani hayvan vb. figürler, çağlar boyunca süregelen bir sürekliliğe sahiptir. Örneğin bir süs eşyası üzerinde yer alan hilal formunu, sadece Artemis kültüyle bağlantılı olarak değerlendirmemek gerekir. Mısır, Asya, Avrupa'ya uzanan büyük bir coğrafyada kadınlarla ve tanrıçalarla ilgili bir semboldür. Müzik aleti tasvirleri içerisinde yer alan özellikle lir'in de etkileşimler sonucu, geniş bir coğrafyada ki nesnelerde tasvir olarak yer alması bununla bağlantılı

³⁴³ <https://art.thewalters.org/detail/13447>

³⁴⁴ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Greco-Roman_-_Gem_with_Achilles_and_Cheiron_-_Walters_421161.jpg

olarak değerlendirmek gerekir. İlk örneklerine Sümer uygarlığında rastladığımız lir'in, Yunan tanrıçası Nike'nin elinde tasvirde yer alması buna bir örnektir. Nike'nin lir'le tasvirinin yer aldığı bir altın yüzük, MÖ 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Yüzük üzerinde yer alan granat taşındaki tasvirde Nike kanatları ve elinde liriyle, bir ayağını arkaya atmış şekilde tasvir edilmiştir. Yunan uygarlığında üretildiği düşünülen yüzük, satın alma yoluyla, The Walters Art Gallery koleksiyonlarına kazandırılmıştır³⁴⁵. (Resim 3.75)

Resim 3.75. Zafer tanrıçası Nike, elinde liriyle³⁴⁶

Müzik aleti tasvirli Roma Cumhuriyet Dönemi sonları, Roma imparatorluk dönemi başlarına tarihlenen, Sardonyx yüzük taşı 1,2 cm boyutlarında olup, üzerindeki tasvirde, saçları toplanarak başının etrafında halka yapılmış, uzun boyunlu bir kadın, bir sandalye üzerinde oturmuş, kıyafetleri aşağıya doğru dökümlü şekilde, lir çalarken değil de akort eder vaziyette tasvir edilmesi bakımından dikkat çekmektedir. Yüzük üzerindeki tasvir Roma kültürü barındırmaktadır³⁴⁷. Tez boyunca yaptığım araştırmalarımda rastladığım lir figürlü tasvirlerde, tutuş şekillerinden dolayı liri çalarken veya çalmaya hazırlanırken diye yorumladığım tasvirlerinden farklı olarak bir tutuş şekliyle karşılaştığım için bunu özgün bir parça olarak görmekteyim. Kadının tutuş şekli tamamen kucağında bulunan lir' e, çalma haricinde bir işlem yapar şekildedir. Bu gibi bir işlem yapabilmek için enstrüman üzerinde detaylı bilgilere ve

³⁴⁵ The Walters Art Gallery koleksiyonu, Envanter no: 42. 143

³⁴⁶ <https://art.thewalters.org/detail/38264/ring-18>

³⁴⁷ <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/244999?ft=lyre&offset=40&rpp=40∓pos=67>

tecrübeye sahip olmayı gerektirdiğinden, belki de bu kadın o dönemin en tanınmış lir çalıcılarından biri olduğunu, ve onun bu özelliğini sıradan lir' i çalar vaziyette değil de onu enstrümanına hakim şekilde tasvir ederek vermiş olabilirler. (Resim 3.76)

Resim 3.76. Sardonyx yüzük taşı üzerinde lir' ini akort eden kadın tasviri³⁴⁸

Roma'da ele geçirilen müzik aleti tasvirli bir buluntu oldukça ilgi çekicidir. MS 1. yüzyıl sonlarına tarihlenen akik taşından yapılma bir mühür üzerinde müzik aleti olarak bir su orgu bulunmaktadır. Mühür 1,30 cm uzunluğunda, 0,90 cm genişliğindedir. Taştaki oymada orgu çalan ve pompalarını çalıştıran görevlide yer almaktadır. Arkeolojik buluntu British Museum 'da sergilenmektedir³⁴⁹. (Resim 3.77)

Resim 3.77. Su orgu oyması bulunan akik taşından mühür³⁵⁰

³⁴⁸ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e9/Sard_ring_stone_MET_DP141771.jpg

³⁴⁹ https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1859-0301-112

³⁵⁰ <https://www.britishmuseum.org/> sayfasından katalog incelenmiştir. Museum number: 1859,0301.112

Süs eşyalarında kullanılan materyaller, ekonomiyle sıkı bir ilişki içerisinde. Arkeolojik buluntular incelendiğinde kriz dönemlerinde bile insanların takı kullanmaktan geri kalmadıkları gözlemlenebilmektedir. Bu dönemlerde kullanılan süs eşyası ürünlerin pişmiş toprak, kemik, demir, cam, bronz gibi malzemelerden yapıldığını gözlemleyebiliriz. Takı önemli bir prestij aksesuarı olduğu için toplumun hemen her kesiminden ilgi görmüştür. İşte buna örnek bir bronzdan yapılmış yüzük, üzerinde her ne kadar Yunan mitolojisi kompozisyonunu barındırsa da bugünkü İngiltere topraklarında bulunmuştur. Yüzük ticaret yoluyla buralara ulaşmış olabilir. Kullanılan malzemenin değersiz olarak değerlendirilebileceğimiz maden bronz oluşu ve ait olduğu dönem olan MS 3. yüzyılın başları, onu halktan birinin kullanmış olabileceğini bize söyleyebilir. Fakat yüzük üzerinde bulunan müzik aleti tasviri lir'in zerafet olan her yerde varlığını bize söyleyebilir. Yüzük 7,28 gr. ağırlığında, 24,51x21,01 mm boyutlarındadır. Yüzüğün tasvir bulunan üst bölümünün dış kenarı boncuklarla süslü olsada günümüze ulaşmamıştır. Tasvir de Cheiron'un, Achilleus'a verdiği müzik eğitimi teması yer almaktadır³⁵¹. (Resim 3.78)

Resim 3.78. Bronz yüzük üzerinde Achilleus' a müzik eğitimi veren Cherion³⁵²

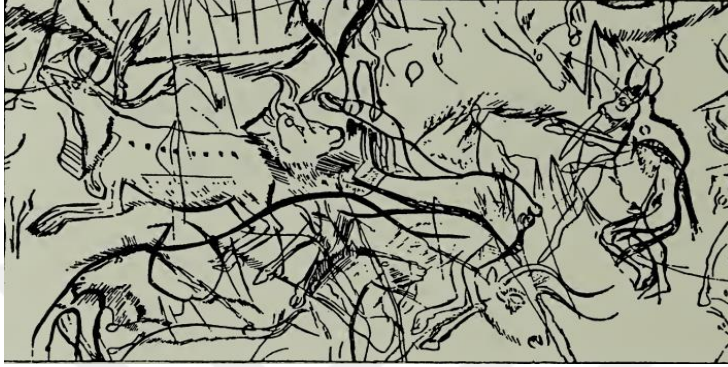
3.6. Duvar Resimleri ve Kabartmaları

Duvar resimlerinde müzik veya müzikal tasvirler, Prehistorik çağlara ait eserlerden başlayarak, tarih içinde süreklilik gösteren bir dizilim içinde görülmektedir. Bu konuda bilinen en eski tasvir 1914 yılında, Güney Batı Fransa da keşfi yapılan Trois Freres mağarası duvarları üzerinde yer almaktadır (Resim 3.79). Mağara da

³⁵¹ <https://finds.org.uk/database/images/image/id/213597/recordtype/artefacts>

³⁵² [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roman_finger-ring_\(FindID_259611\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roman_finger-ring_(FindID_259611).jpg)

bulunan bir duvar resminde at, ren geyiği, mamut, dağ keçisi figürleri üst üste çizilmiştir. Yaklaşık olarak Magdalenian (MÖ 14000) dönemine tarihlenen bu resimde yer alan bizon başlı bir şaman elinde müzikal amaçlı olarak kullanıldığı ifade edilen bir yayla tasvir edilmektedir³⁵³.

Resim 3.79. Bizon başlı bir şamanın elinde müzikal bir yayla tasvir edildiği resim³⁵⁴

Neolitik Çağ'ın avcı ve göçebe yaşamında müziğin yerini düşündüren bir tasvir, Catalhöyük'te saptanmaktadır. Catalhöyük'te bir boğa avının resmedildiği sahnede, boğanın arkasında koşar vaziyette resmedilen iki avcı ellerinde birer davul olarak yorumlanan yuvarlak cisimler tutmaktadır. Diğer av sahnelerinde de elleriyle boynuz, sopa veya kavisli sopalar salladığı düşünülen insanlar resmedilmektedir. (Resim 3.80) Burada muhtemelen bu insanlar gürültülü sesler çıkararak avlarını tuzaklarına doğru yönlendirmektedirler³⁵⁵. Duvar resmine geniş perspektifte baktığımızda leopar postu giymiş savaşçıların hayvanların etrafında koşarak dans ettikleri görülür³⁵⁶. Bazı savaşçılar resimdeki hayvanların dilini, bazısı kuyruğunu çekerek, toplu olarak hayvanlarla alay ederek, sanki orta oyun oynadıkları düşünülebilir³⁵⁷. Catalhöyük insanların avcılığı oyuna dönüştürmüş olmaları, doğaya karşı zafer kazanmış olmalarına ve tarım toplumu olmalarından kaynaklı olabilir. Elde ettiği tahılı depolayıp, evcilleştirdiği hayvanlarla her zaman

³⁵³ Warren D. Anderson, Music and Musicians in Ancient Greece, Cornell Universty Press, New York, 1994, s 1-2

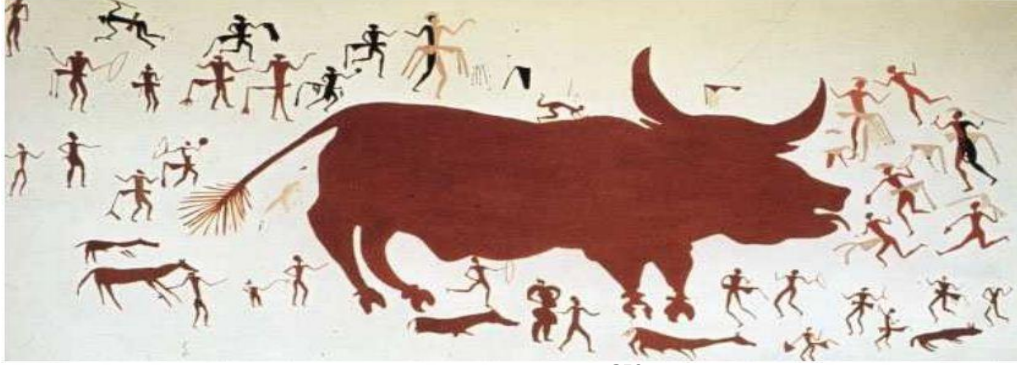
³⁵⁴ A.g.e. s 2

³⁵⁵ Burak KARAAĞAÇ, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran, 2018, Cilt 20, Sayı 1, s 285 - 298

³⁵⁶ James MELLAART, Çatal Höyük, A Neolitik Town in Anatolia. Thames and Hundson, London, 1967, s 61-64; James MELLAART, Anadolu'da Bir Neolitik Kent, çev. G. B. Yazıcıoğlu, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001, s 28

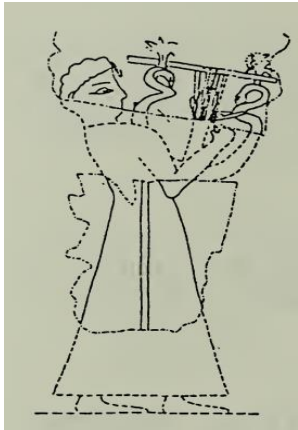
³⁵⁷ İsmail GEZGİN, Sanatın Mitolojisi, Sel Yayınları, İstanbul, 2008, s19

beslenmesinde taze etini garantilemiş olan, kendine ve düşünmeye çok zaman ayıran bu çağ insanı müziği ve edebiyatı da geliştirmeye başlamış olmalıdır³⁵⁸.

Resim 3.80. Çatalhöyük duvar resmi av sahnesi³⁵⁹

MÖ. 1300 yılından itibaren yerleşim görüp, MÖ. 2. yüzyıla kadar yaşamın devam ettiği, bir Minos yerleşimi olan Girit’ teki Hagia Triada’ da bulunan bir stucco üzerinde, ayakta lir çalan bir figür tasviri yer almaktadır (**Resim 111**). Daha önce söz ettiğimiz Hagia Triada lahitinin de ele geçirildiği bu yerleşim yerinde saptanan bu eserle birlikte, Minos yaşantısında müziğin yeri doğrulanmaktadır³⁶⁰.

Resim 3.81. Hagia Triada, Crete de bulunan stucco üzerinde müzikal tasvir³⁶¹

³⁵⁸ Mehmet ÖNAL, Günümüz Arkeolojik Veriler Işığında Urfa ve Yakın Çevresinde Müzik, Geçmişten Günümüze Urfa’da Müzik, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Daire Başkanlığı Yayınları Şehir Kitaplığı Dizisi 47, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2019, s 13

³⁵⁹

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:A_reconstruction_of_the_aurochs_hunting_scene_in_the_mural.jpg?uselang=tr#/media/File:A_reconstruction_of_the_aurochs_hunting_scene_in_the_mural.jpg

³⁶⁰ Warren D. Anderson, Music and Musicians in Ancient Greece, Cornell University Press, New York, 1994, s 8

³⁶¹ A.g.e. s 8

Yine Hagia Triada’ da Geç Minos dönemine tarihlenen bir fresco üzerinde lir çalan bir figür tasviri tespit edilmiştir. (Resim 3.82) Bu üzerindeki figürün de çaldığı müzik aletinin yine bir lir olması, bu enstrümanın Minos müziğinde önemli yeri olduğunu göstermektedir.

Resim 3.82. Hagia Triada, Crete de bulunan fresco üzerinde müzikal tasvir³⁶²

Lirin Yunanistan anakarasında da Tunç Çağı içinde müzikte yeri olduğunu gösteren bir buluntu Peloponessos, Pylos – Messinia kökenli bir fresco üzerinde yer alan tasvirdir. Kıyafeti ve tanrısal duruşundan dolayı Apollon olduğu düşünülen ve beş telli bir lir çalan tasvir yaklaşık olarak MÖ 1300 yıllarına tarihlendirilmektedir. (Resim 3.83)

³⁶² Warren D. Anderson, Music and Musicians in Ancient Greece, Cornell Universty Press, New York, 1994, s 9

Resim 3.83. Peleponnes'te bulunan fresco üzerinde yer alan Apollo liriyle³⁶³

Tunç Çağı içinde Mısır'da müziğin yeri olduğunu yansıtan bir yapıt ta MÖ 1427 -1353 yıllarına tarihlenen Mısır Thebes arkeoloji kazılarında saptanan bir duvar resmi üzerinde yer alan müzik aleti tasvirleridir. Bir ziyafet sahnesinin resmedildiği tasvirde ayakta, kısa saçlı, taçlı, küpeli, üç kadın bulunmaktadır. Ortada tasvir edilen kadın elinde flütle, arkada duran kadın ise elinde arp'le tasvir edilmiştir³⁶⁴. (Resim 3.84) Bu eser, Tunç Çağı'nın Mısır uygarlığının toplantı ve törenlerinde müziğin yerini göstermesi bakımından önemlidir.

Resim 3.84. Thebes' de sıva üzerine yapılan müzik aleti tasvirli resim³⁶⁵

³⁶³ Warren D. Anderson, Music and Musicians in Ancient Greece, Cornell Universty Press, New York, 1994, s 13, Şekil 10

³⁶⁴ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası CC243

³⁶⁵ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010012746>

Tunç Çağı içinde Hitit duvar rölyefleri üzerinde bulunan tasvirler, o dönemin törenlerinde ve festivallerde müziğin ve müzik aletlerinin yeri hakkında bizlere bilgiler sunmaktadır. Bu döneme tarihlenen Alacahöyük rölyefleri üzerinde yer alan tasvirler, müzisyen ve onların kullandıkları enstrümanlar, içinde müzik olan tören, festival, bayramlar hatta sosyal hayat hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlarlar. Rölyefler üzerindeki tasvirlerden anladığımız kadarıyla müzikal bir çeşitlilik söz konusudur. Tasvirlerde vokal ve enstrümanların kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Törenlere eşlik eden birçok müzisyenin yanında bireysel müzisyenlerde olduğu anlaşılmaktadır. Ziyafetler ya da yemek sahnelerinde müzisyenlerin tasvir edilmiş olması, müziğin etkinliklerde önemli bir yerinin olduğunun ispatıdır. Hitit imparatorluğunda müzik etkinlikleri adak törenlerinde de önemli bir rol oynamaktaydı. Tanrılara sunulan kurbanlar arasında hayvanların ya da hayvanlara ait belirli kısımların yanı sıra, bira, ekmek, sebze, meyve, şarap, peynir gibi gıda maddelerin de yer aldığı bilinmektedir³⁶⁶. Bazı adak törenlerinde farklı adak maddeleri için farklı müzikal etkinliklerin gerçekleştirilmiş olduğu, adak maddesinin sunağa dökülmesi haricinde sunak üzerine konulması işlemlerinin de özellikle müzikal icra yardımıyla vurgulandığı anlaşılmaktadır. Arkeolojik veriler üzerinde müziğin bu şekildeki adak ya da sunu törenlerinde kullanılmış olduğu sahnelerin, tasvir edilmiş olduğu görülür. Alacahöyük'te sfenksli kapı olarak tanımlanan yerin sol tarafında böyle bir sahne yer almaktadır. Rölyeflerde Purullias bayram töreni sırasında bir tapınak ayini tasviri yer alır. Bu rölyeflerin bir tanesinde bir müzisyen saplı lut çalarak, adak törenine eşlik etmektedir³⁶⁷. (Resim 3.85)

³⁶⁶ Stefano Martino, Hitit İmparatorluğu'nda Kült ve Bayram Kutlamaları, Hititler ve Hitit İmparatorluğu, Deutschland, 2002, s 446

³⁶⁷ Firuzan Kinal, Eski Anadolu Tarihi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s 192

Resim 3.85. Anadolu medeniyetleri müzesinde sergilenen Alacahöyük rölyefi üzerindeki lut çalan müzisyen eşliğinde kurban sahnesi³⁶⁸

Tunç Çağı sonrasında Geç Hitit yapıtlarında müzik ve müzik aletlerinin tasviri geleneğinin sürdüğü görülmektedir. Örneğin, Zincirli ve Karatepe rölyefleri üzerinde dörder kişiden oluşan bir müzik grubu yer almaktadır. Bu iki rölyefte de ki tasvirlerde müzisyenlerin aynı boyutlarda ve aynı önemde oldukları gözlemlenmektedir. Özellikle Zincirli rölyefi geç Hitit döneminde, kordofon ve membranafon enstrümanlarının bir arada kullanıldığının önemli bir arkeolojik verisi niteliğindedir. (Resim 3.86)

Resim 3.86. Zincirli rölyefi üzerindeki tasvirde yer alan Hitit müzik grubu³⁶⁹

³⁶⁸ Sedat Alp, Hititlerde şarkı, müzik ve dans Hitit çağında Anadolu'da üzüm ve şarap Kavaklıdere kültür yayımları, Ankara, 1999, s 27

³⁶⁹ A.g.e. , s 34

Bir başka örnek olan Karatepe rölyefinde, iki lir, çift borulu ve “küçük deri gerili” ’den oluşan bir müzik grubu yer almaktadır. (Resim 3.87)

Resim 3.87. Karatepe rölyefi üzerinde bir Hitit müzik grubu tasviri³⁷⁰

Karatepe rölyeflerinde örnekleri yer alan dans ziyafet gibi etkinliklerde sadece müzik eşliğinde dansın bulunmadığını, vokal icralarının da bu etkinliklerde önemli bir ayrıntı olduğu anlaşılmaktadır.

Karatepe rölyefinin bulunduğu taş blok üzerine iki bölüm halinde altlı üstlü yontulmuş diğer Karatepe rölyefinin alt sahnesinde çift borulu ve lir çalan iki müzisyene eşlik eden iki kişi tasvir edilmiştir.(Resim 3.88)

³⁷⁰ Sedat Alp, Hititlerde şarkı, müzik ve dans Hitit çağında Anadolu’da üzüm ve şarap Kavaklıdere kültür yayınları, Ankara, 1999, s 35

Resim 3.88. Müzik ve dans etkinliklerinin tasvir edilmiş olduğu diğer Karatepe rölyefi³⁷¹

Geç Hitit yapıtlarına yansıyan müzik olgusuna ilişkin bir başka arkeolojik veri olarak günümüze ulaşan Kargamış rölyefi üzerinde dans sahnesi yer almaktadır. Hitit müziği hakkında bize önemli bilgiler veren rölyef üzerinde saplı lut ve çift borulu icracısına, idyofon çalan ve dans eden iki kişi eşlik eder şekilde tasvir edilmiştir. (Resim 3.89)

Resim 3.89. Kargamış rölyefi üzerinde yer alan bir müzik grubu ve dansçının tasviri³⁷²

Yine Kargamış Rölyefinde yer alan sahnelerin bir diğerinde ise müziğin “bir işaret aracı, bir haber verme aracı” olarak kullanıldığını düşünmemizi sağlayan doğal

³⁷¹ A.g.e. 36

³⁷² Sedat Alp, Hititlerde şarkı, müzik ve dans Hitit çağında Anadolu’da üzüm ve şarap Kavaklıdere kültür yayınları, Ankara, 1999, s 33

bir trompet icracısı, “ büyük deri gerili” çalan iki kişi, onların arkasında yüzü trompet icracısına dönük bir kişinin bulunduğu 4 kişilik bir grup yer almaktadır. Bu rölyefte iki kişinin bir çalgıyı icra etmesi özgün bir durumdur.(Resim 3.90)

Resim 3.90. Doğal trompet icracısı ve büyük deri gerili çalanların bulunduğu, Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen rölyef³⁷³.

Kargamış rölyeflerinde yer alan, içerisinde müziğin bulunduğu en ilginç tasvir ise, müzikli bir yemek sahnesidir. Bir ziyafet sahnesi olarak da nitelendirebileceğimiz bu tasvirde, yüzü içki içen adama dönük vaziyette ayakta, lut çalan bir müzisyen yer alır. (Resim 3.91) Lut icracısı vokal ve aynı zamanda lut çalıyor olarak düşünülebilir. Lut icracısı sağ eliyle lutun tellerine mızrap kullanarak vururken, sol eliyle lut un sapında bulunan nota yerlerine basıyor şeklindedir. Lut ‘ un sapından sarkan püskül ve Lut icracısının çalgıyı tutuş şekli, Gerek geç Hitit, gerekse Eski Mısır saplı lutlarının karakteristik bir özelliğine işaret etmektedir. Ziyafet sahnesinde ki adamın kadehini yukarıya kaldırmış olması, lut icracısının söylediği bazı sözlere karşı bir saygı göstergesi olarak düşünülebilir. Bu gibi lir ve çift borulu enstrüman çalan icracıların yer aldığı ziyafet sahnelerine Antik Yunan medeniyetinde de rastlanmaktadır.

³⁷³ A.g.e, s 32

Resim 3.91. Anadolu Medeniyetleri Müzesinde yer alan, Kargamış rölyefindeki müzik eşliğinde yemek sahnesi³⁷⁴

Antik Yunan toplumunda müzik yaşamda büyük bir rol oynamaktadır. Yunan düşünürleri bütün erdemlerin kaynağı olarak düşünülen müziğin ahlak ve moral üzerindeki etkilerini sorgulamış, olumlu ya da olumsuz etki eden müziklerden bahsetmişlerdir. Tasvirlerden anlaşıldığı kadarıyla flüt yani aulos gibi nefesli çalgıların zevk ve heyecan verici çalgı olarak değerlendirildiği söylenebilir. Orpheus' la özdeşleşen kithara'nın insanları ve hayvanları sakinleştiren bir etkisi olduğu değerlendirilebilir. Apollon gibi bir tanrı tarafından çalınan lir'in ise insanların ruhlarını etkileyen bir çalgı olduğu eklenebilir. Antik Yunan toplumunda kullanılan tüm bu enstrümanları günümüze ulaşan birçok seramik, takı, terracotta eserin haricinde duvar resim ve kabartmalarında da görmekteyiz. Buna örnek olarak MÖ 330 – 320 yıllarına tarihlenen, Yunanistan Mantinea, Arkadia'da bulunan, günümüzde Atina Ulusal Arkeoloji Müzesinde sergilenen bir kaide veya sunağın kaplaması olduğu düşünülen üç adet mermer levha üzerinde Apollon ile Marsyas arasındaki müzik yarışmasının tasviri yer almaktadır. Levha üzerinde müzik aletleri mitolojik kahramanlarla beraber betimlenmiştir.

³⁷⁴ Sedat Alp, Hititlerde şarkı, müzik ve dans Hitit çağında Anadolu'da üzüm ve şarap Kavaklıdere kültür yayınları, Ankara, 1999, s 31

Resim 3.92. Apollon ve Marsyas arasındaki müzik yarışmasının mermer üzerinde tasviri³⁷⁵

Roma imparatorluk dönemine tarihlenen bir Roma buluntusu olan mermerden bir lahit parçası 1920 yılında, satın alma yoluyla Louvre Müzesi koleksiyonları arasına katılmıştır. Lahit parçasının üzerinde yer alan kabartmada, Dionysos sahnesi tasvir edilmiştir. Dionysos sahnesinde Pan elinde müzik aleti olarak tympanum çalarken tasvir edilmiştir. Satirlerden bir tanesi bir elinde pedum tutmakta, diğ r eliyle omzunun yukarısında amphora taşımaktadır. Diğ r satyr ise aulos çalmaktadır. Her iki satyr üzerinde de nebris vardır. En sağıda bulunan diğ r bir satyr çıplak vücuduyla elleri havada hareket halinde tasvir edilmiştir. Sahnenin en ortasında yer alan maenad çıplak ve tympanum çalıp dans eder vaziyette tasvir edilmiştir³⁷⁶. (Resim 3.92)

³⁷⁵https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6e/Three_relief_slabs_depicting_Apollo%2C_Marsyas%2C_a_Scythian_and_six_Muses._4th_cent._B.C.jpg

³⁷⁶ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası: MND 1356, Katalog numarası: Ma 3402

Resim 3.93. Müzik aleti tasvirlerinin yer aldığı Dioynsos şenliği tasvirli lahit kabartması³⁷⁷

İtalya'nın Campania bölgesinde, Napoli'de, Pompeii' ye yakın bir yerde, Vesuvius'un küllerinden etkilenmiş olan Boscoreale'deki P. Fannius Synistor villası duvarları döneminin sanat anlayışının en güzel örnekleriyle süslenmiş ve günümüze ulaşan freskleriyle dikkat çekicidir. Bu duvar resimleri arasında tezimizin konusu olan müzik ve müzik aleti tasvirli görselde yer almaktadır. Resimler MÖ 50 – 40 yıllarına yani Roma Cumhuriyetinin son zamanlarına tarihlenmektedir. Konumuz dahilinde olan resim 186,7x186,7 ölçülerindedir. Boscoreale'deki villada yemek odası (triclinium) ya da sosyal toplantılar için kullanıldığı değerlendirilen bir odada (oecus) bulunan büyük duvar resminde, mor bir chiton onun üzerine de beyaz bir himation giymiş hafif toplu bir genç kadın, bir koltukta oturur vaziyette kithara çalarken tasvir edilmiştir³⁷⁸. Kadının kolunda bilezik, kulağında küpeleri ve saçında madalyonla süslü bir tacı bulunmaktadır. Kullandığı tüm bu aksesuarlar altın olarak resmedilmiştir. Oturduğu sandalyenin kolunu koyma bölümünü motif olarak, Atlas taşımaktadır. Kadının çaldığı enstrüman basit bir lir değildir. Apollon gibi tanrı veya toplumda daha üst seviyedeki kişilere özgü sayılan lir tipindedir. Buradan yola çıkarak profesyonel kişilerin çaldığı ayrıcalıklı bir lir'in tasviri olduğunu öngörebiliriz. Oturan kadının hemen arkasında üzerine kolsuz mor bir chiton giymiş küçük bir kız ayakta durmaktadır. Kızın saçında da madalyonla süslü altın bir tac, kulaklarında da altın küpe yer almaktadır. Duvar resmindeki bu iki figürde aynı yöne, yani yemek odasında veya

³⁷⁷ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010277092>

³⁷⁸ <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/247009?ft=lyre&offset=200&rpp=40&pos=219>

oturma odasında oturanlara doğru bakmaktadır. Yıldızlı kithara, taht şeklindeki sandalye, vücutlarında bulunan özenle işlenmiş takılardan bu kişilerin, yönetici kişilerin hatta bir kral'ın eşi ve çocuğu olduğunu bize söyleyebiliriz. Belki de villanın sahibi gelen misafirlerine bu duvar resmi ile burada kraliçeleri misafir ettiğini, onlar da bu odada olduklarına göre, kendilerine de değer verildiğini belirtmek istemektedir. Lir müziği yumuşak tonuyla barışı, huzuru çağrıştırdığı için duvardaki resim sayesinde, bu odadaki konuklarına belki de barış içinde huzurla misafirliğinizin tadını çıkartabilirsiniz demektedir. Ev sahibinin duvarında mitolojik bir sahne veya yapıldığı dönemde moda olan doğa manzarası yerine, elindeki müzik aletine de vurgu yaptırarak iki figür çizdirmesinin nedenini bu tahminlerle açıklayabiliriz. Ancak, öte yandan, Roma dünyasında müziğin her yerde, her kesimde var olduğunu hatta statülere göre kullanılan müzik aletlerinin değişkenlik gösterdiğini de bu resimden yola çıkarak söyleyebiliriz. (Resim 3.93)

Resim 3.94. Boscoreale'deki P. Fannius Synistor Villasının duvarını süsleyen lir tasvirli resim³⁷⁹

British Museum'da sergilenen MS 1.yüzyıla ait duvar resmi de konumuz bakımından dikkat çekicidir. Pompeii' de bulunmuş olan bu resimdeki tasvirde bir koltukta oturan ve lir çalan bir kadın ile bir erkek figürü ile onların karşısında ayakta

³⁷⁹https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/63/Wall_painting_from_Room_H_of_the_Villa_of_P._Fannius_Synistor_at_Boscoreale_MET_DP105943.jpg

duran bir kadın yer alır. Pompeii'nin son zamanlarına tarihlenen bu resimde evin hanımı, bir kolunu hemen önünde yer alan sütuna dayayarak rahat duruşuyla, müzikal icranın tadını çıkarır şekilde yorumlanabilir. Buradan Pompeii gibi ticaretin yoğun şekilde döndüğü bazı Roma İmparatorluk şehirlerinde yaşayan varlıklı ailelerin müzik dinlemek için özel vakit ayırdığı, müzik icracılarına, varlıklı kişiler tarafından önem verildiği varsayımı çıkartılabilir. Müzisyenlerin özenli bir koltukta oturtularak icralarını yapıyor olarak tasvir edilmesi günümüz için başköşeye yerleştirilmiş gibi düşünülebilir. Çünkü lir ayaktada çalınabilen bir enstrüman olup, bir çok tasvirde ayakta icra şeklinde görselleri bulunmaktadır. Onu dinleyen kişinin ayakta oluşu, müzisyenlere değer verilmesi varsayımını destekler niteliktedir. Hatta belki de Roma imparatorluk döneminde zengin aileler evlerine kadrolu müzisyen olarak varlıklı olduklarını tescillemekteydiler. (Resim 3.94)

Resim 3.95. Elinde lir çalan kadın ve sevgilisi³⁸⁰

3.7. Sikkeler

Arkeolojik değerlendirmelerde nümizmatik, farklı tarihsel süreçlere ve ekonomik koşullara ışık tutması bakımından önem taşımaktadır. Bilindiği gibi, bağımsız devlet olma şartının en temel unsurlarından biri de para basma hakkıdır. Ticaretin sürdürülebilmesi için değerli metaller para basmak için kullanıldığından,

³⁸⁰ <https://www.britishmuseum.org/>
number: 1867,0508.1353

sayfasından katalog incelenmiştir. Museum

bunlara sahip olmak, onları doğal kaynakları arasına katmak devletlerin en önemli hedeflerinden biri olmuştur. Batı Anadolu’da çıkarılan altın gümüş gibi değerli madenler de ilk kez Anadolu’da kurulan Lidya krallığında sikke basmak için kullanılmıştır.

Resim 3.96. Elektron malzemedeki sikke örneği³⁸¹

Sikkeler basıldıkları dönemleri yansıtan eşsiz belgelerdir. Sikkelerin üzerinde yer alan tasvirlerin çeşitliliği onu önemli kılar. Üzerinde yer alan tasvirlerde önemli bir olayı anmak için yapılmış çizimler, dini ve mitolojik konular numizmatik bilimine ışık tutmaktadır³⁸². Sikkeler üzerinde müzik ve müzik aletlerinin tasvirlerini de yer alması, çalışmamız kapsamında ele alınan arkeolojik malzeme grupları içinde sikkelere de yer verilmesini zorunlu kılmaktadır. Yunan Klasik Dönemi’nden başlayarak sikkeler üzerindeki tasvirlerde müzik aletlerine rastlanmaktadır. Sikkeler üzerinde sıklıkla lir tasvirinin; özellikle bu müzik aletiyle özdeşleşen Apollon ile birlikte yer aldığı görülmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi’nin sikke tasvirlerindeki zengin sahnelerde de müzik aletlerine rastlanabilmektedir. Bu bölüm kronolojik bir düzen içerisinde, üzerinde müzik ve müzik aleti tasvirleri barındıran sikkelerden oluşmaktadır. Sikke örnekleri seçilirken müzik aleti tasvirlerinin yanında Augustus gibi Roma imparatorluğunun temelini atan, Nero gibi müzik aleti çalmasıyla tanınan, Hadrianus gibi Roma İmparatorluğuna ihtişam kazandıran, Roma tarihinin önemli kişilerinin dönemlerinde müziğin sikke üzerinde yer almasına dikkat çekilmek istenmiştir.

³⁸¹ <https://antikparalar.blogspot.com/2018/06/sikkenin-icadi-ve-anadoluda-sikkeler.html>

³⁸² Cecile Morrisson, Antik Sikkeler Bilimi. Numismatik Genel Bir Bakış (Çev. Z. Çizmeli Ögün), İstanbul, 2002, s 49

Resim 3.97. Sikke 1³⁸³

Ön yüz : Apollon başı boyundan itibaren yer almaktadır. Başında defne yapraklarından bir çelenk yer alır.

Arka yüz : Arka yüzde lir tasviri ve onu çevreleyen “X-A-Λ-KIΔ-EΩN” yazısı yer alır. Lir tasviri çok iyi detaylandırılmıştır.

Tarih : MÖ 412-410

Malzeme : Gümüş (AR) , Tetradrachmi

Darphane : Olynthus

Bölge : Makedonya – Yunanistan

Yayın isimleri : D. M. Robinson - P. A. Clement, Excavations at Olynthus IX: The Chalcidic mint and the excavation coins found in 1928-1934 (1938) 21 Nr. 16 Taf. 4 (datiert 412-410 v. Chr.) ; https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1958-0304-22; https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1896-0601-17; https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1889-0602-1; https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_EH-p541-1-Cha

³⁸³ <https://ikmk.smb.museum/object?lang=en&id=18216679&view=rs>

Resim 3.98. Sikke 2³⁸⁴

Ön yüz : Pegasus resmi yer almaktadır. Pegasus'un hemen altında "ΑΛΙ" yazmaktadır.

Arka yüz : İki defne dalının arasında lir tasviri yer almaktadır.

Tarih : MÖ 400 – 367 yıllarına tarihlenmektedir.

Malzeme : Bronz (AE)

Darphane : Halikarnassos

Bölge : Karia – Türkiye

Yayın isimleri : SNG Tübingen No: 3377; SNG Copenhagen No: 337; BMC Caria 103 No. 7-10

³⁸⁴ <https://www.ikmk.uni-tuebingen.de/object?lang=de&id=ID107&view=rs>

Resim 3.99. Sikke 3³⁸⁵

Ön yüz : Hermes yüzü öne dönük, başında petasos³⁸⁶ giymiş şekilde tasvir edilmiştir. Petasos'un üzeri pürüzsüz olup kenar bölümleri noktalı dizi şekliyle süslenmiştir. Hermes'in kıvrıkcık saçları sağdan ve soldan kabarık vaziyette aşağıya doğru sarkmıştır.

Arka yüz : Keçi tasviri yer almaktadır. Keçinin üzerinde "AINION" yazısı hemen önünde ise lir tasviri yer alır.

Tarih : MÖ 365-362

Malzeme : Gümüş (AR) Tetradrachmi

Darphane : Ainos

Bölge : Trakya – Türkiye

Yayın isimleri : AMNG II-1 180 Nr. 339,1;

³⁸⁵ <https://ikmk.smb.museum/object?lang=de&id=18237029&view=rs>

³⁸⁶ Güneşten korunmak amaçlı giyilen şapka

Resim 3.100. Sikke 4³⁸⁷

Ön yüz : Athena başı yer almaktadır. Başlığında yılan motifi mevcuttur. Athena sağa doğru bakar vaziyette tasvir edilmiştir.

Arka yüz : Nike sola dönük vaziyette, sol eliyle kıyafetini, sağ eliyle çelengi tutmaktadır. Sağ elinin hemen altında lir tasviri yer alır. Kanatları hem sağdan hemde soldan omuz hizasından yukarıda, yere kadar uzanmaktadır. Arka tarafında yatay şekilde “ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ” yazmaktadır. Lir’ in altında ise “ΕΛΙ” yazısı yer alır.

Tarih : MÖ 319 - 310

Malzeme : Altın (AV)

Darphane : Kolophon

Bölge : Aydın – Türkiye

Yayın isimleri : https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1885-0606-26

³⁸⁷ https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1885-0606-26

Resim 3.101. Sikke 5³⁸⁸

Ön yüz : Şehir tanrısı Sinope’ nin kuleli bir taç takmış tasviri sağ tarafa bakar şekilde yer alır.

Arka yüz : Apollon çıplak olarak, omphalos üzerine oturmuş şekilde sol elinde Lir taşır şekilde tasvir edilmiştir. Apollonun’un arkasında “ΣΙΝΟΠΕΩΝ” ön tarafında ise “Α Μ Τ” yazısı yer almaktadır.

Tarih : MÖ 3. yüzyıl

Malzeme : Gümüş

Darphane : Sinope

Bölge : Paphlagonia

Yayın isimleri : Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Pontus – Paphlagonien – Bithyneien, Paphlagonien 6860 / British Museum Koleksiyonu numarası 1960, 0601,2

³⁸⁸ https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1960-0601-2

Resim 3.102. Sikke 6³⁸⁹

Ön yüz : Küçük damga şeklinde Athena başı ve sağa dönük vaziyette şehir tanrısı Sinope' nin kuleli bir taç takmış tasviri yer alır.

Arka yüz : Apollon çıplak olarak, omphalos üzerine oturmuş şekilde sol elinde Lir taşır şekilde tasvir edilmiştir. “ΣΙΝΩΠΕΩΝ” yazısı Apollonun'un arkasında yer alırken, Apollon' un oturduğu omphalosun ön tarafında aslan kafası başlığıyla sağa dönük şekilde Herakles tasviri yer alır.

Tarih : MÖ 3. yüzyıl

Malzeme : Gümüş (AR)

Darphane : Sinope

Bölge : Paphlagonia

Yayın isimleri : Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Pontus – Paphlagonien – Bithyneien, Paphlagonien 6861

³⁸⁹ Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Sammlung v. Aulock, Pontus – Paphlagonien – Bithyneien, Paphlagonien, Verlag Gebr. Mann, Berlin, 1967, s 234 resim 6861

Resim 3.103. Sikke 7³⁹⁰

Ön yüz	: Bir daire içerisinde lir tasviri yer almaktadır.
Arka yüz	: Lir tasviri ve monogram “AΛEΞ “ harfleri yer almaktadır.
Tarih	: MÖ 164 – 135
Malzeme	: Bronz (AE)
Darphane	: Alexandreia Troas
Bölge	: Troas - Türkiye
Yayın isimleri	: SNG v. Aulock Nr. 7547

³⁹⁰ <http://archaeologie.uni-muenster.de/ikmk/object?lang=de&id=ID190&view=rs>

Resim 3.104. Sikke 8³⁹¹

Ön yüz : 2. Pharnakes büstü yer alır. Pharnakes taçlı sağa bakar şekilde tasvir edilmiştir.

Arka yüz : Apollon sol kolunu lir'e dayamış destek alarak oturur vaziyettedir. Sağ eliyle defene yaprağı tutmaktadır. Ön tarafında üç ayak görseli yer alır. Lir telleri görünür şekilde detaylı tasvir edilmiştir. Tasvirin üst tarafında “ΒΑΣΙΛΕΥΣ / ΒΑΣΙΛΕΩΝ” alt tarafında ise “ΜΕΓΑΛΟΥ / ΦΑΡΝΑΚΟΥ” yazısı yer almaktadır.

Tarih : MÖ 53-52

Malzeme : Altın (AV)

Darphane : Bosporos

Bölge : Ukrayna

Yayın isimleri : K. V. Golenko - P. J. Karyszkowski, Numismatic Chronicle 1972, 25 ff. 34 Nr. 3 Taf. 2, 3

³⁹¹ <https://ikmk.smb.museum/object?lang=de&id=18200229&view=rs>

Resim 3.105. Sikke 9³⁹²

Ön yüz : Augustus başı yer almaktadır. Sağa bakar şekilde, yan profilden tasvir edilmiştir. Büstün arkasında “AVGVSTVS” yazarken ön tarafında ise “DIVI.F” yazmaktadır.

Arka yüz : Apollo sağ elinde mızrap sol elinde beline dayalı şekilde lir tutmaktadır. Tüm vücudu sağa dönük yan profilden tasvir edilmiştir. Üzerinde bol dökümlü kıyafeti vardır. Ayaklarının hizasında “IMP.X” yazarken, zemin çizgisinin altında “ACT” yazmaktadır.

Tarih : MÖ 15-13

Malzeme : Altın (AV)

Darphane : Lugdunum

Bölge : Lyon – Fransa

Yayın isimleri : RIC1 / The Roman Imperial Coinage, vol. 1 (170, p.52)

³⁹² https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_R-5997

Resim 3.106. Sikke 10³⁹³

Ön yüz : Meşe çelengiyle süslenmiş Augustus'un başı, sağa dönük şekilde profilden resmedilmiştir. Başın etrafını çevreleyen bölümde saat yönünün tersine şekilde “CAESAR AVGVSTVS” yazmaktadır.

Arka yüz : Kaplumbağa gövdeli lir tasviri vardır. Lir'in etrafında saat yönünde “TVRPILIANVS.III.VIR” yazmaktadır.

Tarih : MÖ 19, Roma İmparatorluk Dönemi

Malzeme : Altın (AV)

Darphane : Roma

Bölge : İtalya, Lazio, Roma

Yayın isimleri: RE1 / Coins of the Roman Empire in the British Museum, vol. 1: Augustus to Vitellius (22, p.5); https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1844-1008-29

³⁹³ https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1844-1008-29

Resim 3.107. Sikke 11³⁹⁴

Ön yüz : Nero büstü sağa bakar şekilde yan profil olarak yer alır. Büstün sol tarafında “NEPΩN” sağ tarafında “KAIZAP” yazısı vardır.

Arka yüz : Apollon uzun bir elbise içinde ayakta durmaktadır. Sağ elinde mızrap, sol elinde lir tutar şekilde tasvirde yer alır. Apollon’un sol tarafında yatay olarak “TI KΛAY / KΑΛΛΙΓΕΝΗΣ” sağ tarafında ise “ΒΛΑΥΝΔΕΩΝ” yazmaktadır.

Tarih : MS 50-55

Malzeme : Bronz (AE)

Darphane : Blaundos

Bölge : Lidya – Türkiye

Yayın isimleri : SNG Aulock Nr. 2925; SNG Tübingen Nr. 3676;
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/3059>

³⁹⁴ <https://www.ikmk.uni-tuebingen.de/object?lang=de&id=ID365&view=rs>

Resim 3.108. Sikke 12³⁹⁵

Ön yüz : Nero büstü yer almaktadır. Büstün etrafında “NEPΩN KAIC-AP CEBAC-TOC” yazısı vardır.

Arka yüz : Apollon uzun bir kıyafetle ayakta tasvir edilmiştir. Sol elinde lir tutar vaziyettedir. Figürün sağ tarafında ve sol tarafında “ΑΠΟΛΛΩΝΙ-ΕΡΕ-ΙΤΩΝ” yazmaktadır.

Tarih : MS 54-68

Malzeme : Bronz (AE)

Darphane : Apollonshieron

Bölge : Lidya – Türkiye

Yayın isimleri : SNG Tübingen Nr. 3662; SNG Aulock Nr. 2908;
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/3045>

³⁹⁵ <https://www.ikmk.uni-tuebingen.de/object?lang=de&id=ID351&view=vs>

Resim 3.109. Sikke 13³⁹⁶

Ön yüz : Homer Büstü

Arka yüz : Nehir tanrısı Meles' in üzerinde himation vardır. Bir elinde kamış, diğer eliyle dizine yaslamış şekilde Lir tutmaktadır.

Tarih : Roma İmparatorluk çağı, Antoninler dönemi

Malzeme : Bronz (AE)

Darphane : Amastris

Bölge : Paphlagonia

Yayın isimleri : BMC Pontus, Paphlagonia, Bithynia, and The Kingdom Of Bosphorus Warwick WROTH, Catalogue of Greek Coins of Paphlagonia, Bithynia, and The Kingdom Of Bosphorus, Bologna, 1964, sayfa 86, sıra no: 15

³⁹⁶ <https://ikmk.smb.museum/object?lang=en&id=18214090>

Resim 3.110. Sikke 14³⁹⁷

Ön yüz : Roma İmp. Hadrianus büstü sağa bakar şekilde yan profilden yer alır. Büst tasvirin etrafında saat yönünde “HADRIANVS - AVG COS III P P” yazısı yer almaktadır.

Arka yüz : Sağ tarafta Hadrianus üzeri örtülü şekilde ayakta durmaktadır. Önünde bir sunak yer alır. Sağ elinde tuttuğu patera³⁹⁸ sunağın hemen üstünde, sol elinde ise bel hizasında muhtemelen için şarap bulunan bir kap tutmaktadır. Sunağın sol tarafında dört figür yer almaktadır. İlk figür aulos çalyorken hemen yanında ondan daha kısa boyla tasvir edilmiş bir genç yer almaktadır. Aulos çalan müzisyenin arkasında mızrağıyla hazır bekleyen muhtemelern bir asker figürü, onun arkasında ise elindeki baltayı havaya kaldırmış bir figür, tasvirde kurban sahnesinin en önemli figürü boğayı kurban etmek üzeredir. Tasvirin üst bölümünde “VOTA” altında ise “PVBLICA” yazmaktadır.

Tarih : MS 134 – 138

Malzeme : Altın (AV)

Darphane : Roma

Bölge : Lazio – Roma – İtalya

Yayın isimleri : <https://www.ikmk.at/object?lang=en&id=ID61291&view=rs> / <http://numismatics.org/ocre/id/ric.2.hdn.289>

³⁹⁷ <https://www.ikmk.at/object?lang=en&id=ID61291&view=rs>

³⁹⁸ Dini ve resmi törenlerde kullanılan bir tür tava

3.8. Eskiçağ Kültürlerinde Müziği Yansıtan Diğer Arkeolojik Bulgular

Eskiçağ'da Mezopotamya kültüründe müziğin varlığını yansıtan önemli bir buluntu Ur'dan gelmektedir. Bu eser, bir müzik aleti olan arp'ın en erken örneği olarak MÖ 4000 – 3200 yıllarına tarihlenen, Ur'daki Kraliyet mezarlığında 789 numaralı mezarda bulunmuştur. Lapis sakallı altından yapılmış boğa başı ve onun altında yer alan dört frizli plak kalıntıları, mezarda çürümüş kalıntıları olan ahşap lirin ön tarafına yapıştırılmış şekilde olduğu değerlendirilmiştir. Bugün ABD' deki Penn müzesinde sergilenmektedir³⁹⁹. (Resim 3.110)

Resim 3.111. Ahşap lir'in ön bölümünü süsleyen altın boğa başı ve plak⁴⁰⁰

Arkeolojik kazılar sonucunda Erken Ur Hanedanlığı dönemine ait kraliyet mezarlığında bulunan bir müzik kutusu üzerinde, hayvan müzisyenlerle birlikte dans eden bir ayı tasviri (Resim 3.111) bulunmuştur. Sümerlerde ölen kişinin diğer âlemdeki sıkıntılarının müzikle hafifleyeceği inancı bulunmaktaydı. Kraliyet mezarlığında bulunan bu bizon başlı lir müzik kutusu, bu inancın bir sonucudur⁴⁰¹.

³⁹⁹ Adams Liliana Osses, "Sumerian Harps from Ur", The American Harp Journal Vol. 19, 2003, no. 2, s. 13

⁴⁰⁰ https://www.penn.museum/collections/object_images.php?irn=4466

⁴⁰¹ Jeremy BLACK ve Anthony GREEN, Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, The British Museum Press, London, 1992, s 25

Resim 3.112. Erken Ur hanedanlığı dönemine ait kraliyet mezarlığında bulunan bir tasvir⁴⁰²

Bir diğer arkeolojik buluntu, British Museum 'da bulunan (Resim 3.112) içi oyuk kutudur. Bunun bir müzik aletinin parçası olduğu düşünülmektedir. İki yüzüne resmedilen sahneler Sümer'de yaşam hakkında fikir vermektedir. Bir yüzünde savaş, bir yüzünde barış zamanı resmedilmiştir. Barış zamanının resmedildiği yüzde, sağ üst köşede arp çalan bir müzisyen görünmektedir; hemen yanında ayakta duran diğer kişinin de şarkıcı olduğu değerlendirilmektedir. Üst sırada oturanların, yönetim kademesini oluşturan üst düzey bir kurulu tasvir ettiğini ve müzik dinlediklerini söyleyebiliriz.

⁴⁰² Jeremy BLACK ve Anthony GREEN age. s 25

Resim 3.113. British Museum da sergilenen kutunun iki yüzünde yer alan tasvirler⁴⁰³

Penn müzesi koleksiyonu içerisinde yer alan pişmiş topraktan yapılmış Irak, Nippur arkeolojik buluntusu üzerinde bulunan müzik aleti tasviride dikkat çekicidir. Plak üzerinde yer alan kabartmada bir insan figürü oturarak müzik aleti çalmakta karşısında bir köpek figürün arkasında ise domuz olduğu düşünülen bir hayvan yer almaktadır. Plak, M.Ö. 1770 yılı İsin - Larsa dönemine tarihlendirilmektedir. (Resim 3.113)

Resim 3.114. Müzik aleti tasvirli plak / Irak - Nippur arkeolojik buluntusu⁴⁰⁴

Günümüze ulaşan arkeolojik buluntuların çoğunda gördüğümüz müzik aleti tasvirlerinde telli, üflemeli enstrümanların yanında aslında en yaygın kullanım alanı olan enstrümanlar, vurmali grubu olarak adlandırılan davul, tef, kastanyet, zil gibi enstrümanlardır. Bu enstrümanlardan olan davul, tef gibi çalgıların yapım malzemesi deri ve bu derinin oturtulduğu kasnağın genelde ahşap oluşu nedeniyle günümüze ulaşan örneği neredeyse hiç yoktur. Ama tasvirlerden, hemen her coğrafyada vurmali müzik aletlerinin kullanım çeşitliliğini ve kullanım amaçlarını arkeologlar olarak

⁴⁰³ Ozan BALDAN, İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, 2019, Cilt 5, Sayı 2, s61

⁴⁰⁴ https://www.penn.museum/collections/object_images.php?irn=21701

yorumlayabilmekteyiz. Yine bunlardan bir tanesi Ras Shamra-Ugarit’ de bir mezar kazısında ele geçmiştir. MÖ 1300-1200 yılları aralığında şekil verildiği düşünülen fildişi malzemeden yapılmış heykelcik, 5,4 cm yüksekliğindedir⁴⁰⁵. Heykelcikte diz çökmüş bir figür davul ya da muhtemelen bir tefle tasvir edilmiştir. Vücudunun narin şekli ve arkadan sarkan saçlarından heykelciğin bir dişi temsilini çağrıştırdığını öngörebiliriz. Aslında şekil olarak tezim boyunca yaptığım araştırmalarda karşılaştığım Mısır figürlerine çok benzemektedir. Onun için heykelcikte Mısır etkisi olduğunda söylenebilir. Buluntu yerinin yakın coğrafyalar oluşu bir etkileşimin söz konusu olduğunu bize söyleyebilir. Bu sayede müzik enstrümanlarının yakın coğrafyalarda benzerlik göstermesi içinde bir örnek olarak değerlendirilebilir. (Resim 3.114)

Resim 3.115. Fildişi malzemeden yapılmış kadın davulcu heykelciği⁴⁰⁶

Arkeolojik buluntular incelendiğinde insan kullanımında olan hemen her türlü nesne, benzer amaçlarla kullanılması neticesinde, özellikle ticaret vb. yollarla birçok coğrafyada bazen yeni şekilleriyle, yeni kültürlerde yerini almıştır. Müzik aletleri de diğer nesneler gibi bazen değişime uğrayarak, bazen taklit edilerek geniş bir coğrafya da kabul görerek kullanılmıştır. Birçok coğrafyaya Sümerler zamanından itibaren yayılarak, Babil, Yunan, Roma kültürleri içerisinde yer bulmuş müzik aletleri arasında lirden başka bir örnekte lavta’dır. Bugünkü ud, gitarın dahi atası olduğu kabul görmektedir. Dünya üzerinde mızrapla çalınan birçok sazla benzerlikler yaşaması,

⁴⁰⁵ <https://virtual-museum-syria.org/damascus/figure-of-a-female-drummer/>

⁴⁰⁶ [https://virtual-museum-syria.org/damascus/figure-of-a-female-drummer/#iLightbox\[098a2a6619f782af688\]/0](https://virtual-museum-syria.org/damascus/figure-of-a-female-drummer/#iLightbox[098a2a6619f782af688]/0)

sonraki mızraplı enstrumanların lavta'dan etkilendiğini söyleyebiliriz⁴⁰⁷. Yapımında kullanılan malzemelerden kaynaklı olarak günümüze pek ulaşamayan müzik aletinin nadir örneklerinden, karbon 14 yöntemiyle MÖ 801 – 536 yıllarına tarihlenen Mısır Thebes bölgesi üretimi olduğu tespit edilen bir lavta bugün Louvre müzesi arkeolojik eserleri arasında sergilenmektedir. Yapımında malzeme olarak çınar ve incir ağacı kullanılan müzik aleti, 80cm uzunluğa, 13cm yüksekliğe ve gövde bölümünde 19,5 cm derinliğe sahiptir⁴⁰⁸. (Resim 3.115)

Resim 3.116. Mısır Thebes bölgesi üretimi Lavta⁴⁰⁹

Louvre müzesi koleksiyonları içerisinde yer alan kilden yapılmış mühür üzerinde müzik aleti olarak Eros'un aulos çalarken tasvir edilmesi dikkat çekicidir. Eros bir altar'a doğru bir adımını atmış, sırtında kanatları ve uçuşan kısa peleriniyle çift flütünü üflemektedir. 1861 yılında Campana, Giampietro, Marquis di Cavelli koleksiyonundan satın alınarak, Louvre müze koleksiyonuna kazandırılmıştır⁴¹⁰. (Resim 3.116)

⁴⁰⁷ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Müzik Aletleri Yapımı, Lavta Projesi ve Şablonu, Ankara, 2015, s 3

⁴⁰⁸ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası N 1528

⁴⁰⁹ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010009492>

⁴¹⁰ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010302562>

Resim 3.117. Mühür baskı yüzünde Aulos çalan Eros⁴¹¹

Roma İmparatorluk döneminde M.S. I. yüzyıla tarihlenen kilden yapılmış kandil, üzerinde aulos çalan eros tasviriyle dikkat çekicidir. Eser günümüz Tunus topraklarının kuzeyini, batı Libya' nın Akdeniz kıyılarını içeren Proconsular Africa' da El Cem / Thysdrus buluntusudur. Louvre Müzesi koleksiyonları içerisinde yer almaktadır⁴¹². (Resim 3.117)

Resim 3.118. Aulos çalan eros tasvirli kandil⁴¹³

⁴¹¹ Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası: Katolog numarası H 483, Koleksiyon numarası Cp 5428

⁴¹² Louvre Müzesi koleksiyonları ve katalogları incelenerek tespit edilmiştir. Louvre müzesi envanter numarası CA 5868

⁴¹³ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010262761>

4. SONUÇ

Yeryüzünde insan yaşamının başlamasından itibaren ses bir iletişim, savunma, inanç, otorite aracı olmuş ve bu yüzyıllar boyunca gelişip, melodilere yansiyarak üzüntülerde, sevinçlerde, ölümlerde, kurban ritüellerinde, devlet törenlerinde, sosyal yaşamın hemen her anında yer alan vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. İlk vokal olarak insan yaşamında yer alan ses, sonrasında ses çıkaran aletlerle gelişim göstererek yeryüzünde kullanılmıştır. Ses, tezimizin konusu olan müzik ve müzik aleti tasvirlerinin temelini oluşturan öğelerin başında gelmektedir. Ses olmadan müzik olmayacağı gibi, ses çıkarmayan bir aletin de müzik aleti olarak tanımlanması beklenemez.

İnsanların yaşadıklarını, yaptıklarını, kendinden sonrakilere aktarabilmek için kullandığı yöntemlerden biride tasvir sanatıdır. İnsanlar prehistorik dönemden itibaren, yaşadıkları doğal çevrede gördüklerini, yaptıklarını, korkularını, kurallarını, inançlarını, sevinçlerini, savaşlarını, sosyal yaşamlarını tasvirlerle taşıyarak bunları birer belge olabilme adına aynı dönemde yaşadığı insanlara ve sonraki kuşaklara aktarmaya çalışmışlardır. İşte bu tasvirlerde yer alan içerisinde müzik ve müzik aleti görselleri barındıran unsurlar tezimizin ana konusudur. Günümüze ulaşan arkeolojik verilerlerden insanoğlunun prehistorik dönemde ürettikleri akbaba, ayı kemiği gibi materyallerden yapılma muhtemelen melodi çalınabilen flüt gibi müzik aletlerinin yanında, vahşi hayvanları korkutma amacıyla icat ettiği düşünülen Magdalenian kültürüne ait MÖ 17-10 bin yıllarına tarihlenen bullroarer (boğa-böğürten) gibi ses çıkaran materyaller, ilk müzik aletleri olarak adlandırılabilir. Bu örnekten yola çıkarak, müzik aletlerinin bazılarının aslında birer av aracı olduğu görüşünü öne sürsek yanlış olmayacaktır. Üzerinde müzik ve müzik aleti tasvirleri barındıran en eski arkeolojik veriler, 1914 yılında, Güney Batı Fransa da keşfi yapılan Trois Freres mağarası duvarları üzerinde tespit edilmiştir. Bizon başlı bir şaman, müzikal bir nesneyle görselde yer almaktadır. Burada yer alan tasvirden müzik aleti kullanımının, inanç sistemi içerisinde yer bulduğunu, prehistorik dönemde müziğin öbür dünyayla bir iletişim aracı olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

MÖ 8500-7900 yıllarına Çanak Çömleksiz Neolitik B Çağı'na tarihlenen, Şanlıurfa da Hilvan ilçesi Kantara köyündeki Nevali Çori yerleşiminde bulunan

kireçtaşı çanak parçasına ait tasvirde üç insan figürü dans eder vaziyette yer almaktadır. Herhangi bir müzik aleti tasviri bulunmasada, dans ögesi sayesinde, içerisinde müzik ile ilgili tasvir barındıran bu kap parçası, belirtilen tarihlerde Mezopotamyanın kuzeyinde, müziğin folklor geleneği içerisinde varlık gösterdiğini bizlere kanıtlar niteliktedir.

Arkeolojik verilerin ışığında, Neolitik Çağ'ın avcı ve göçebe yaşamında müziğin yerini gösteren bir tasvir, Çatalhöyük'te saptanmıştır. Bir av sahnesini anlatan görselde boğanın arkasında yer alan iki figürün ellerinde yuvarlak olarak resmedilmiş davul olarak yorumlanan alet tuttuğu öngörülmektedir. Davul çalan bu figürler, gürültü çıkararak avlayacakları hayvanı av bölgesine sürebilmek, yormak, korkutarak arkaya kaçmamasını sağlamak amacıyla müzik aleti kullanılmış olabilirler. Belkide avlanan kişileri bir sisteme oturtmak amacıyla, figürler belirli bir sayıda davula vurunca tüm avcılar aynı anda av hayvanına saldırılarını sağlamış olabilirler. Bu öngörülerden yola çıkarak prehistortik dönemde müzik aleti, belirli bir gücün oluşmasını, belirli bir organizasyona başlamayı sağlamak amacıyla kullanılmıştır diyebiliriz. Neticede bunların hepsi öngörülerden öteye gidemez ve ispatlanamaz fakat arkeolojik verilere dayanarak, Neolitik dönemde insanlar toplu olarak hareket ettikleri av ve benzeri organizasyonlarda müzik ve müzik aletlerini kullanmışlardır çıkarımını yapabiliriz. Yani, müzik aletlerinin bazılarının aslında birer av aracı olduğu görüşünü öne sürsek yanlış olmayacaktır.

Arkeolojik veriler ışığında bir müzik aleti olan arp'ın en erken örneğinin MÖ 4000 – 3200 yıllarına tarihlenen, Ur'daki Kraliyet mezarlığında 789 numaralı mezarda bulunmasından yola çıkarak, arp'ın en erken üretim ve kullanım yerinin Ur ve bulunduğu coğrafya olduğunu söyleyebilmemiz mümkündür. Bu enstrümanın kral mezarlığı buluntuları arasında yer alması, müziğin o dönemdeki önemini ve yerini gösterir niteliktedir.

Arkeolojik veriler ışığında, müzik aletleri içerisinde bulunan lir'in, en eski tarihlendirilen görselinin MÖ. 3200-3000 arasına tarihlenen ve Filistin Megiddo' da bulunan bir taş kabartmada bulunduğunu ve böylelikle lir'in en eski üretim ve kullanım yerinin bu yerleşimi içerisinde barındıran bölge olduğunu söyleyebiliriz. Sümer dönemine tarihlenen bir müzik aleti parçasında bulunan görselde yer alan arp icracısının ve yönetici sınıfı olarak değerlendirilen topluluğun bulunduğu tasvirden,

Sümer yaşamında müziğin üst düzey yöneticiler tarafından dikkatle dinlendiğini, müzisyenlerin üst sınıf için önemli birer konumda yer aldığını söyleyebiliriz. Mezopotamya'ya atfedilen çivi yazılı belgelerden yola çıkarak Mezopotamya'da, müziğin yaşamın her alanında yer aldığını, özellikle dinsel müziğin çok önemli olduğunu, tapınaklar ve çevrelerinde, profesyonel müzisyenlerce icra edilen sıkı kurallara bağlanmış, gelişkin ve karmaşık müzik uygulanmakta olduğunu, bunlara dualar, şarkılar ve danslar eşlik ettiğini söyleyebiliriz. Yapılan törenlerin özelliklerine göre orkestranın büyüklüğünün değiştiğini söyleyebiliriz. Sümerler'de tapınaklarda yer alan korolar için özel bir görevli bulunması dinsel müziğe verilen önemin göstergesidir. Çivi yazılı tabletlerden, Sümerler de müzik adına bir nevi okul bulunduğu tespit edilmiştir. Bu, eğitim ve kurumsallaşma açısından müziğe, Sümer medeniyetinin devlet yapısı içinde verilen önemi göstermektedir. Nippur antik kentinde İnanna-İştär tanrıçasının tapınağında müzik enstrümanları için özel bir oda bulunması ve tapınakta tanrıça için belirli alanlarda özel olarak eğitilmiş erkek ve kadın şarkıcılar ve müzik enstrümanları konusunda eğitilmiş müzisyenlerin varlığı müziğin ve müzisyenlerin özel statülerde özellikle, dini törenlerde önemli bir yeri olduğunu göstergesidir. Mezopotamya'da Sümerlerden sonra ortaya çıkan Babil, Akad ve Asur uygarlıklarında da müzik ve müziğe verilen önemin aynı şekilde devam ettiğini görmekteyiz. Ayrıca Mezopotamya'da müzik eşliğinde verilen eğlencelerin zikredildiği çivi yazılı belgelerden tespit edilmiştir. Buradan yola çıkarak, Mezopotamya'da müzik, şölenlerin vazgeçilmeziydi diyebiliriz. Tevrat'ta Kral Davut'un, Yehova'ya şükretmek için ve onu yüceltmek için yapılan törenlerde kullanmak için müzik aletleri yaptığından bahsedilmektedir. Kabil'in soyundan gelen Yubal ise müzik sanatının babası ve lir ve flüt çalanların atası kabul edilmektedir. Müzik sanatının babası olarak ifade edilen Yubal'ın, Mezopotamya topraklarında yaşamış olması, bu coğrafyanın köklü müzik geleneğinin derin izleri olarak düşünülebilir.

Günümüze ulaşan saray kalıntılarıyla kültürleri hakkında fikir ve bilgi sahibi olduğumuz Minos uygarlığına ait Hagia Triada yerleşiminde ki arkeolojik veriler üzerinde yer alan müzik ve müzik aleti tasvirleride tezimizde önem arz etmektedir. Hagia Triada'da bulunan lahit üzerindeki çift boru çalan insan tasviri, Minos kültüründe nefesli enstrüman kullanımının varlığını yansıtmaktadır. Yine lahit üzerindeki görselde yer alan bir açık hava sunağında yapılan tören esnasında lir çalan

müziyenin tasviri söz konusudur. Lir çalan müziyenin, sunağa yapılan sunumlar esnasında orada bulunuyor olarak tasvir edilmesi, Minos kültüründe dini törenlerde müziğin önemi konusunda bize fikir vermektedir. Tabiki lahit üzerinde sembolik olarak tasvir edilen bu görüntülerden tören esnasında bulunan kişi sayısını, müziyen sayısını tespit etmek mümkün olmayacaktır. Fakat bir sırada 4 figür resmedildiğini düşünürsek ve bunlardan bir tanesinin de müziyen olduğunu tasvirde gördüğümüze göre, belkide 100 kişi içerisinde 25 müziyenin varlığından bahsedebilmek mümkün olacaktır. Bu çıkarımı şuradan da yapabiliriz. Tasviri yapan kişinin oldukça iyi gözlemci olduğunu, lir enstrümanını detaylı bir şekilde çizmesinden anlayabiliriz. Hatta sunağa yapılan sunum esnasında insan hareketlerini profilden de olsa tasvire aktarabildiğini görmekteyiz. Sunağa yapılan sunum esnasındaki kap formlarının, hatta açık hava sunağının sahip olduğu sütun başlıklarının dahi detaylı çizimi söz konusudur. Haliyle büyük bir töreni anlatmak için orantı olarak kişi sayısını da yüzdeye vurarak tasvire yansıtmış olabilir. Tabi bunların hepsi yaptığım öngörülerden öteye gitmeyecektir fakat kesin sonuç olarak, Minos uygarlığında nefesli ve telli enstrümanların varlığı söz konusudur ayrıca tüm bu enstrümanlar dini ritüeller içerisinde kullanılmıştır diyebiliriz.

Hititçe metinlerde müzik ve dansa dair folkloristik açıdan kıymetli bilgiler edinilebilmektedir. Anadolu'nun en eski kavmi olan Hattilerin neşeli oyunlara ilgisi olduğu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşamış olan Hurrilerin daha çok ağıt ve ilahileri dağarcıklarına aldıkları ve Hititlerin ise savaş oyunları, akrobasi ve yabancı kökenli müziklerden hoşlandıkları söylenebilir. Yine birçok müziyenin katılımıyla tanrılar için kutlanan bayram törenlerinde müzik icrası gerçekleştiğini günümüze ulaşan metinlerden söyleyebiliriz. Arkeolojik verilerden yola çıkarak, Hititlerde müziğin, hem tanrılar hem de insanları eğlendirmek için ziyafet sofralarına, bayramların her safhasına, kurban törenlerine eşlik etmiş olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Hititler' de müzik sosyal ve günlük hayatın yanında, devlet yönetiminde de önemli rollere sahiptir. Çivi yazılı tablet metinlerinden öğrendiğimiz kadarıyla Hititlerin yaptığı savaşlar neticesinde birçok yerden getirilmiş olan köleler belirli şahıslara ve kurumlara paylaştırılmakta; bazı kadın şarkıcıların taşra şehirlerindeki saray ve tapınaklara gönderilmektedir. Müziyenlerin yanı sıra müzik gruplarının da şehir etkinliklerinde görev almak üzere Hitit şehirlerine gönderilmiş olduğu yine çivi yazılı Hitit tabletlerinde yer alan metinlerden anlaşılmaktadır. Arkeolojik verilerden,

Hititler’ de müzik uygulamaları ile ilgili bilgi sahibi oldukları anlaşılan rahiplerin de sosyal statü olarak da oldukça önemli konumlarda oldukları bilinmektedir. Bazı durumlarda prenslerin de rahiplik görevine getirilmiş olmaları bu mevkiye verilen öneme işaret etmektedir. Hititler’de özellikle dini törenlerin yapılması sırasında bazı sıralamaların olduğu çivi yazılı tabletlerden, vazo resimlerinden, rölyef tasvirlerinden tespit edilmiştir. Bu törenlerin sadece başkentte değil diğer kentlerde icrasında da aynı yolun izlenmesi gerektiğinden ve bu törenlerin çok  nemslenmesinden, törenler için yetiştirilen müzisyenlerin, çalgı yapan kişilerin, sadece başkent Hattuşa’ da yaşamadığı, sınırlar içerisinde ki diğer şehirlere gönderildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu törenlerin sonraki yüzyıllarda da diğer Hitit kentlerinde devamlılığı söz konusudur. Bizlere bunu yine Hitit r lyepleri üzerindeki tasvirler ispatlamaktadır.

Hitit uygarlığındaki yapılan içinde müziği barındıran aktiviteleri, etkinlikleri ve Hitit müziğinde kullanılan müzik aletlerini tanımamız için en önemli materyallerden bir diğeride İnandık, Bitik, Hüseyindede gibi, Hitit kültürüne ait kült vazolardır. Üzerlerinde bulunan müzik ve müzik aleti tasvirleri tezmiz açısından oldukça önem arz etmektedir.

Arkeolojik  alışmalar neticesinde bugüne kadar ele geçen Hitit Uygarlığı tabletlerinde, Hitit Dönemi kabartmalı vazoların, birebir yazılı karşılığına rastlanmamış olsa da, vazolar üzerinde yer alan tasvirler, genel anlamda yazılı metinlerde anlatılanların görsel halidir.  rnek verecek olursak Hattuşa – Boğazköy arşivinde yer alan (CTH 627) KBo X 24 II numaralı metnin IV. Sütün 13 – 18 satırlarında kadınların kralın önünde ve arkasında koşarken zil, tef müzik aletlerini çaldıkları yazar. Buda bize bir nevi Hüseyindede de bulunan küçük vazanın frizinde yer alan sahneyi anlatmaktadır.

Hitit vazoları üzerinde yer alan tasvirlerden törenler içerisinde, müzikal unsurların sembolik ve işlevsel olarak büyük bir  eşitliklik gösterdiği göze çarpmaktadır. İnandık vazosu üzerinde yer alan tasvirlerde bulunan kutsal evlilik konusunun ele alındığı görsellerde müzisyenlerin sıradan birer fiğ r yerine oldukça detaylı olarak yer alması, yapılan törenlerde müziğe ve müzisyenlere verilen önemi ispatlar niteliktedir. Evliliği soyun devamı olarak ele alırsak, kutsal bir olayın müzik kültürü ile bağdaştırılmış olması önem arz etmektedir. Hititler’de müzik unsurunun ölüm ritüellerinde yer alması, müziğin önemini, öteki dünyayla ilgili bir bağ kurma

aracı olduğunu, Hititler'in ölen kişinin diğer âlemdeki sıkıntılarının müzikle hafifleyebileceği inancını taşıdığını bizlere anlatmaktadır. Belkide cenaze törenine katılanlara, yapılan müzikle yaşamın devam ettiği anlatılmak istenmiş de olabilir. Vazolar üzerinde yer alan tasvirlerin yanı sıra, tabletlerdeki metinlerde belirli bir sıraya uyularak yapılan törenlerden bahsedilmesinden dolayı, törenlerin belirli kurallara uyularak yapıldığı, bu kuralların her zaman aynı olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Buradan yola çıkarak, bu törenler için kült görevlerinin yanında yer alan müzisyenlerin, törenlerin devamlılığı için, sık sık prova yaptığını, kendinden sonra bu törenlerde görevli olacak müzisyenlere eğitim verdiği çıkarımı yapılabilir. Hitit medeniyetindeki temizliğe ait katı kurallar düşünüldüğünde, olabilecek bir salgın esnasında, yönetimde bulunan kral ve diğer statü sahibi insanların etkilenmemesi açısından ve dinsel törenlerin devamlılığın gerekliliğinden dolayı saraya hizmet eden bir müzisyen sınıfı oluşmuş olduğunu söyleyebiliriz. Kraliçeninde katıldığı törenlerde bazı ritüellerin yapılış sırasındaki komutun müzik aletiyle verilmesinden kaynaklı olarak, müzik aleti çalan kişinin bazı törenler içerisindeki hiyerarşide en üst yerde, yani törenin icrasında şef konumunda olduğunu belirtebiliriz. Törenler esnasında yapılan müzik sayesinde, törende görev alan kişilerin, törene uyum göstemesinin kolaylaştığını da söyleyebiliriz. Tasvirlerden yola çıkarak, törenlerde müzisyenlerin bireysel icra yapmasının yanında, toplu icralarda yaptığını, dansçıların bir müzikal unsuru olarak görev aldığını söyleyebiliriz. Yine tasvirlerde yer alan figürlerin boyutlarından yola çıkarak, müzisyen ve dansçıların, törende görevli olan yöneticilerle aynı boyda resmedilmesinden, yöneticilerle müzisyenler arasında statü farkı olmadığını da söyleyebiliriz. Ayrıca tasvirleri yapan kişilerin bu törenler hakkında iyi bilgiye sahip olduğunu, hatta yaptığı görsellerden, enstrümanın fiziki yapılarına ve müzisyenlerin icra tekniklerine hakim olduğunu da söyleyebiliriz. Bu arada tasvirlerde yer alan müzisyen sayısını sembolik olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Neticede keramik eser üzerindeki kısıtlı alana tüm tören unsurlarının yerleştirilemeyeceğini, önemli unsurlarla anlatılmak istenen tören ya da festivalin resmedileceği düşünülmelidir. Bu unsurlar arasında müzik ve müzik aleti tasvirlerinin çokluğu, törenin en önemli unsurunun müzik olduğu konusunda bize fikir verebilir. Yine tasvirlerde yer alan görsellerden ve çivi yazılı Hitit tabletlerde yazılanlardan yola çıkılarak, Hitit imparatorluk döneminde en çok kullanılan müzik aletinin lir olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Frig ana tanrıça heykelinin sağında ve solunda yer alan lir ve aulos çalan müzisyenlerden yola çıkarak, Frigler’de ana tanrıça kültü törenlerinde müziğin önemli bir unsur olarak yer aldığını, müziğin kutsallıkla bağdaştırılmasından, müzisyenlerin önemli bir statüsü olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Yunan mitolojisinde yer alan Apollon ve Marsyas arasında gerçekleşen müzik yarışmasında Frig kralı Midas’ın jüri olarak yer almasından yola çıkarak, Frig’lilerin, tanrıların yarışmasında karar verebilecek kadar engin müzik birikimine sahip olduğunu, hatta bu müzik birikimlerinin ve iyi müzisyen oluşlarının kendinden sonra tarih sahnesinde yer alan antik Yunan medeniyetinde saygı gördüğünü söyleyebiliriz. Ayrıca bu yarışmanın sembolik bir anlam taşıdığını da öngörebiliriz. Aslında bu yarışmada nefesli çalgılarla telli çalgılar arasındaki önemli bir nüansa dikkat çekilmek istenmiş olabilir. Yarışmada telli çalgının, nefesli çalgıya göre üstünlüğü de söz konusudur. Aulos çalarken aynı anda şarkı söylemek mümkün değildir. Fakat kithara, lir çalarken şarkı söylemek, söz söylemek, şiir okumak mümkündür. Kısacası bu mit’in yer aldığı tasvirlerle, müzik aletiyle beraber şarkı söylemenin toplumu, dinleyicileri eğitici bir değerinin olması vurgulanmış olabilir.

Urartu medeniyetinde de müzik ve müzik aleti kullanımının önemli bir yeri olduğunu, Urartu arkeolojik verileri arasında yer alan, Argıştı Dönemi’ne (MÖ 713-685) tarihlendirilen bronz kemer parçası üzerinde yer alan tasvirden yola çıkarak söyleyebiliriz. Bu eser üzerinde, bir ziyafet sahnesinin tasvir edildiği düşünülmekte ve kemer parçası Urartu müzik yaşantısıyla ilgili somut bir veri niteliği taşımaktadır. Sahnede yer alan müzisyen tasvirleri ve ellerinde bulunan tef gibi vurmali, lir gibi telli çalgılar, Anadolu’nun o dönemindeki kültürel sentezine ışık tutmaktadır. Sadece müzik aletleri değil, sahnenin tasarlanması da Hitit rölyeflerindeki kompozisyonlara yakınlık gösterdiğinden Urartuların, Hitit kültüründen etkilendiklerini söyleyebiliriz. “Küçük deri gerili” icracısının çalgıyı tutuş şekli, dansçıların müziğe eşlik ediyor vaziyette olması, çift borulu tip çalgıyla, lir’ in aynı müzikal yapı içinde tasvir edilmesi Hitit ve Antik Yunan medeniyetinde ki görsellere benzemektedir. Bu tasvirden yola çıkarak Urartu törenlerinde de Hitit ve Yunan medeniyeti törenlerinde olduğu gibi birden fazla müzisyenin yer aldığı orkestra, müzik icra türünün geçerli olduğunu varsayabiliriz.

MÖ 5. yüzyıla tarihlenen bakır alaşımlı heykelcik görselinden yola çıkarak, yer alan sistrum kullanımının, Mısır'da yüzyıllar boyu sürdüğünü Mısır - Abu Simbel tapınağında bulunan duvar resimleri görselleri arasında bulunan 2. Ramses'in eşi olan Nefartari'nin (MÖ 1290-1254) sistrumla beraber tasvir edildiği görselden doğrulayabiliriz. Bu sayede, Mısır' da kadınların törenlerde MÖ 5. yüzyılda da özel bir statüde bulunmaya devam ettiğini ve sistrumun genel olarak Mısır'da kadınlar tarafından kullanıldığını söyleyebiliriz.

Antik Yunan sanatında yer alan müzik ve müzik aleti tasvirleriyle ilgili olarak resimli keramik kaplar, duvar resimleri, kabartmalar, heykeller, taş yazıtlar, adak levhaları, çeşitli malzeme üzerine yapılmış olan resimler, sikkeler, süs eşyaları başlıca arkeolojik kaynakları oluşturmaktadır. Propoganda aracı ve ticaret malzemesi olarak kullanılan resimli kapların birçok farklı kültürlerde yer bulmasıyla, keramik resimler üzerinde yer alan sahneler de yer alan tasvirler, görsel olarak diğer kültürleri etkileme aracı olarak değerlendirilmiş olabilir. Mitoloji de geçen bir tanrının görselde yer alması sayesinde, o tanrıya ait kült inancını yaymak hedeflenmiş olabilir. Günümüz deyişiyle misyonerlik faaliyetleri için bir araç olarak kullanılmış olabilir. Tasvirlerde yer alan müzik aletleri sayesinde, müzik aletlerinin ve müziğin daha rahat yayılım göstererek kültürleri etkilemiş olduğu söylenebilir. Arkeolojik veriler üzerinde yer alan müzik aleti bulunan sahnelerde, festivallerin yanında, eğlence amaçlı organizasyonların, dinsel nitelikte olan sahnelerin bulunduğu gözlemlenmiştir.

Antik Yunan vazoları üzerinde yer alan müzik aleti tasvirlerinde bazı enstrumanların tanrılarla ilişkilendirilerek görsellerde yer alması, diğer kuşaklara ve diğer uygarlıklara kült inancın aktarılmasını amaçlamış olabilir. Belkide tasvirlerde tanrıların insani özelliklerini öne çıkartarak insanlara, tanrılarda sizlerin sahip olabileceğiniz müzik aletlerini çalıyor, ey insan; tanrısal bir yönünün olsun istiyorsan müzikle ilgilenmelesin, mesajı verilmek istenmiş olabilir. Müziğin tanrılarının kullandığı önemli bir güç olduğunu, o dönem ki inanca göre insanların ruh durumunda tanrılarının etkilediği düşünülürse, “ruhsal durumunu, kararlarını müzikle değiştirebilirsin” mesajı da verilmek istenmiş olabilir.

Dionysos törenlerinde müzisyenlerin yanında dansçıları da yer aldığını tasvirlerden görmekteyiz. Dansçıların birer kültü görevlisi olduğunu düşünürsek, müziğin törene katılanlarla, tanrısal karakterleri birleştirdiğini söyleyebiliriz.

Homeros, Hesiodos gibi Antik Yunan edebiyatına yön veren şairlerin eserlerinde müzik aletlerine yer vermesi, önemli karakterleri müzik aletini çalarken anlatması, müzik eğitime önem verildiğini bizlere ispatlar. Ayrıca bu iki yazarın eserlerinin bir enstrüman yardımı ile seslendirilerek sonraki nesillere anlatılmış olması önem arz etmektedir. Buradan bireysel vokal icracılarının varlığından söz etmemiz mümkündür.

Antik dönemde bulunan sikkeler üzerinde yer alan müzik aleti tasvirlerinde lir, ve kithara'nın fazla oluşu dikkat çekicidir. Sikke üzerinde yer alan tasvirlerdeki lir ve kithara modellerindeki farklılıklardan ve benzerliklerden yola çıkarak bölgelerde yaşayan etnomüzik kültürü ve Antik Yunan müzik kültürü hakkında önemli veriler elde edilebilir.

Antik Yunan medeniyetinden günümüze ulaşan arkeolojik veriler üzerinde yer alan tasvirlerden, telli müzik aleti olarak çok lir'in, nefesli müzik aleti olarak aulos'un kullanımının söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Kendinden önceki medeniyetlerde kullanılan vurmali çalgıların kullanımı ile ilgili tasvirler, Antik Yunan medeniyetine ait arkeolojik veriler üzerindeki tasvirlerde oldukça az bulunmaktadır. Antik Yunan medeniyetinde vurmali enstrüman tasvirinin az olmasından yola çıkarak, müziğe daha sanatsal yaklaşıtlarını öngörebiliriz.

Antik Yunan medeniyetinden günümüze ulaşan arkeolojik veriler üzerinde yer alan tasvirlerde, telli enstrüman olarak phorminx, lir, barbython, kithara, arp, nefesli müzik aleti olarak aulos ve syrinx kullanımı söz konusudur. Yapılan arkeolojik çalışmalarda kullanılan telli enstrümanların hemen hemen hepsinden lir olarak bahsedilmesi yanlış bir husustur. Bu konu önem arz etmektedir. Basitçe bahsedecek olursak phorminx genellikle 4 telli, telleri hayvan bağırsağındandır. Homeros İlyada'da, Achilleus'un phorminx(kitharis) çalmasından bahseder. Lir'in ses kutusu kaplumbağa kabuğundan yapılmıştır. Tahtadan olanı da vardır. Bir elle tutulurken diğer elle çalınmaktadır. Lir' i tutan el aynı zamanda tınlanması istenmeyen telleride tutup etkisizleştirmektedir. Hermes'le özdeşleşmiş bir müzik aletidir. Ozanların şiirlerini söylemek için kullandığı bir müzik aletidir. Barbython, daha uzun kollara sahip, telli müzik aletidir. Genellikle Dionysos şenliklerinde kullanılan ve vazo tasvirlerinde yer alan bir enstrümandır. Kithara form olarak phorminx'e daha yakın bir enstrümandır. Daha profesyonel bir telli müzik aletidir. Bunun için tanrı Apollon'la özdeşleşmiştir. En az 7 tele sahiptir. Arp te ise tel sayısı fazla ve farklı boyutlardadır.

Tasvirler üzerinde yer alan müzik aletlerinin tanımı için organoloji biliminden yararlanmak, yorumlama açısından faydalı olacaktır.

Antik Yunan medeniyetinden sonra tarih sayfalarına ismini altın harflerle yazdıran medeniyet Roma'da da müziğin hep var olduğunu söyleyebiliriz. Arkeolojik verilerden, Roma'nın müzik kültürünü, Etrüksler, Antik Yunanlılar ve doğuda feth ettikleri uygarlıkların oluşturduğu anlaşılmaktadır. Roma uygarlığında yer alan müzik ve müzik aleti tasvirleriyle ilgili olarak resimli keramik kaplar, duvar resimleri, kabartmalar, heykeller, taş yazıtlar, adak levhaları, çeşitli malzeme üzerine yapılmış olan resimler, sikkeler, süs eşyaları başlıca arkeolojik kaynakları oluşturmaktadır. Bu arkeolojik verilerden yola çıkarak, özellikle tuba'nın ilk kullanımının Roma'lılar tarafından oluşu önem arz etmektedir. Roma dönemine tarihlenen gladyatör oyunlarında müziğin önemli bir unsur olduğu söylenebilir. Roma uygarlığı içerisinde askeri müziğin varlığından bahsedebiliriz. Nero gibi bazı imparatorların döneminde bireysel icra'nın öne çıktığı anlaşılmaktadır. Yine org kullanımının Roma ile birlikte yayılım gösterdiğini söyleyebilmek mümkündür. Özellikle imparatorluk dönemine ait mozaik üzerinde yer alan görsellerde oldukça fazla şekilde org tasvirine rastlanmaktadır. 12 levha kanunlarından yola çıkarak, müziğin icrasının ilk defa Roma döneminde yasalara bağlandığını belirtmek doğru olacaktır. Roma dönemi arkeolojik verileri üzerinde yer alan tasvirlerde de mitolojik sahneler söz konusudur. Bu sahnelerde aynı Antik Yunan medeniyetindeki gibi müzik aletleri tasvirlerinin tanrı ve tanrıçalarla beraber yer alması söz konusudur.

Eski çağda, lir icracılarına hem kadın hem erkek olacak şekilde birçok tasvirde rastlamaktayız. Diğer bütün enstrümanların icrası konusunda da bu şekilde diyebiliriz. Yani eski çağ'da müzik sadece bir cinsin yaptığı, kültürel bir sanat değildi. Fakat bu enstrümanların yapımı ile ilgili aynı durumu söyleyebilmek mümkün mü? Anlatmak istediğim lir, davul, aulos gibi enstrümanları üretenler imalatını yapanlar sadece kadınlar mıydı, erkekler miydi yoksa her iki cins'te üretimde rol oynuyorlarmıydı? Bu konu hakkında yaptığım araştırmalarda, enstrümanları erkekler ya da kadınlar, ya da çalacak kişiler kendileri için üretirlerdi gibi bir veriyle karşılaşmadım. Bunu şöyle değerlendiriyorum, tasvirlerde şuana kadar hiçbir enstrüman atölyesi olabilecek görüntüye rastlamadım fakat Antik Yunan vazolarında müzik okulu olarak değerlendirilen tasvirlerle rastlamış bulunmaktayım ve bunların görsel tasvirlerini de

tezim içinde paylaştım. Müzik aletleri üretenler hakkında görsel tasvirlerde veri bulamamış olsamda, her iki cins yani hem kadın hem erkek müzisyenlerin varlığı, müziğin herkes tarafından yapılarak toplumu birleştiren unsurlardan bir olduğunu bize anlatmaktadır.

Tezimizde bulunan tören temalı, tüm müzik ve müzik aleti tasvirleri barındıran arkeolojik veriler üzerindeki sahnelerde, müzisyenlerin ve çalgıların en az ilgili törenin diğer bileşenleri kadar detaylı olarak tasvir edilmiş olmaları törenlerde müziğe verilen öneme işaret eder. Tasviri yapan sanatçıların iyi birer gözlemci olduğunu anlamamızı sağlar. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, bir tören tasviri esnasında hem bireysel icracıların, hemde müzsiyen grupların varlığı söz konusudur. Buda törenlerde tüm enstrümanların aynı anda çalınmadığını, bize anlatmaktadır. Ayrıca herhangi bir enstrüman tasvirinin, herhangi bir medeniyete ait arkeolojik veriler üstünde görselinin bulunmamış olması, o enstrümanın o medeniyette kullanılmadığını bizlere ispatlamaz.

Tezimizde yer alan tasvirlerin bazılarında, müziğin içerisinde yer aldığı adak törenleri, tapınma törenleri, ritüeller, eğlence amaçlı etkinlikler, yakarmalar, toplu ağıtlar, çalgılar, müzik grupları, çalgı icra biçimleri hakkında görsel veriler yer almaktadır. Tüm bu tasvirler içerisinde yer alan müzikal unsurları yorumlarken, sahneleri günümüzde teknolojinin bize sunduğu bir fotoğraf gibi düşünmemek gereklidir. Tasvirler bizlere her ne kadar görsel veriler sunuyor olsalar da, tasviri yapan kişinin izlenimlerini barındırdığını haliyle bu tasvirlerin abartı veya eksik bilgi verebileceğini de unutmamak gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akan, Nesrin. "Boethius ve Müzik." *Akdeniz Sanat Dergisi* 8, no.16 (2015): 1-11.
- Akbıyık, Abuzer. *Şanlıurfa Halk Müziği*. Ankara: Şanlıurfa Valiliği Kültür Yayınları, 1999.
- Akurgal, Ekrem. *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: Tübitak Yayınları, 1998.
- Akurgal, Ekrem. *Anadolu Uygarlıkları*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2014.
- Alexandrescu, Cristina Georgeta. "Images of Music and Musicians as Indicators of Status, Wealth and Political Power on Roman Funerary Monuments", R. Eichmann, M. Howell, G. Lawson (eds.), *Music and Politics in the Ancient World Exploring Identity, Agency, Stability and Change Through The Records Of Music Archaeology*, Berlin, 2019.
- Alp, Sedat. *Hititlerde Şarkı, Müzik ve Dans Hitit Çağında Anadolu'da Üzüm ve Şarap*. Ankara: Kavaklıdere Kültür Yayınları, 1999.
- Altınölçek, Haşmet. "Tedavide Müzik ve Antik Dönemde Uygulanması." *Müzik ve Bilim Dergisi* (2004): 1.
- Anadolu Ajansı. "Karun Hazinesi Yeni Müzesinde." <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/karun-hazinesi-yeni-muzesinde/1136587> (Erişim 20/04/ 2022)
- Anderson, Warren D. *Music and Musicians in Ancient Greece*. New York: Cornell University Press, 1994.
- Ankara Üniversitesi. "Kabartmalı Kült Vazolarının Işığında Eski Hitit Sanatı." https://www.google.com/search?q=B%C4%B0T%C4%B0K+VAZOSU&rlz=1C1CHBD_trTR945TR945&sxsrf=APq-WBuURthaTs3RS6BNPLrNQIMW-sCUSA:1646813751378&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjO1qWly7j2AhW3R_EDHXmgDogQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1350&bih=640&dpr=1#imgsrc=BqvMgTeuAwT_gM (Erişim 01/03/2022)
- Anlağan, T. *Sadberk Hanım Müzesi'ndeki Bir Urartu Kemerinin Üzerine Gözlemler*. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yıllığı, 1988.
- Antik paralar. "Sikkenin İcadı ve Anadolu'da Sikkeler.." <https://antikparalar.blogspot.com/2018/06/sikkenin-icadi-ve-anadoluda-sikkeler.html> (Erişim 26/03/2022)
- Apollodorus. *The Library*. Çev., J. G. Frazer. Londra Cambridge: Loeb Classical Library, 1963.
- Arcasoy, Ateş. *Seramik Teknolojisi Kitabı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayın no: 2, 1983.
- Archaeologie. "Alexandria Troas." <http://archaeologie.uni-muenster.de/ikmk/object?lang=de&id=ID190&view=rs>(Erişim 26/04/2022)
- Arı, Bülent. *Anadolu'da Paranın Tarihi*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, 2011.
- Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. Çev., Furkan Derin, İstanbul: Say Yayınları, 2014.

- Aristoteles. *Poetika* (20. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.
- Aristoteles. *Politika* (1. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.
- Arkeolojik Haber. “Musaïos.” <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-musaïos-17669/#:~:text=Musaïos%3A%20Ad%C4%B1%20Musalarla%20ilgili%20efsanelik,ezgileri%20Eleusis%20gizemleriyle%20ili%C5%9Fkili%20derlerdi.> (Erişim 17/12/2021)
- Arslan, Melih. *Nüvizmatik Ders Notları*. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2015 -2016.
- Arslan, Melih., Mustafa Metin. “Yeni bir Kybele Heykeli”, *Anadolu/ Anatolia Dergisi*, no. 26 (2004): 2.
- Atema, Jelle. “Musical Origins and The Stone Age Evolution Of Flutes.” *Acoustics Today* 10, no.3 (2014): 25-34.
- Attali, Jacques. *Gürültüden Müziğe Müziğin Ekonomi – Politikası Üzerine*. Çev., G. Gülcügil Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Bachmann, Werner. *Türkiye’de Müzik Kültürü Kongresi Bildirileri, Anadolu’nun Tarih Öncesi Müzik Arkeolojisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2011.
- Baldan, Ozan. “Antik Sümer Medeniyetinden 21. Yy. Şanlıurfa’sına Mezopotamya’da Müziğin Kökleri.” *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 5, no.2 (2019): 58-65.
- Balkan, Kemal. “Urartuluların Kökeni ve Dilleri.” *Belleten* 48, no.191-192 (1984): 513-522.
- Baltacıoğlu, Hatçe. “Hitit Yazılı Kaynaklarında ve Görsel Sanatlarında Purpura – Purpuri”, *Anadolu*, no. 41 (2015): 249 .
- Başgelen, Nezih. “Seramiğin Bulunup Geliştiği Anadolu’nun Benzersiz Dönemi Neolitik Çağ.” *Arkeoloji Dergisi* no.13 (2006): 110.
- Başgelen, Nezih. *Antik Çağ Kent Yaşamında Kamusal Spor Mekanları ve Anadolu Gymnasionları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2009.
- Bayramlı, Evren. *Müziğin Kadim Yolculuğu*. İstanbul: Maya Yayınları, 2004.
- Baysal, Ozan. “Erken Dönem Pythagorasçılarda Harmonia Düşüncesi ve Müzik Kuramı.” *Müzikte Kuram* no.10 (2014): 54-73.
- Belleten. “Tam Metin”. <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1963/tur> (Erişim 20/04/2022)
- Belli, Oktay. “Van Gölü’nün Güneyindeki Maden Yataklarının Mezopotamya için Önemi” (XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi, 6-10/VII/1987-İstanbul Kongreye Sunulan Bildiriler, 305-313, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XXVI. Dizi-Sa.3, Ankara, 1998).

- Benito, Carlos García, Marta Alcolea Gracia, and Carlos Mazo Pérez. "Reproduction of an Upper Palaeolithic Bird-Bone Pipe with Finger Holes from Isturitz First Experiments." Eds., Eichmann R, Koch LC, Jianjun F. *Sound-Object-Culture-History*. (9th Symposium of the ISGMA at the Ethnological Museum, State Museums Berlin: 09-12 Eylül, 2014. *Orient-Archäologie* 37, *Studien zur Musikarchäologie* X, 2016).
- Bernardini, César, "Controlling the War. Roman Cornua and Tubae", Eds., S. De Angeli, A. A. Both, S. Hagel, P. Holmes, R. J. Pasalodos, C. S. Lund. *Music and Sounds in Ancient Europe Contributions from the European Music Archaeology Project*, European Music Archaeology Project, 2018, 76-77.
- Black, Jeremy and Anthony Green. *Gods Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia*. London: The British Museum Press, 1992.
- BMC Pontus, Paphlagonia, Bithynia, and The Kingdom Of Bosphorus Warwick Wroth. *Catalogue of Greek Coins of Paphlagonia, Bithynia, and The Kingdom Of Bosphorus*, Bologna, 1964.
- Boardman, John. *Kırmızı Figürlü Atina Vazoları* Çev., G. Engin, İstanbul: Homer Kitabevi, 2002.
- Boardman, John. *Greek Gems and Finger Rings*. London: Thames & Hudson Ltd., 1970.
- Brade, Christine. "The Prehistoric Flute-Did it Exist?." *The Galpin Society Journal* 35, no.1 (1982): 138-150.
- Braidwood, Robert J. *Tarih Öncesi İnsanları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.
- Britannica. "Mithradates VI Eupator." <https://www.britannica.com/biography/Mithradates-VI-Eupator> (Erişim 10/03/2022)
- Britishmuseum. "Collection Image" https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=510892001&objectId=368337&partId=1 (Erişim: 13/02/2020)
- Brycee, Trevor. *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*. Çev., Müfit Günay, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2003.
- Carradice, Ian ve Martin Price. *Hellen Dünyasında Sikke*. Çev., Oğuz Tekin, İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık, 2001.
- Carratelli, Giovanni Pugliese. *I Greci In Occidente*, Venezia: RCS Libri&Grandi Opere S.p.A. II Edizione Bompiani Luglio, 1996.
- Cartwright, Mark. "Greek Double Aulos." <https://www.worldhistory.org/image/686/greek-double-aulos/> (Erişim 17/04/2022)
- Cassirer, Ernst E. *Sembolik Formlar Felsefesi II, Mitik Düşünme*. Ankara: Hece Yayınları, 2005.

- Caubet, Annie, *Music in Antiquity-Musical Practices and Instruments in Late Bronze Age Ugarit (Syria)*. Germany: Hubert & Co. GmbH & Co. KG, Göttingen © Gedruckt auf säurefreiem Papier Printed in Germany, 2014.
- Caubet, Annie. "Terracotta Figurines of Musicians From Mesopotamia and Elam." *Musicians in Ancient Coroplast Art (Iconography, Rituel Context and Functions)*, Roma, 2016.
- Chadwick, Robert. *First civilizations: Ancient Mesopotamia and Ancient Egypt* (2. Baskı), London: Equinox Publishing, 2005.
- Coin Archives. "kunker/367/image07196.jpg." <https://www.coinarchives.com/787d9360fe4b6a2930779d2df8a39495/img/kunker/367/image07196.jpg> (Erişim 10/03/2022)
- CoinQuest. "Cyprus 5 Mils 1955 and 1956." <https://coinquest.com/cgi-bin/cq/coins.pl?large=20019> (Erişim 24/ 04/ 2022)
- Collections Louvre. "amphore, Nola." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010250535> (Erişim 02/03/2022)
- Collections Louvre. "applique de vêtement, Tartous = Tortose." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010256480> (Erişim 05/03/2022)
- Collections Louvre. "autel, Rome." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010275717> (Erişim 04/03/2022)
- Collections Louvre. "collier; collier aux scarabées, Vulci." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010252685> (Erişim 09/03/2022)
- Collections Louvre. "coupe ; trésor de boscoreale : coupe à l'afrique, Boscoreale - 1895." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010256210> (Erişim 03/03/2022)
- Collections Louvre. "coupe, Grèce." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010274851> (Erişim 06/03/2022)
- Collections Louvre. "couvercle de lékanis, Tarente = Taras." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010383043> (Erişim 05/03/2022)
- Collections Louvre. "couvercle de miroir, Italie." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010257668> (Erişim 02/03/2022)
- Collections Louvre. "élément de candélabre." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010257902> (Erişim 26/01/2022)
- Collections Louvre. "élément de collier." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010257169> (Erişim 07/03/2022)
- Collections Louvre. "figurine, Basse Époque." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010006213> (Erişim 09/03/2022)
- Collections Louvre. "Figurine, Égypte." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010124971> (Erişim 01/03/2022)
- Collections Louvre. "Figurine, Izmir = Smyrne." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010262171> (Erişim 01/03/2022)

- Collections Louvre. "File:Harpist_of_Keros,_NAMA3908,_Athens,_Greece1.jpg."
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Harpist_of_Keros,_NAMA3908,_Athens,_Greece1.jpg (Erişim 04/03/2022)
- Collections Louvre. "gobelet ; Trésor de Boscoreale : gobelet aux squelettes, Boscoreale - 1895." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010256165> (Erişim 07/03/2022)
- Collections Louvre. "groupe de figurines, Thèbes." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010258992> (Erişim 04/03/2022)
- Collections Louvre. "Lampe, El Djem = Thysdrus - 1903." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010262761> (Erişim 01/03/2022)
- Collections Louvre. "loutrophore, Athènes." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010260693> (Erişim 08/03/2022)
- Collections Louvre. "luth, Thèbes Ouest." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010009492> (Erişim 09/03/2022)
- Collections Louvre. "miroir, Némée." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010257553> (Erişim 06/03/2022)
- Collections Louvre. "œnochoé, Les Roches de Condrieu - 1861?." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010257921> (Erişim 07/03/2022)
- Collections Louvre. "peinture murale." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010012746> (Erişim 03/03/2022)
- Collections Louvre. "péliké, Nola." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010270387> (Erişim 02/03/2022)
- Collections Louvre. "plaque Campana." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010425095> (Erişim 26/01/2022)
- Collections Louvre. "relief architectural, Rome." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010279279> (Erişim 07/03/2022)
- Collections Louvre. "sarcophage, Orbetello = Cosa - 1853." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010276255> (Erişim 22/04/2022)
- Collections Louvre. "sarcophage, Rome." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010277092> (Erişim 05/03/2022)
- Collections Louvre. "sceau." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010302562> (Erişim 05/03/2022)
- Collections Louvre. "skyphos ; Trésor de Boscoreale : skyphos, Boscoreale - 1895." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010256152> (Erişim 07/03/2022)
- Collections Louvre. "Statue." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010122465> (Erişim 19/02/2022)
- Collections Louvre. "thymiatérion; Candélabre." <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010258063> (Erişim 03/03/2022)
- Conard, Nicholas J., Maria Malina, and Susanne C. Münzel. "New flutes document the earliest musical tradition in southwestern Germany." *Nature* 460, no.7256 (2009): 737-740.

- Çağıl, Necdet. “Kutsal Metinler ve Müzik.” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* no.39 (2013): 1-46.
- Çağlar, Özgün. “Aulos’un İzinde: Üflemeli Çalgıların Ortak Atasına Hangi İlimizde Rastladım?” <https://manifold.press/aulos-un-izinde-uflemeli-calgilarin-ortak-atasina-hangi-ilimizde-rastladim> (Erişim: 22/ 02/ 2020)
- Çalışlar, Aziz. *Tiyatronun Abc’si*. İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- Çankırı Valiliği. “İnandık Vazosu.” https://www.google.com/search?q=inand%C4%B1k+vazosu&rlz=1C1CHBD_trTR945TR945&sxsrf=APq-WBsK80es3JpJb-go3Exk_ozv1HNig:1645448960096&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjtuYyG75D2AhWBSPEdHVP_AR8Q_AUoAXoECAIQAw&biw=1350&bih=640&dpr=1#imgsrc=OJyC65XL9kDY_M (Erişim 12/01/2022)
- Çelebioğlu, Emel. *Evensel Müziğe Giriş*. İstanbul: Akademik Kitaplar Serisi Yayınları, 1986.
- Çelgin, Güler. *Eski Yunan Edebiyatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990.
- Çevik, Adnan. *Antik Yunan Tiyatrosu: Atina ve Drama*. Çanakkale: ÇOMÜ Yayınları, 2009.
- Çevik, Nevzat. *Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.
- Çınaroğlu, Aykut. “Alaca Höyük Erken Tunç Çağı Kralı Mezarları ve İkiz İdoller”, *Arkhaia Anatolika*, no. 1 (2018): 1-14.
- Çilingiroğlu, Altan. *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*. İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, 1997.
- Çilingiroğlu, Altan. *Urartu ve Kuzey Suriye Siyasal ve Kültürel İlişkiler*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1984.
- Çorbacı, Cenk. “Antikçağ Tiyatrosu ve Günümüze Yansıması”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, 2007.
- Daily Sabah. “1,500-year-old mosaic depicting feast found.” <https://www.dailysabah.com/arts/1500-year-old-mosaic-depicting-feast-found-in-turkeys-germanicia/news> (Erişim 08/03/2022)
- d’Errico, Francesco, et al. “A Middle Palaeolithic origin of music? Using cave-bear bone accumulations to assess the Divje Babe I bone ‘flute’.” *Antiquity* 72, no.275 (1998): 65-79.
- Dinçol, Belkıs. *Eski Önyasya ve Mısır’da Müzik*. İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 1999.
- Doğan, Banu. *Avrupa’da Müzik ile Terapi*. İstanbul: Mephisto Basım Yayın, 2006.
- Dunbabin, Katherine M.D. *Mosaics of The Greek And Roman World*. Cambridge: Cambridge Universty Press, 1995.
- Duymuş Florioti, Hande H. “Asur İmparatorluk Dönemi Kaynaklarında Geçen Müzisyen Kadınlar Hakkında Kısa Bir Not.” *Uluslararası Hakemli Tarih Okulu Dergisi*, no.7 (2014): 99-119.

- Elbaşı, Oğuz. *Tarihsel Süreç İçinde Türkiye’ de Müzik Kültürü Ve Müzik Müzesi, Türkiye’de Müzik Kültürü Kongresi Bildirileri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2011.
- Eliade, Mircea. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi: Taş Devrinde Eleusis Mysteria’larına* (Cilt 1). Çev., Ali Berktaş, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2003.
- Ensert, H. Kübra. “MÖ İkinci Binde ‘Kanatlı Güneş Kursu’ İle Taçlandırılmış Anadolu Hitit Figürleri”, *Anadolu/ Anatolia Dergisi*, no. 28 (2005), 33.
- Erhat, Azra ve S Eyuboğlu. *Hesiodos, Eseri ve Kaynakları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977.
- Erhat, Azra, Kadir A. *Homeros İlyada*, İstanbul: Sender Kitabevi, 1967.
- Erhat, Azra. *Mitoloji Sözlüğü* (Altıncı Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.
- Erhat, Azra. *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972.
- Erhat, Azra. *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997.
- Erol Özdzıbay, Aliye. *Antik Nüsmistik (Tarih Lisans Programı)*. İstanbul: Auzef Ders Kitapları, 2015.
- Erol, Lütfü. *Müziğin Sırrı*. Ankara: Yurt Renkleri Yayınevi, 2008.
- Erzen, Afif. *Doğu Anadolu ve Urartular*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.
- Estin, Colette and H Laporte. *Yunan ve Roma Mitolojisi*. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 2005.
- Euripides. *Bakkhalar*. Çev., Güngör Dilmen. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 2001.
- Eyuboğlu, Sabahattin ve Azra Erhat. *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977.
- Fidan, Murat, Serkan Dilek ve Ayşegül Esev. “Dünden Bugüne Paranın Tarihi Ve Türkiye’de Kâğıt Para Kullanımı.” *Sosyal Bilimler Dergisi* 9, no.18 (2019): 141 – 162.
- Finkelstein, Sidney. *Müzik Neyi Anlatır* (3. Basım). Çev., M. Halim Spatar. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2000.
- Franklin, John Curtis. “A Feast of Music: The Greco-Lyidian Musical Movement on the Assyrian Periphery”, Eds: J.B. Collins-M. Bachvarova- I. Rutherford, *Anatolian Intafaces: Hittites, Greeks and Their Neighbours*, Oxford, 2007.
- Gavrili, Paraskevi. *Musical Scenes of Roman Daily Life: From the Etruscans to the End of Late Antiquity*. Wien: University of Wien, Unpublished Doktorin der Philosophie, 2011.
- Getty Museum Collection. “Engraved Scaraboid.” <https://www.getty.edu/art/collection/object/103YHZ?altImage=d18e6080-ad40-4e56-850a-011ee3ca8fdb> (Erişim 20/04/2022)
- Graves, Robert. *Yunan Mitleri: Tanrılar Kahramanlar, Söylenceler*. İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Green, Richard, and Eric Handley. *Images of the Greek Theatre*. Texas: University of Texas Press, 1995.

- Grimal, Pierre. *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma*, (çev. S. Tamgüç). İstanbul: Sosyal Yayınları, 1997.
- Groutas, George M. "Idalion Antiquities at the British Museum_002." <https://www.getty.edu/art/collection/object/103VRB?altImage=1ba35914-4d89-48d8-92d2-59c0377e122e#full-artwork-details> (Erişim 20/ 04/2022)
- Güler, Selahattin E. "Orpheus Mozaği'nin Macerası." *Şurkav Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi* no.15 (2013).
- Günay, Edip. *Müzik Sosyolojisi – Sosyolojiden Müzik Kültürüne Bir Bakış*. Bağlam Yayınları, 2006.
- Haas, Volkert. "Hitit Dini", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk içinde, haz., Wenzel Jacob*. 438-442. Bonn: Kunst und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, 2002.
- Hellenica World. "Bildung im antiken Griechenland." <http://www.hellenicaworld.com/Greece/Ancient/en/AncientGreeceEducation.html> (Erişim 20/ 12/ 2021)
- Helvacı, Zeynep. "Lirin Tarihi: Eski Ön Asya ve Yunan Uygarlıklarında Kullanılan Lirlerin Karşılaştırılması." (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi, 2007.
- Herodotos, *Herodot Tarihi*. Çev., M. Ökmen. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991.
- Hesiodos, *İşler ve Günler/Tanrılarının Doğuşu*. Çev., F. Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2012.
- Hesiodos, *Theogonia*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977.
- Hoftun, Omar. "File:A reconstruction of the aurochs hunting scene in the mural.jpg." https://commons.wikimedia.org/wiki/File:A_reconstruction_of_the_aurochs_hunting_scene_in_the_mural.jpg?uselang=tr#/media/File:A_reconstruction_of_the_aurochs_hunting_scene_in_the_mural.jpg (Erişim 09/01/2022)
- Hovgego, Christoper. *Sikkelerin Işığında Eski Çağ Tarihi*. İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd.Şti., 1998.
- Hunt, Norman Bancroft. *Living in Ancient Mesopotamia*. New York: Thalamus Publishing, 2009.
- Hurwit, Jeffry M. "Reading the Chigi Vase." *The Journal Of The American School Of Cllasical Studies At Athens, Hesperia*, no.71 (2002).
- İçli, Selahattin. "İnsanın Vasıf Dokusunun Geliştirilmesinde Müziğin İşlevi." 1. Müzik Kongresi Bildirisi, Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1988.
- İlyasoğlu, Evin, *Zaman İçinde Müzik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013.
- İlyasoğlu, Evin. *Zaman İçinde Müzik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009.
- İsababayeva, Ayna. "Musa'lar Mitolojisinin Ahlak Öncüleri." *Art-Sanat* no.3 (2015): 1-14.

- İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. “Anadolu Uygarlıklar Tarihi.” https://cdnacikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/21_22_Guz/anadolu_uygarliklar_tarihi/12/index.html (Erişim 25/12/2021)
- Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. “Germanicia Antik Kenti ve Taban Mozaikleri.” <https://kahramanmaras.ktb.gov.tr/TR-62870/germanicia-antik-kenti-ve-taban-mozaikleri.html> (Erişim 08/03/2022)
- Karaağaç, Burak. “Arkeolojik Çağlarda Anadolu'da Müzik.” *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20, no.1 (2018): 285-298.
- Karaağaç, Burak. “Arkeolojik Çağlarda Anadolu'da Müzik”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 20 (2018): 285 – 298.
- Karamut, İsmail. “Pisidia Antiocheia’sı Yakınında Bulunan Men Kutsal Alanı.” *Türk Arkeoloji Dergisi* no.28 (1989): 177-189.
- Kaya, İlhami. “Monochord Tel Bölünmeleri İle Armonikler Arasındaki Bağlantı.” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 16, no.61 (2017), 636-646.
- Kaya, Mahmut. “Bir Şehir Kültürü Olarak Şanlıurfa Sıra Gecesi Geleneği”, 3. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara, 2015.
- Kaygısız, Mehmet. *Müzik Tarihi*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2004.
- kelimeler.gen.tr. “Daimon.” <https://kelimeler.gen.tr/daimon-nedir-ne-demek-79782> (Erişim 25/12/2021)
- Kerimov, Rauf. “Çalgılarda Sistemleştirme Yöntemleri ve Önemli Taksonomi Kriterleri.” *Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* no.3 (2014): 16-25.
- Keş, Yusuf ve Burcu Fikriye Turgut. “Kültür ve Sanatın Yansıması Para Tasarımı (Osmanlı Son Dönem Kaimeleri ve Cumhuriyetin İlk Emisyonları.” *Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat Ve Tasarım Fakültesi Dergisi* 1, no.2 (2015), 31-47.
- Kınal, Firuzan. *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Killin, Anton. “The origins of music: Evidence, theory, and prospects.” *Music & Science* no.1 (2018): 2059204317751971.
- Kodan, Hadi. “Kayseri Müzesindeki Eski Tunç Çağı Definesi PDF.” <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1963/tur> (Erişim 27/02/2022)
- Kodan, Hadi. “Kayseri Müzesindeki Eski Tunç Çağı Definesi.” <https://belleten.gov.tr/tam-metin/1963/tur> (Erişim 27/02/2022)
- Kodan, Hamdi. “Kayseri Müzesindeki Eski Tunç Çağı Definesi”, *Belleten*, no. 200 (1987): 583.
- Krispijn, Theo. “Musical Ensembles in Ancient Mesopotamia.” *Proceedings of the International Conference of Near Eastern Archaeomusicolog (ICONEA)*, London, 2010.

- Kunej, Drago, and Ivan Turk. New perspectives on the beginnings of music: Archeological and musicological analysis of a middle paleolithic bone “flute.” Eds., IWallin N, Merker B, Brown S. *The Origins of Music*. Cambridge: MIT Press, 2000.
- Kültür Portalı. “Sanliurfa Arkeoloji Müzesi 1.” <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sanliurfa/gezilecekyer/sanliurfa-arkeoloji-muzesi-1> (Erişim 19/ 04/ 2022)
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. “Hatay Müze Müdürlüğü.” <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44091/hatay-muze-mudurlugu.html> (Erişim 17/01/2022)
- Leick, Gwendolyn. *Historical Dictionary of Mesopotamia* (2.Baskı). The USA: The Scarecrow Press, 2010.
- Livius.org. “Ephesus, Parthian Monument.” <https://www.livius.org/pictures/turkey/selcuk-ephesus/ephesus-parthian-monument/ephesus-parthian-monument/> (Erişim 07/05/2022)
- Mansel, Arif Müfit. *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- Martino, Stefano. *Hitit İmparatorluğu’nda Kült ve Bayram Kutlamaları, Hititler ve Hitit İmparatorluğu*, Deutschland, 2002.
- Marx, Karl. *Sanat ve Edebiyat Üzerine*. Çev., Murat Belge. İstanbul: Birikim Yayınları, 1971.
- Masalıcı Şahin, Gülgüney. “Hitit Metinlerinde Geçen Bazı Yerel Şarkıcılar Üzerine” *Archivum Anatolicum (ArAn)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2019.
- Masalıcı Şahin, Gülgüney. “Hititçe Çivi yazılı Belgelerde Geçen Sümerce Bir Müzik Aleti.” *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, no.1, (2016).
- Mathşesen, Thomas J. *Apollo’s Lyre*. London: University of Nebraska Press Lincoln, 1999.
- Mellaart, James, *Çatal Höyük, A Neolitik Town in Anatolia*. London: Thames and Hundson, 1967.
- Mellaart, James. *Anadolu’da Bir Neolitik Kent*, Çev., G.B. Yazıcıoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2001.
- Melvin, David P. “Divine Mediation and the Rise of Civilization in Mesopotamian Literature and in Genesis 1–11.” *Journal of Hebrew Scriptures* no.10 (2010), 471.
- Merriam, Alan P., and Valerie Merriam. *The Anthropology of Music*. Chicago: Northwestern University Press, 1964.
- Mircea, Eliade. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Cilt 2: Gotama Budha’dan Hristiyanlığın Doğuşuna*. İstanbul: Kabalcı, 2003.

- Morley, Iain. "The Evolutionary Origins And Archaeology Of Music or An Investigation into the Prehistory of Human Musical Capacities and Behaviours, Using Archaeological, Anthropological, Cognitive and Behavioural Evidence." Ph. D. Thesis, Cambridge University, Cambridge, 2003.
- Morrison, Cecile *Antik Sikkeler Bilimi. Numismatik Genel Bir Bakış* Çev., Z. Çizmeli Ögün), İstanbul, 2002.
- Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. "Letoon Antik Kenti." <https://mugla.ktb.gov.tr/TR-159710/letoon-antik-kenti.html> (Erişim 16/01/2022)
- Mustan Dönmez, Banu. "Antik Yunan ve Alevi Ezoterizmlerine Bağlı Müzik Kültürleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz." *Alevilik Araştırmaları Dergisi* no.13 (2017): 25-56.
- muze.gov.tr. "Fethiye Letoon Örenyeri." <https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=LET01&DistId=MRK> (Erişim 16/01/2022)
- muze.gov.tr. "Hatay Necmi Asfuroğlu Arkeoloji Müzesi." <https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=MRK&SectionId=NAM01> (Erişim 17/01/2022)
- Münzel, Susanne, Friedrich Seeberger, and Wulf Hein. *The Geissenklösterle Flute—Discovery, Experiments, Reconstruction*. Eds., Hickmann E, Kilmer AD, Eichmann R. *Studien zur Musikarchaologie III; Archaologie früher Klangerzeugung und Tonordnung; Musikarchaologie in der Agais und Anatolien. Orient-Archaologie* Bd. 10. Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westfalen, 2002.
- Münzkabinett. "Ainos." <https://ikmk.smb.museum/object?lang=de&id=18237029&view=rs> (Erişim 26/04/2022)
- Münzkabinett. "Amastris." <https://ikmk.smb.museum/object?lang=en&id=18214090> (Erişim 11/03/2022)
- Münzkabinett. "Apollonoshieron." <https://www.ikmk.uni-tuebingen.de/object?lang=de&id=ID351&view=vs> (Erişim 25/04/2022)
- Münzkabinett. "Blaundos." <https://www.ikmk.uni-tuebingen.de/object?lang=de&id=ID365&view=rs> (Erişim 24/04/2022)
- Münzkabinett. "Bosporos: Pharnakes II." <https://ikmk.smb.museum/object?lang=de&id=18200229&view=rs> (Erişim 26/04/ 2022)
- Münzkabinett. "Chalkidischer Bund." <https://ikmk.smb.museum/object?lang=en&id=18216679&view=rs> (Erişim 26/04/2022)
- Münzkabinett. "Hadrianus." <https://www.ikmk.at/object?lang=en&id=ID61291&view=rs> (Erişim 25/04/2022)
- Münzkabinett. "Halikarnassos." <https://www.ikmk.uni-tuebingen.de/object?lang=de&id=ID107&view=rs> (Erişim 25/04/2022)

- Namoğlu, Emre. “Muzalar Evi'nde bir gün”. 2019. <https://www.haberturk.com/muzalar-evi-nde-bir-gun-2544774> (Erişim 05/01/2022)
- Norborg, Ake. *Ancient Middle Eastern Lyres*. Stockholm Musikmuseets Skrifter, 1995.
- Nutku, Özdemir. *Dünya Tiyatro Tarihi 1* (1. Baskı). İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 2000.
- Nutku, Özdemir. *Dünya Tiyatrosu Tarihi*, (Cilt 1). İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.
- Olgunlu, Ali Canip. *Mitos'tan Lagosa Mitlerin Çözümlemesi*. İstanbul: Hükümdar Yayıncılık, 2014.
- Ong, Walter J. *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözü'nün Teknolojileşmesi*. Çev., Sema Postacıoğlu Banon, İstanbul: Metis Yayınları, 1995.
- Osses, Adams Liliana. “Sumerian Harps from Ur.” *The American Harp Journal* no.19 (2003): 2.
- Ökse, Ayşe Tuba. *Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri*. İzmir: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993.
- Öna, L. Mehme. *Günümüz Arkeolojik Veriler Işığında Urfa ve Yakın Çevresinde Müzik, Geçmişten Günümüze Urfa'da Müzik*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2019.
- Öz, Esmâ. “Çivi yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Mezopotamya'da Kral Sofraları ve Şölenler.” *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 11, no.1 (2016).
- Özdayıoğlu, Muammer. “Anadolu Mitolojileri ve Efsaneleri” Ankara: Altın Post Yayınları, 2013.
- Özdoğan, Mehmet. “Göbeklitepe’ yi Anlamak.” *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 46 / Göbeklitepe Özel sayısı, (2015).
- Özer, M. “Neo-roma Dönemi’ne Kadar Anadolu’da Yaşamış Medeniyetlerde Müzik Aletleri.” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, 2007.
- Özgüç, Tahsin. “Bitik Vazosu.” *A.Ü. Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* no.XVI/1-2 (1958).
- Özgüç, Tahsin. *Altın-tepe II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1969.
- ÖZGÜÇ, Tahsin. *İnandık-tepe - Eski Hitit Çağında Bir Kült Merkezi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- Özgüç, Tahsin. *Kültepe- Kaniş Kazıları*, VI. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 1967.
- Özgüç, Tahsin., Mahmut Akok. “Horoztepe Eserleri”, *Belleten*, no. 82 (1957): 205.
- Paolabiodanza. “Animal Gods and Goddesses in Ancient Egypt.” <http://paolabiodanza.weebly.com/blog/category/all/3> (Erişim 08/03/2022)
- Paul Williams Photo Archive, “Image 1 of 1 84708-3-29-Roman-sculpture-Pan-Daphnis.tif” <https://funkystock.photoshelter.com/image/I0000mZGQxZMvdtY> (Erişim 09/ 07/ 2020)

- PBase. "Adana Archaeological Museum Orpheus Mosaic 4th AD 0368.jpg."
<https://pbase.com/dosseman/image/169238741> (Erişim 14/01/2022)
- Penn Museum. "Lyre Fragment Plaque."
<https://www.penn.museum/collections/object/4466> (Erişim 02/03/2022)
- Penn Museum. "PLAQUE."
https://www.penn.museum/collections/object_images.php?irn=21701 (Erişim 08/03/2022)
- Pickard, Arthur. *The theatre of Dionysus in Athens*. Oxford: Clarendon Press, 1946.
- Pilides, Despina and Nikolas Papadimitriou. *Ancient Cyprus*. Nicosia: Cultures in Dialogue, Department of Antiquities, 2012.
- Pişkin, Cennet. "Antik Çağ'da Karia Bölgesinde Dionysos Kültü ve şarap Üretimi."
Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007.
- Plato. *Yasalar*. çev. C. şentuna ve S.Babür. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1998.
- Platon. *Devlet* (33. Baskı), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Portable Antiwuities Scheme. "Large Image View And Metadata."
<https://finds.org.uk/database/images/image/id/213597/recordtype/artefacts>
(Erişim 21/04/2022)
- Princeton University Art Museum Static Content. "Mosaic pavement: drinking contest of Herakles and Dionysos.."
<https://static.artmuseum.princeton.edu/mirador/?manifest=https://data.artmuseum.princeton.edu/iiif/objects/29551&canvas=https://data.artmuseum.princeton.edu/iiif/objects/29551/canvas/29551-canvas-3232> (Erişim 25/01/2022)
- Rashid, Suphi Anwar. *Tarihsel Süreç İçinde Türkiye' de Müzik Kültürü Ve Müzik Müzesi, Türkiye'de Müzik Kültürü Kongresi Bildirileri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2011.
- Rasmussen, Tom. "Paris On the Chigi Vase." *Cedrus, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi* no.I (2013).
- Richter, Gisela Marie Augusta. *Greek- Etruscan and Roman Bronzes No 59*. New York: Gilliss Press, 1915.
- Rodoslu Apollonios. *Argo Gemicilerinin Destanı*, Çev., Bilgin Adalı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Roller, Lynn E. "Frig Dini ve Kült Uygulamaları", Friglerin Gizemli Uygarlığı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Rome Art Lover. "Ephesos Museum of Vienna."
<https://www.romeartlover.it/Efeso4.html> (Erişim 07/05/ 2022)
- SACHS Curt. *Kısa Dünya Musiki Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1965.
- SACHS Curt. *The History of Musical Instruments*. Newyork: W.W. Norton & Company, 1940.
- SACHS Curt. *The Rise of Music in the Ancient World*. New York: Dover Publications Inc. 1943.

- Sandalcı, Sema. *EURIPIDES Truvalı Kadınlar*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2002.
- Sarıboğa, Bahar ve Çiler Akıncı. “Antik Yunan Toplumunda ve Felsefesinde Müzik ve Flüt Çalgısı.” *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi* 3, no.6 (2017).
- Say, Ahmet. *Müzik Sözlüğü*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 2003.
- SAY, Ahmet. *Müzik Tarihi* (3. Baskı). Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 1997.
- SAY, Ahmet. *Müzik Tarihi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 2012.
- Schmidt, Klaus ve Çiğdem Köksal. “Yeni Bulgu ve Buluntularıyla Göbekli Tepe” *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* no.33 (2011): 137.
- Schmidt, Klaus. *Göbekli Tepe En Eski Tapınağı Yapanlar*. Çev., R. Aslan, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007.
- scribd. “Chigi.” <https://www.scribd.com/document/340283188/Chigi> (Erişim 16/04/2022)
- Segal, Judah Benzion. *Edessa (Urfa) Kutsal Şehir*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Sesli Sözlük. “Aerofon.” <https://www.seslisozluk.net/aerofon-nedir-ne-demek> (Erişim 25/12/2021)
- Sevin, Veli., *Anadolu Arkeolojisi*. İstanbul: Der yayınları, 2003.
- Sevin, Veli. *Anadolu Arkeolojisi, Başlangıçtan Persler’e Kadar Anadolu Arkeolojisi*, İstanbul: Der Yayınları, 2003.
- Shiner, Lary. *Sanatın İcadı Bir Kültür Tarihi* Çev., İ. Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.
- Sina, Ayşen. “Eskiçağda Atina’da Şenlikler.” *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015.
- Sipahi, İbrahim Tunç. “Hititlerde Dans Müzik ve Günümüze Yansımaları”, *Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, no. 1 (2019),71-97.
- Sipahi, İbrahim Tunç. “Son Yıllardaki Çalışmaların ve Buluntuların Işığında Eski Hitit Kabartmalı Vazoları Üzerine Değerlendirmeler”, *Anadolu/Anatolia Dergisi*, no. 40 (2014): 21 -36.
- SMB-Digital. “Vulci” [http://www.smbdigital.de/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.\\$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=2&sp=3&sp=Slightbox_3x4&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=1](http://www.smbdigital.de/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=2&sp=3&sp=Slightbox_3x4&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=1) (Erişim 17/04/2022)
- Spier, Jeffrey. *Ancient Gems and Finger Rings*. Kyoto: Nissha Printing Co., Ltd., 1992.
- String Fixer. “Chigi vazo.” https://stringfixer.com/tr/Chigi_vase (Erişim 16/ 04/2022)
- String Fixer. “Minos sanatı.” https://stringfixer.com/tr/Minoan_painting (Erişim 06/03/2022)

- Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Sammlung v. Aulock. *Pontus – Paphlagonien – Bithyneien*. Berlin: Verlag Gebr. Mann, 1967.
- Şahin, Nuran. *Zeus'un Anadolu Kültleri*. İstanbul: Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Monografi Dizisi: 2, 2001.
- Şurkav. “Şukav Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi”. <https://surkav.org.tr/surkavdergi/surkav15.pdf> (Erişim 23/ 04/2022)
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. *Müzik Aletleri Yapımı, Lavta Projesi ve Şablonu*. Ankara: MEB, 2015.
- Taşlıklioğlu, Zafer. *Anadolu' da Apollon Kültü İle İlgili Kaynaklar*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1963.
- Taşlıklioğlu, Zafer. *Arkaik Çağ Yunan Şiiri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1966.
- Tekin, Oğuz. *Antik Numismatik ve Anadolu*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1997.
- Tekin, Oğuz. *Antik Nümismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.
- Tekin, Oğuz. *Eski Çağda Para Antik Nümismatiğe Giriş*. İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 1998.
- Tereman, Özel. “Roma Dönemi Tiyatro-Tapınak Kompleksleri ve Anadolu'daki İzdeşimleri.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, 2007.
- Tevrat*, Kitab-i Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1993.
- The Archaeology News Network. “Orpheus Mosaic On Display At The Istanbul Archaeology Museum.”, 2015. <https://archaeologynewsnetwork.blogspot.com/2015/06/orpheus-mosaic-on-display-at-istanbul.html> (Erişim 10/ 10/ 2021)
- The British Museum. “Amphora.” https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1847-0909-7 (Erişim 17/04/2022)
- The British Museum. “Classroom Resource Roman Music.” <https://www.britishmuseum.org/learn/schools/ages-7-11/ancient-rome/classroom-resource-roman-music> (Erişim 02/03/2022)
- The British Museum. “Coin_1.” https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1844-1008-29 (Erişim 25/04/2022)
- The British Museum. “Coin_2.” https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1885-0606-26 (Erişim 26/ 04/ 2022)
- The British Museum. “Coin_3.” https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1960-0601-2 (Erişim 09/03/2022)

- The British Museum. "Coin_4."
https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_R-5997
 (Erişim 26/04/2022)
- The British Museum. "Figure."
https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1824-0431-3
 (Erişim 11/02/2022)
- The British Museum. "Hydria _2."
https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1873-0820-353
 (10/03/2022)
- The British Museum. "Hydria_1."
https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1864-1007-84
 (Erişim 18/04/2022)
- The British Museum. "Stamnos."
https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1843-1103-99
 (Erişim 17/04/2022)
- The British Museum. "Stand."
https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1920-1220-1
 (Erişim 23 /04/2022)
- The British Museum. <https://www.britishmuseum.org/> (02/ 03/2022)
- The Met Museum. "Banded Agate Scaraboid."
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/253488?ft=lyre&offset=0&rpp=40&pos=38>
 (Erişim 21 /04/2022)
- The Met Museum. "Brown Glass Oval Set in a Gilt Bronze Ring."
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/249270?ft=lyre&offset=0&rpp=40&pos=30>
 (Erişim 21/04/2022)
- The Met Museum. "Gold Earring."
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248121>
 (Erişim 11/02/2022)
- The Met Museum. "Sard Ring Stone."
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/244999?ft=lyre&offset=40&rpp=40&pos=67>
 (Erişim 22/ 04/2022)
- The Met Museum. "Statuette of a Harp (Lyre) Player, Male."
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248077?ft=lyre&offset=120&rpp=40&pos=129>
 (Erişim 23/ 04/ 2022)
- The Met Museum. "Terracotta Banquet Group."
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/711029?ft=lyre&offset=120&rpp=40&pos=137>
 (Erişim 22/04/2022)
- The Met Museum. "Wall painting from Room H of the Villa of P. Fannius Synistor at Boscoreale."
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/247009?ft=lyre&offset=200&rpp=40&pos=219>
 (Erişim 22/04/2022)
- The Walters Art Museum. "Intaglio with Achilles and Cheiron Set in a Ring."
<https://art.thewalters.org/detail/13447>
 (Erişim 20/04/2022)

- The Walters Art Museum. "Intaglio with Nike Holding a Lyre Set in a Ring." <https://art.thewalters.org/detail/38264/ring-18/> (Erişim 21/04/2022)
- Thomson, George. *İnsanın Özü*. İstanbul: Payel Yayınları, 1979.
- Thomson, George. *Tarih Öncesi Ege I*. Çev., Celal Üster. İstanbul: Payel Yayınları, 1983.
- Turk, Matija, Ivan Turk, and Marcel Otte. "The Neanderthal Musical Instrument from Divje Babe I Cave (Slovenia): A Critical Review of the Discussion." *Applied Sciences* 10, no.4 (2020): 1226.
- TurkceBilgi.Net. "Musaïos." <https://www.turkcebilgi.org/sozluk/mitoloji-terimleri/musaïos-18879.html> (Erişim 17/12/2021)
- Türe, Altan. *Anadolu Antik Takıları*. İstanbul: Goldaş Kültür Yayınları, 2002.
- Uçankuş, Hasan Tahsin. *Tarih Öncesi Çağlardan Perslere Kadar Anadolu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Uzunaslan, Abdurrahman. *Antik Roma'da Gladyatör Oyunları*. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi no.12 (2005).
- Ünal, Ahmet. "İple tavana Tırmanan Hitit Mimarı." XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi, 6-10/VII/1987-İstanbul Kongreye Sunulan Bildiriler, 39-46, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XXVI. Dizi-Sa.3, Ankara, 1998.
- Ünal, Ahmet. "Çivi Yazılı Hititçe Kaynaklara Göre Hititler 'de ve Çağdaş Eski Anadolu Toplumlarında Müzik, Dans, Eğlence ve Akrobatik Oyunlar." Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu, T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2004.
- Ünal, Ahmet. *Hititler Devrinde Anadolu*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003.
- Velazco, Jorge. "La música de Roma." <http://www.analesiiie.unam.mx/index.php/analesiiie/article/view/1082> (Erişim 12/05/2022)
- Velezco, Jorge. "La Musica de Roma, Universidad Nacional Autonoma De Mexico." *Anales* 13, no.47 (1977): 79 -98.
- Virtual Museum Syria. "Figure of a Female Drummer." <https://virtual-museum-syria.org/damascus/figure-of-a-female-drummer/> (Erişim 17/04/2022)
- Virtual Museum Syria. "Tablet: Musical Staff." <https://virtual-museum-syria.org/damascus/56-tablet-musical-staff/> (Erişim 18/04/2022)
- Vitruvius. *Mimarlık Üzerine*. Çev., Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd, Şti, 2018.
- West, Martin Litchfield. *Ancient Greek Music*. New York: Clarendon Press, 1992.
- Wikimedia Commons. "4462da71b788ccb58490cbaf01e9c341.jpg." <https://i.pinimg.com/originals/44/62/da/4462da71b788ccb58490cbaf01e9c341.jpg> (Erişim 16/04/2022)

- Wikimedia Commons.
 “Adana_Archaeological_Museum_Orpheus_Mosaic_4th_AD_0368.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c0/Adana_Archaeological_Museum_Orpheus_Mosaic_4th_AD_0368.jpg?uselang=tr (Erişim 14/01/2022)
- Wikimedia Commons. “Agrigento_Painter_ARV_579_87_music-lesson_%2801%29.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/29/Agrigento_Painter_ARV_579_87_music-lesson_%2801%29.jpg?uselang=tr (Erişim 14/01/2022)
- Wikimedia Commons.
 “An_ancient_drinking_cup_from_Boscoreale_decorated_with_figur_Wellcome_V0042050.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a6/An_ancient_drinking_cup_from_Boscoreale_decorated_with_figur_Wellcome_V0042050.jpg (Erişim 07/03/2022)
- Wikimedia Commons.
 “Antakya_Museum_Hotel_Muses_mosaic_sept_2019_5637.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f1/Antakya_Museum_Hotel_Muses_mosaic_sept_2019_5637.jpg (Erişim 17/01/2022)
- Wikimedia Commons.
 “Apollon_et_Marsyas_%28Louvre_Lens%29_%288539679849%29.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Apollon_et_Marsyas_%28Louvre_Lens%29_%288539679849%29.jpg (Erişim 22/04/2022)
- Wikimedia Commons.
 “Berlin_Painter_ARV_197_9_two_satyrs_with_barbitos_%2801%29.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/06/Berlin_Painter_ARV_197_9_two_satyrs_with_barbitos_%2801%29.jpg (Erişim 08/03/2022)
- Wikimedia Commons. “Bernini Dafne.”
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=bernini+dafne&title=Special:MediaSearch&go=Go&type=image> (Erişim 17/04/2022)
- Wikimedia Commons. “Detail_from_the_Chigi-vase.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9a/Detail_from_the_Chigi-vase.jpg (Erişim 16/04/2022)
- Wikimedia Commons. “File:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/12/Sarcophagus_Dionysos_%26_Ariane_%28Louvre%2C_Ma_1346%29.jpg (Erişim 07/ 01/ 2022)
- Wikimedia Commons. “File:Abu_Simbel_Nefartari_Sistrum-2.jpg.”
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Abu_Simbel_Nefartari_Sistrum-2.jpg (Erişim 19/04/2022)
- Wikimedia Commons.
 “File:Adana_Archaeological_Museum_Orpheus_Mosaic_4th_AD_0368.jpg.”
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Adana_Archaeological_Museum_Orpheus_Mosaic_4th_AD_0368.jpg (Erişim 08/03/2022)

- Wikimedia Commons. “File:Apollo_in_Daphne_.jpg.”
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Apollo_in_Daphne_.jpg (Erişim 17/04/2022)
- Wikimedia Commons. “File:Brown_glass_oval_set_in_a_gilt_bronze_ring_MET_DP142593.jpg.”
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Brown_glass_oval_set_in_a_gilt_bronze_ring_MET_DP142593.jpg (Erişim 21/04/2022)
- Wikimedia Commons. “File:Christ-Orpheus_from_Rome_catacombe.jpg.”
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Christ-Orpheus_from_Rome_catacombe.jpg (Erişim 23/ 04/2022)
- Wikimedia Commons. “File:CorumMuseumVaseHüseyindede.jpg.”
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:CorumMuseumVaseH%C3%BCseyindede.jpg> (Erişim 18/01/2022)
- Wikimedia Commons. “File:Cypriot_bronze_wheeled_stand_with_an_animal_frieze_on_the_ring_and_figures_in_the_side_panels.jpg.”
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cypriot_bronze_wheeled_stand_with_an_animal_frieze_on_the_ring_and_figures_in_the_side_panels.jpg (Erişim 24/ 04/ 2022)
- Wikimedia Commons. “File:Didyma, Turkey, Temple of Apollon Pillars.jpg.”
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Didyma,_Turkey,_Temple_of_Apollon_Pillars.jpg?uselang=tr (Erişim 03/ 01/2022)
- Wikimedia Commons. “File:Gold_earring_MET_DT12102.jpg#/media/File:Gold_earring_MET_DT12102.jpg.”
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gold_earring_MET_DT12102.jpg#/media/File:Gold_earring_MET_DT12102.jpg (Erişim 17/ 01/2022)
- Wikimedia Commons. “File:Greco-Roman_-_Gem_with_Achilles_and_Cheiron_-_Walters_421161.jpg.”
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Greco-Roman_-_Gem_with_Achilles_and_Cheiron_-_Walters_421161.jpg (Erişim 20/04 2022)
- Wikimedia Commons. “File:HüseyindedeVaseB.jpg.”
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:H%C3%BCseyindedeVaseB.jpg> (Erişim 18/01/2022)
- Wikimedia Commons. “File:Loutrophoros_Analatos_profile_Louvre_CA2985.jpg.”
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Loutrophoros_Analatos_profile_Louvre_CA2985.jpg (Erişim 08/03/2022)
- Wikimedia Commons. “File:Music lesson Staatliche Antikensammlungen 2421.jpg.”
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Music_lesson_Staatliche_Antikensammlungen_2421.jpg?uselang=tr#filelinks (Erişim 13/01/2022)

Wikimedia Commons. “File:Painter of the Yale Oinochoe ARV 503 20 judgement of Pairs (01).jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1b/Painter_of_the_Yale_Oinochoe_ARV_503_20_judgement_of_Pairs_%2803%29.jpg?uselang=tr
(Erişim 12/01/2022)

Wikimedia Commons.
“File:Painting_on_limestone_sarcophagus_of_religious_rituals_from_Hagia_Triada_-_Heraklion_AM_-_07.jpg.”
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Painting_on_limestone_sarcophagus_of_religious_rituals_from_Hagia_Triada_-_Heraklion_AM_-_07.jpg (Erişim 18/04/2022)

Wikimedia Commons.
“File:Poseidone_e_anfitrite_sul_carro_nuziale,_da_casa_del_granduca_di_Toscana_a_pompei,_10007,_01.jpg.”
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Poseidone_e_anfitrite_sul_carro_nuziale,_da_casa_del_granduca_di_Toscana_a_pompei,_10007,_01.jpg (Erişim 10/05/2022)

Wikimedia Commons. “File:Roman_finger-ring_(FindID_259611).jpg.”
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roman_finger-ring_\(FindID_259611\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roman_finger-ring_(FindID_259611).jpg) (Erişim 21/04/2022)

Wikimedia Commons. “File:Seikilos1.tif.”
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Seikilos1.tif> (Erişim 23/04/2022)

Wikimedia Commons.
“File:Statuette_of_a_harp_(lyre)_player,_male_MET_DP21022.jpg.”
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Statuette_of_a_harp_\(lyre\)_player,_male_MET_DP21022.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Statuette_of_a_harp_(lyre)_player,_male_MET_DP21022.jpg) (Erişim 23/04/2022)

Wikimedia Commons.
“File:Troy_Museum_(%C3%87anakkale)_musician_7960.jpg.”
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Troy_Museum_\(%C3%87anakkale\)_musician_7960.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Troy_Museum_(%C3%87anakkale)_musician_7960.jpg) (Erişim 18/04/2022)

Wikimedia Commons. “File:Villa_romana_de_Noheda_11.jpg.”
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Villa_romana_de_Noheda_11.jpg
(Erişim 08/05/2022)

Wikimedia Commons. “Letoon_templeApollo_577.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Letoon_templeApollo_577.jpg (Erişim 16/01/2022)

Wikimedia Commons. “Letoon_templeApollo_577.jpg.”
<https://www.flickr.com/photos/jorge-11/2706835244/in/photostream/> (Erişim 24/04/2022)

Wikimedia Commons. “Mosaic_of_the_Female_Musicians.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/58/Mosaic_of_the_Female_Musicians.jpg (Erişim 27/02/2022)

- Wikimedia Commons. “Museum_of_Anatolian_Civilizations_1320168_nevit.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ed/Museum_of_Anatolian_Civilizations_1320168_nevit.jpg?uselang=tr (Erişim 27/02/2022)
- Wikimedia Commons. “Museum_of_Anatolian_Civilizations065.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e1/Museum_of_Anatolian_Civilizations065.jpg (Erişim 24 /01 /2022)
- Wikimedia Commons. “Nennig_Roman_Villa_and_Mosaics_-_51133507882.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8a/Nennig_Roman_Villa_and_Mosaics_-_51133507882.jpg (Erişim 08/03/2022)
- Wikimedia Commons.
 “Painting_on_limestone_sarcophagus_of_religious_rituals_from_Hagia_Triada_-_Heraklion_AM_-_02.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bc/Painting_on_limestone_sarcophagus_of_religious_rituals_from_Hagia_Triada_-_Heraklion_AM_-_02.jpg (Erişim 21/01/2022)
- Wikimedia Commons.
 “Peleus_Painter_ARV_1039_13_Musaios_with_Melousa_and_Terpsichore_-_woman_between_two_youths_%2801%29.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7a/Peleus_Painter_ARV_1039_13_Musaios_with_Melousa_and_Terpsichore_-_woman_between_two_youths_%2801%29.jpg?uselang=tr (Erişim 13/01/2022)
- Wikimedia Commons.
 “Peleus_Painter_ARV_1039_13_Musaios_with_Melousa_and_Terpsichore_-_woman_between_two_youths_%2807%29.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c3/Peleus_Painter_ARV_1039_13_Musaios_with_Melousa_and_Terpsichore_-_woman_between_two_youths_%2807%29.jpg?uselang=tr (Erişim 13/01/2022)
- Wikimedia Commons. “Peleus_Painter_ARV_1039_8_symposion_-_three_draped_youths_%2803%29.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b6/Peleus_Painter_ARV_1039_8_symposion_-_three_draped_youths_%2803%29.jpg?uselang=tr (Erişim 13/01/2022)
- Wikimedia Commons. “Roman_Orpheus_Taming_Wild_Animals.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/82/Roman_Orpheus_Taming_Wild_Animals.jpg (Erişim 23/04/2022)
- Wikimedia Commons. “Sard_ring_stone_MET_DP141771.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e9/Sard_ring_stone_MET_DP141771.jpg (Erişim 22/04/2022)
- Wikimedia Commons. “Sistrum_%28rattle%29_MET_DP-13967-001.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4b/Sistrum_%28rattle%29_MET_DP-13967-001.jpg (Erişim 19/02/2022)

Wikimedia Commons. “Terracotta Banquet Group.”
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=Terracotta+Banquet+Group&title=Special:MediaSearch&go=Go&type=image> (Erişim 22/04/2022)

Wikimedia Commons.
“Wall painting from Room H of the Villa of P. Fannius Synistor at Boscoreale MET DP105943.jpg.”
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/63/Wall_painting_from_Room_H_of_the_Villa_of_P._Fannius_Synistor_at_Boscoreale_MET_DP105943.jpg (Erişim 22/04/2022)

Wikimedia. “Sistrum (rattle)”
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sistrum_\(rattle\)_MET_HB55_137_1.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sistrum_(rattle)_MET_HB55_137_1.jpg) (Erişim 20/04/ 2022)

Wikimedia.
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6e/Three_relief_slabs_depicting_Apollo%2C_Marsyas%2C_a_Scythian_and_six_Muses._4th_cent._B.C.jpg (Erişim 20/04/ 2022)

Wikimedia. Sarcophagus Dionysos Ariane Louvre C_Ma .jpg
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/12/Sarcophagus_Dionysos_%26_Ariane_%28Louvre%2C_Ma_1346%29.jpg (Erişim 20/04/ 2022)

Winckelmann, Johann Joachim. *Antikçağ Sanat Tarihi*. Çev., O. Özgül, İstanbul: Say Yayınlar, 2012.

Worcester Art Museum. “Drinking Contest of Herakles and Dionysos.”
<https://worchester.emuseum.com/objects/16119/drinking-contest-of-herakles-and-dionysos?ctx=5f3dc95f-442b-43e8-a9c0-1d31cdb9b03b&idx=1> (Erişim 23/ 01/2022)

World History Encyclopedia. “Mithridates VI.”
https://www.worldhistory.org/Mithridates_VI/ (Erişim 10/03/2022)

Yağcı, Emel Erten. “Başlangıcından Geç Antik Dönem Sonuna Kadar Anadolulu’da Cam.” Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013.

Yıldırım, Recep. *Eskiçağ’da Anadolu*, İzmir: Meram Yayıncılık, 1996.

Zengin, Ferdane Elif. *Antik Yunan Seramiklerinde Çömlekçilik Konulu Sahneler*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007.

Ziolkowski, John. “The Roman Bucina: a distinct musical instrument.” *Historic Brass Society Journal* no.14 (2002): 31-58.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ÖZER, Ziya
Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Arkeoloji ABD	Devam Ediyor
Yüksek lisans	Kırıkkale Üniversitesi / Müzik ABD	2017
Lisans	Gazi Üniversitesi / Arkeoloji ABD	2018
Lisans	Anadolu Üniversitesi / İktisat Fakültesi	2009

Yabancı Dil

İngilizce

